

J. V. JANNSEN

Laulupidude mõtte algataja.
I ja II üldlaulupeo organiseerija

PIDAGE MEELES

et kõige suurem poolehoid on
„LAFERME“ kuulsatel paberossilid

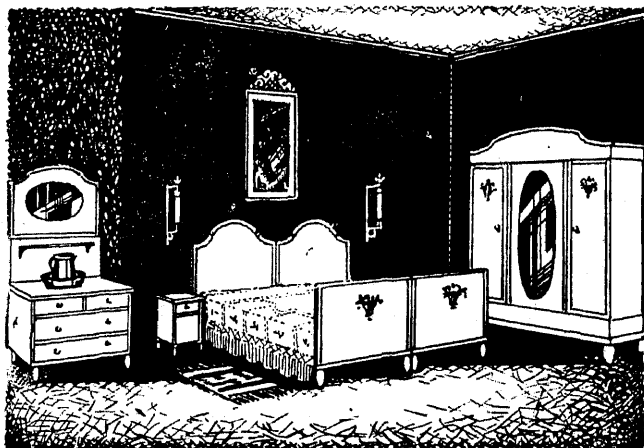
MANON **BAAR** **STELLA**

20 tk. 35 s.

25 tk. 35 s.

20 tk. 25 s.

== Moodsad mööblid, ==
mis Teid rahuldavad.

Palume külastada meie ladu Vabriku juures.
Soodsad maksutingimused.

Soovitame laost:

Magamistoa-
Söögitoa-
Kabineti nahk-
Võorastetoa-

} mööbleid.

Mööblivabrik A.-S. „MASSOPRODUKT“

Tallinn, S. Tartu mnt. 61-d.

Telefon 18-96.

Tallinna Linnapank

Tallinn, Mundi tänav 2.

Telef. (2)19-30, (20)3-13. Aidad $\left\{ \begin{array}{l} 307-48 \\ 7-48 \end{array} \right.$

Telegr. aadr. „LINNAPANK“.

Toimetab kõiki pangaoperatsioone sise- ja välismaal. Võtab kaupu oma aitadesse hoiule ja annab nende vastu laenusid. Korrespondendid kõikides kodumaa linnades ja välismaal tähtsamates keskkohtades.

TALLINNA

KINNITUSE SELTS

Tallinn, S. Karja tän. 19. (Eesti Rahvapanga majas).

Telefon (20)6-81.

Kindlustab varandusi tule- ja teiste õnnetuste vastu.

Tallinna Ühispank

Tallinn, S. Karja t. 19.

(Eesti Rahvapanga majas).

Telefon (20)6-81.

Toimetab kõiki pangaoperatsioone.

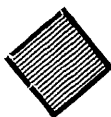
EESTI KOMMERTS

PANK

PEAPANK: TALLINN, SUUR KARJA 7.

OSAKONNAD: Tartus, Narvas, Viljandis, Pärnus, Valgas,
Haapsalus ja Petseris.

Telegrammide aadress: „KOMPA“.

SISSEMAKSTUD PÕHIKAPITAL
KR. 1.400.000.—

Osakond Pärnus, Rüütli tänav nr. 36.

Telefon Nr. 63.

Toimetab kõiksugu pangaoperatsioone.

EESTI LAULUTE LIIDU MUUSIKALEHT

Toimetus: M. Saar, prof. J. Aavik, A. Krull, R. Kull, M. Lüdig,
L. Neuman, prof. A. Topman, T. Vettik, E. Võrk ja R. Saving

TEODOR VETTIK

1869. a.

Ma Taara tammikutes
veel kuulen kanget häält:
Kõik ennemuistsed tuuled
veel pole kadund säält!

Linnutaja

see löi lausa lõkkele uue elutule leegi, selle rahva südamesse, kel ju muistsel murepõlvel siidames oli süite vakka, päälael lõke laia, põues oli tuli, punane!

1869. aasta kogus kokku selle rahva rohked riismed, et jälle kord aastasadade järele lahingut lüüa... Relvaks võeti vaimumõõgad, tunnete tulised tapperid!

Ja siis löödi esimene lahing — vaimulahing — laulupidu, Anno 1869. Esimesele järgnes teine, kolmas, neljas, viies, kuues, seitsmes... Seitsmenda lahingu järel loodi Vabariik — Eesti Vabariik!

Vabariigi päevil tulid võidupeod — rahvuslikud muusikapeod, VIII ja IX üldlaulupidu. Need paisusid enneolemata suurteks: uuesti vabanenid rahvas hingas uut õhku!

Kordugu neid tulevikus nõnda kaua kuni Eestlaste keel veel kõlab, kuni veel päike tõuseb ja elab!

Ja nii koguvad Eestlased aegadest aegadesse oma maa vabal pinnal ülemaalistele laulupidudele, toovad südames kaasa tunda tuld ja ehitavad suurt armastuse monumenti oma sünnimaale ja kõigele hääle, mis eales selle nimega seotud! Ja omas vägevas laulus kinnitavad nad igavesti: Vaba olgu Eesti meri, vaba Eesti muld, sa kuld!

Ja see vägev priuslaul kajab kui kõue üle põhjamaa pinna ja sütitab uusi siidameid — ja uusi eestlasi võrsub juure, kes ju Eesti ema siidamesoontest on toidetud selle suure ja õilsa armastusega!

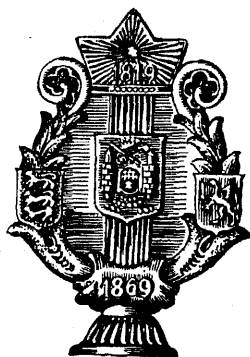
Ja selle vägeva laulu kaja kostub isegi Manala majadesse ja Toonela tubadesse. Ta äratab kõik endiste lahingute vaimukangelased — laulikud. Ja palju, palju on neid juba säääl, Vaimuvallas. Ja säääl tumedates tubades rõivastuvad nad pidurõivisse, koguvad vaikselt ridadesse, nii kui oli varem, ja säravail silmil ning harda imetlusega vaatavad nad sääält oma endiste tööde tulevikku, millest nad varem ainult kujutusi nägid.

Nende vaprate vanemate muistsed kallid mälestused kostku meile kustumata!

Laulupeod aga paisugu nii ulatuselt kui sisult! Ärgu olgu nende paisumisel mingisugust piiri! Kasvagu nad üha kõrgemakõlalisemaks! Kuulutagu nad põlvest põlveni Eestlaste eluasemel selle rahva armastusest oma sünnimaale ja tema vaimukultuurist!

Kostku nende vägev kaja kaugelle üle kodumaa piirigi — üle terve maailma!

I õidlaulupeo

tegelasmärk

MIHKEL LÜDIG

ESIMENE ÜLDLAULUPIDU

18., 19. ja 20. juunil 1869. a.*)

Kuuskümmend aastat on möödunud ajast kui Taaralinnast üle maa kostis hüüd: „Lauljad, astugem kokku, laulame koos tänu ja kiitust neile, kes meie rahvale inimese õigused andsid ja meid orjaikkest vabastasid.“ Eesti rahvas oli priiust maitsnud juba viiskümmend aastat ja et oma tundeid avaldada, selleks oli temal ainuke abinõu — laulda. Poliitiline elu puudus tol ajal ja vähemadki avaldused sellel alal sumbutati karmi käega.

Rahvas oli küll priiks lastud, aga olulist tagajärge sellel priiusel esimese 50 aasta kestvusel ei olnud, teoorjus kestis endist viisi, mõisnikud võisid inimesi oma kodupaigast minema kihutada, ilma et neil kohta oleks olnud kuhu minna, sest priiuse akti järele rahvas maad ei saanud. Paljudel kujunes seisukord halvemaks, kui varem oligi, sellest ka arusaadav, miks suur osa rahvast juubeli-pidu ei pooldanud, leides, et ei ole mingit põhjust juubeldamiseks, küll rohkem „kotirildes paastumiseks“. Kuid rahva ürgjõud, mis sajanguid oli uinunud, hakkas ennast avaldama, tärkasid mehed, kes mõistsid, et on alanud uus ajajärk rahva elus, kes mõistsid, et rahvale kõige enne on tarvis vaimu-valgust, et ta jõuaks arusaamisele. Ja rahvas ärkas pikast unest, esimene laulupeo oli esimene ärganud rahva tundeavaldus.

MIHKEL LÜDIG

Kes olid esimese laulupeo korraldajad?

*) Kuupäevad nii selles kui järgnevais kirjutuses esimestest üldlaulupidudest vana kalendri järgi.

Aastal 1865 asutas J. V. Jannsen Tartus „Vanemuise“ Seltsi ja koondas sinna kõik tolleaegsed agaramad tegelased. Juubelipeo mõte oli juba varakult tärnanud, kuid tuli veel palju kaaluda, missugusel kujul seda pidada. Jõuti otsusele, et ainukene võimalus oli seda teha laulupeo kujul. Muud rahva eneseavaldamise võimalust ei olnud.

Eestis oli koorilaul juba tärnanud. Köstrid ja kooliõpetajad asutasid laulukoore, võimaldades sellega rahvale kooskäimise ja ühiselt nii mõnegi küsimuse üle mõtete vahetamise. Lauluproovid kujunesid kohtadeks, kus rahvale võis selgitust ja juhatust anda, kus võis külvata ka rahvusliku tunde seemet. Külvajad olid ülalnimetatud köstrid ja koolmeistrid, kelle tööd sel alal meie küllalt hästi ei jõua hinnata. Kui „Vanemuise“ Selts 8. aprillil 1867. a. juubelipeo eeskava palvekirjaga valitsusele kinnitamiseks ja loa saamiseks läkitas, siis peo läbiviimiseks lootis kõige rohkem köstriite ja kooliõpetajate kaastööle. Luba tuli Seltsil oodata kaua aega, ligi 2 aastat, kuni viimaks 20. veebruaril 1869. aastal luba Tartu saabus. Kohe asuti tööle, aega oli kasutada ainult neli kuud. Selle aja jooksul tuli noodid trikkida, laulukooridele kätte toimetada, ja laulukoorid pidid vähem kui nelja kuuga laulud selgeks õppima.

Kui meie I laulupeo noote vaatame, siis näeme, et kooridel laulude õppimine mitte kerge ülesanne ei olnud. Eeskavast leiame 26 meeskoori laulu, nende seas mõned tehniliselt kaunis rasked. Teades tolleaegsete kooride võimeid, peab otse imestama, et laulukoorid lühikese aja jooksul selle ülesandega valmis said. 6. märtsil valis „Vanemuise“ Selts peokomitee, mis koosnes järgmistest isikutest: president Tartu Maarja kiriku pastor, konsistoriaal assessor A. H. Villigerode, liikmed: 1) J. V. Jannsen, 2) A. Luik, 3) A. Eschscholz, 4) J. Glück, 5) J. Ottas, 6) A. F. Ogram, 7) J. Hurt, 8) J. Mielberg, 9) G. Hohlfeldt, 10) A. Kordt, 11) J. v. Hancke, 12) A. Hoffmann, 13) Zirkell, 14) Lestmann ja 15) Rosenthal.

Peokomitee otsustas siis kõigest kihelkondadest Liivi-, Eesti- ja Saaremaalt, linnadest: Peterburg, Riia, Valga, Pihkva, Audova jne., kus eesti laulukoorid tegutsesid, neid peole kutsuda.

„Niijama ajustas komitee J. W. Jannseni ettepanekul 12 Eesti meest kogu, kes priinise kuulutamise ajal täiealised olid, et neid pidu ajal iga kuuajale võõrised teateid anda, kuidas sel ajal loob olnud ja mõnda asju talitud ja jätud jai.“

Need kolm otsust leiame „Vanemuise“ protokollist 6. märtsist 1869. Peokomitee liikete hulgast leiame kolm nime, kes meie rahva ajalukku on igavesti püsima jäänud, need on J. V. Jannsen, Jakob Hurt ja Rosenthal (doktor).

Peo korraldamine nõudis rohkesti kulusid, raske on oletada, et noorel „Vanemuise“ Seltsil selleks küllalt ainelist jõudu oli. Igatahes on Selts midagi korjanduse taolist korraldanud, sest J. V. Jannsen'ile saadetud kirjade keskelt leiame kaks kirja, mis Helmele M. Jakobson'ilt saadud ja mille sisust näeme, et nimetatud M. Jakobson on sääli korjanduse toime pannud. Esimeses kirjas kurdab kirjutaja, et on kokku saanud ainult 3 rubla, teise kirjaga saadab ta juba 4 rubla ja 2 käterätti, 1 paar sõrmkindaid, 1 paar puuvilla niidist sukke, 1 paar lambavillaseid sukke, 1 paar lapse toppakaid, 1 lapse müts ja 1 siidist päevavari.“

Huvitav on selles kirjas küsimus, mille M. Jakobson Jannsen'ile ette paneb, toon selle sõna-sõnalt:

„Ma kuulen, et üle kõige meie maa hull Walgufelandjaid ja palju Seaduseandjaid — kuni Niiaft saadil tulla ka meie Zumbeli pidust osawõtma! Wast ehk tahawad ennast meiega nõnda ühendada, et see ka otsekui nendegi pidu oleks?“

Paljudes ringkondades walitses peo eel arvamine, et pidu ei kujune täiesti eesti omaks, et pidu on nagu pääle sunnitud, kus eestlased waid kõrwalist osa mängivad ja wõimumed neid ainult teatud otstarbeks materjalina kasutavad. Teisest ringkondadest püüti aga takistusi teha, et eestlased ennast üldse iseseiswalt avaldada ei saaks, see käis nende ringkondade huwide vastu. M. Jakobson'i küsimusest paistab arwatav kartus ja kahtlus peo iseloomust. J. V. Jannsen'i (kes oli peo hing) leplik poliitika ei leidnud mitte üldist poolehoidu, mis arusaadav, sest liiga värsked olid haavad, mis wõimumed rahwale lõõnud. Peo wasta-seid ei olnud mitte vähe, kasutati kõiksuguseid abinõusid, et pidu nurja ajada. J. V. Jannsen kirjutab „Eesti Postimehes“ nr. 26, 1869. a.:

„Widda lähhemale pibdonädal jõudis, jebda ennam hakkas riisjo ja murdo ette koggoma ja mitmed teled, muist jöbralikust kartusest, muist uuksust kaddeusest, wahete räkima: kui ei maksaks enam rõmpipiddu piddada, kui peaktime parrem kottirides paastuma, kui lähhäks kwiil nurja ning raisko ja piddotoimetaja feltz langeks sure koorma ja maailma hirwitamise alla j. n. e. Kui se kwiil piddokomitele weel jännepe püüfa wälja ei tõmkanud, siis tõusis — ei tea kust pahhast hallikast — korraga kulla wälja ja lendas paigast'paika: Saulopiddu olla ärakel-dud ehk igga lauljale tahheta waht tahhapanna ja muud sellefarnast narri juttu. Sead inimesed kahhetsefid, pahhad üernfid kahjorümul küssi: „Säh, nüüd sawad ommeti häbbisje!“ Inimesed tulid susjõnuga, telegrafhw ja postid kirja läbbi teadust küssima, asjad ähwartasid sassi minna. Snneks ei annud piddokomitee märkuda, waid lwi tühja juttule ommalt poolt su peale, astus kartmata ebdasi ja nõnda jõudis pibdonädal kätte.“

Peab tõesti peokomitee raugematu tahtmise ja püsivuse üle imestama, et asi mitte nurja ei läinud. Jannsen kirjutab teises kohas väga iseloomustawalt komitee üle:

„Tööd, tallitust, murret ja waewa olli küllalt, pealegi peud tühjad, agga jüd-damed julguft ja lotust täis: tulleb aeg, tulleb nõu, head ettewõtmist ei jätta Summal mahha.“

Kõigi juure tuli veel mure, kuidas laulukoorid lauludega walmis saavad.

„Lauljad said küll tullesma, agga kuidas lauluga luggu? Kes wõis selle eest josta, et kwiil hästi läks? ja kui mitte, mis siis? Mis pidmi nende jüdha sees üttema, kes omma rahwast püüdsid auustada, ja sel wiisil wägga hülpfalt olleksid wõinud wastaste häbbinaero alla jata?“ —

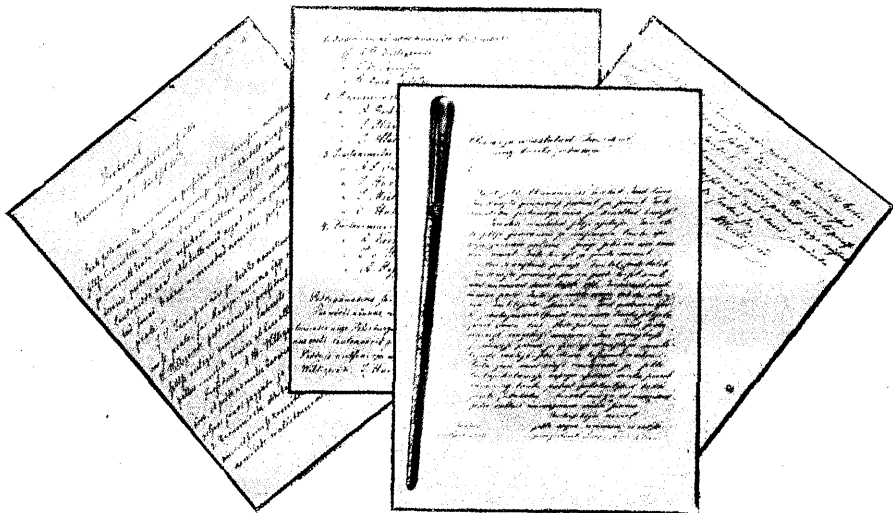
kirjutab Jannsen. Kuid kõik raskused ja takistused wõideti. Lauljad kogusid Tartu ja juba esimese üldproovi järele selgus, et lauljad on teinud hiigla tööd, lau-lud kõlawad hästi. Juhatasid J. V. Jannsen ja A. Kunileid, kes tol ajal oli Valga õpetajate seminaris õpetajaks. Lauljaid oli kokku kogunud 822 meest. Huvitav on lauljate koosseis elukutse järgi. Otsus et kõige suurem arv oli walla- ja küla-koolmeistreid — 329, kihelkonna koolmeistreid — 59, pere- ja põllumehi — 129, käsitöölisi — 69, töömehi, sulaseid ja teenreid — 52, koolmeistrite ja peremeeste poegi — 41, suuremaid kooliõpilasi — 47, pärismaapidajaid ja mõisarentnike — 28, kirjutajaid ja ülewaatajaid — 19, wällawanemaid — 10 ja karjamõisa omanikke ja kirjanikke — 6 meest. Laulupidu algas waimuliku kontserdiga Maarja kirikus, kuhu lauljad tulid „Vanemuise“ aiast rongis ja lippudega. Kirikukontserdile järg-

nes kell 3 p. l. kontsert Ressursi alas, mis oli määratud laulupeo kohaks. Mõlemad kontserdid mõõdusid valmistatud meeleolus, milleks mitte vähe kaasa ei aidanud A. Villigerode ja Viljandi pastori Hörschelmann'i kõned. Kuid rahva vaimustus tõusis maruliseks peopresidenti teatades, et tema kätte on antud 200 rubla eesti põllumeeste kooli hääks. Teine peopäev kannatas küll vihma pärast, kuid meeleolu ei langenud sugugi. Peeti kõnesid ja lauldi vaimustusega edasi. Kõnedest oleks siin kohal nimetada eriti J. Hurti oma, kes lõpuks avaldas kolm soovi: 1) et kõik priiuse osalised enam ja enam vaimuharimisest osa võtaksid; 2) et iga eestlane, kes suurema hariduse tõttu talupõlvest välja jõudnud, ikka eesti meheks jääks, mitte üle öla põlluharijatele ei vaataks, vaid neid austaks, sest eestlane jäägu igas põlves ja iga kuue sees eesti meheks, siis on ta aus oma ja teiste rahvaste ees; 3) et eestlased ei lepiks mitte üksinda valla- ja kihelkonnakooli haridusega, vaid edasi püüaksid kõrgema hariduse poole, sääljuures toonitades emakeelse kooli tähtsust ja tarvidust.

Teine peopäev lõppes ühise pidusöögiga „Vanemuise“ aias, mida vihm veidi takistas, kuid üleva meeleolu tõttu mõõdus ka see hästi. Peeti kõnesid, loeti ette tervitustelegramme jne. J. Hurt tuletas meele teisel pool merd elavaid soome suguvendi ja teatas, et nemad on peol oma saadikutega esitanud. Nimelt viibis piduliste seas mag. Aspelin ja kooliülem Svan Helsingist. Viimane pidas ka lühikese kõne soome keeles, mille J. Hurt tõlkis eesti keele. Kolmandal peopäeval oli korraldatud üksikute kooride võidulaulmine, mida kuulajad jälgisid suure huviga. Esimese võidu sai Tallinna „Estonia“ koor, teise Kursi laulukoor, kuna kolmandad võidud anti Tartu-Maarja, Palamuse, Tarvastu, Maarja-Magdalena, Peetri, Jõhvi ja Koeru kooridele.

Pääle võitude jagamist lauldi veel ühiselt keisri laulu ja sellega lõppes juubeli- ja tänu laulupidu. Nimetamata ei või jätta ka mängukooride esinemist esimesel laulupeol, neid oli 4 koori maalt ja 1 linnast, kokku 56 mängijaga, juhatajaks oli isa Daavet Virkhaus, kelle koor Väägverest sai esimese võidu osaliseks.

Muusikalisest küljest esimest laulupidu vaadeldes leiame, et pääle kahe laulu olid eeskavas ainult saksa hellisoojate tööd. 26 laulust on pooled vaimulikud (3 koraali) ja teine pool ilmalikud. Tehniliselt ei ole laulud mitte kerged, mõned nendest nõuavad vilunud koori ja leiduvad veel praeguselgi ajal saksa laulukooride repertuaaris. Eesti lauludest olid kaks Säbelmann-Kunileid'i laulu, „Mu isamaa on minu arm“ ja „Sind surmani“. Ajakirjandusest ei leia meie muusikalise osa üle pea mingit kirjeldust. J. V. Jannsen kirjutab „Eesti Postimehes“ peo ülevaates rohkem rahva meeleolust ja peo üldisest korrast, kuna muusikalist külge sugugi ei puuduta. Esimese üldlaulupeo muusikaline tähtsus seisab selles, et laulupeolt said paljud ergutust kooride asutamiseks ja laulukultuuri edendamiseks. See oli suur tõuge meie muusika edespisidisele arenemisele. Rahvuslikult oli see aga eriti põhjanev, näidates, et meie rahval on andeid ja omadusi, et ta võib elada rahvus-üksusena ja ennast arendada nii vaimliselt kui ka majanduslikult. Ta äratas rahva enesetunnet, isamaa-armastust, ja lugupidamist oma võimete kohta. Esimene laulupidu oli, nagu juba eelpool tähendasin, ä r g a n u d r a h v a esimene eluavaldus laiemas ulatuses, millega ta tõendas oma olemasolu ja näitas, et tal kultuuri saavutamiseks on andeid ja et ta on selleks õigustatud.

I üldlaulupeo komitee esimene protokoll 6. märtsist 1869. a., mil moodustati peokomitee. Pildi esiküljel on tervituskiri J. V. Janssen'ile ta 50-a. sünnipäevaks ühes hõbedase taktikepiga. Protokollki tekst ülaltoodud dokumentides on järgmine:

„Protokol Wanemuine koftotullemise ülle jel 6. Märtsil 1869.

Peale selle kui Wanemuine president J. W. Janssen koosolewa seltsi liikmetele nende koftotullemise asja lühidelt ärra jelletas, ja nimelt teada andis, et neil 50. aastase priuse pühhaks üht isseärranis piddokomitee asutada tulleks, kes selle eest muretseb, et laulupidu ael ette tullewaid asjad korra järrel seatud ja tallitud jawad, hakkas nimmetud komitee presidendi wallitumine peale. —

J. W. Jansseni nõu ja teiste koosolewa seltsi liikmete tahtmise peale, sai Maarja-kirikko õpp. konsistorial assektor A. S. Willigerode piddokomitee presidentiks wallitud, kes ka kui seltsi aulige ammetid lahkeste wastuwõttis ja teisi liikmeid palus, ennesele truiks abbits olla.

Presidendi A. S. Willigerode loaga jelletas J. W. Janssen ärra, et pidu komitee tarwis oleks, mitmesugguse tübbe pärrast neljaks jauls jaggada ja nimelt: 1. Laulo ja kõnede komitee, 2. Ekonomie ehk ehhitamise komitee, 3. Kasjalokomitee, 4. Korterimuretsemise komitee. — Selle peale hakkas jälle nimmetud komiteede wallitumine, nõnda kui:

1. Laulo ehk kõnede komitee liikmeks:

- S. A. S. Willigerode,
- „ J. W. Janssen,
- „ A. Luik, kister.

2. Ekonomie ehk ehhitamise komitee liikmeks:

- „ A. Gischholz,
- „ J. Ollik,
- „ J. Ottas.

3. Kasjatoomitee liikmeks:

- " A. J. Otram,
- " J. Surt, cand.,
- " J. Wielberg,
- " C. Sohlfeldt.

4. Korteriurretsemije liikmeks:

" A. Kordt,	} Von Herrn	} Zirkell,		
" J. v. Sande,			} Jannsen	} Lestmann,
" A. Hoffmann.			} vorgefchlagen:	} Koienthal, stud.

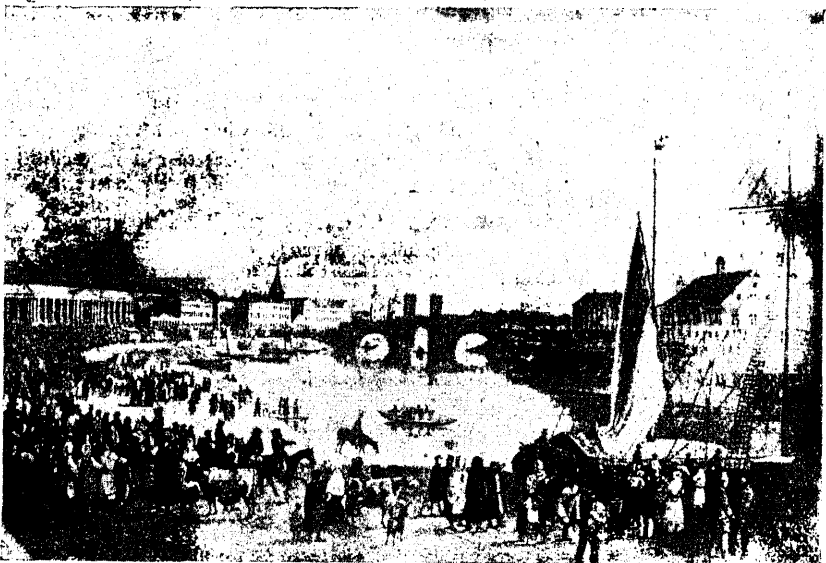
Piddo päwadeks jai 18, 19, 20 Juni ku päwad finnitud.

Siis wõeti nõuiks, kõigis kihelkondades, Liwi-, Geesti, ja Saremaal, linnades nago Peterburgis, Rigas, Walkas, Pihkwas, Mudowas j. n. e. kus cehti laulusoorid peaksid asjutud ollema, piddole kutjuda. — Piddule kutjekirja wõtksid walmistada: J. W. Jannsen, A. G. Willigerode, J. Surt ja C. Sohlfeld.

Peale selle jai J. W. Jannseni nõu peale finnitud (12) Gestimeest foggoda, kes jel aeal jubba täicealised innimesed ollid, kui keiser A l e k s a n d e r I. Liwi-maa Gestlaste priinst kulutas ja finnitaz, et nemmad piddo päwal igga küssiale teadust wõtksid anda, kuidas jel aeal loud olnud ja mända asja tallitud ja jeatud jai.

A. G. Willigerode."

(Alliri)

Tartu Emajõe-äärne turg 18. sajandi lõpul.

HANS PRANTS

TÄHELEPANEKUID I LAULUPEO AJAST

„Siis pasun pani ärkama
kõik Eesti isamaa.“

I

Iga kultuurrahva olevik juurdub tema minevikust, on sellest välja arenenud ja rajab omapoolt jälle teed tulevikule. Nõnda on lugu olnud ka eesti rahva suureviisilises arengkäigus eelmisel sajandil, mille kestvusel ta on saanud selleks, mis nüüd on, pärispõlvest vaevalt vabanenud, üldiselt koguni kehvast, kultuuriliselt alles esimesi samme astuvast inimkogust saades iseteadvaks, riikliselt iseseisvaks, vääriliseks liikmeks põliste kultuurikandjate rahvaste peres — paistavad silma hulga muude tegurite seas kolm nähet, mis on olnud eestlasele ta tõusanguteel toetusandjaks, nagu tugiteivasteks, mille najal end piisti ajab vaimliselt, millega muidugi käsikäes käis arenemine. Need olid üksteisega õieti liigidas sidemes ja ilmusid esile umbkaudu ühel ajal: Eesti rahva kõrgema omakeelse õppeasutuse (n. n. Aleksandri kooli) rajamise mõte oli liikumas küll

HANS PRANTS

varem, aga enda kehastuse ametliku loa omandas ta 14. augustil 1869. a., mil parajasti oli peetud esimene eesti laulupidu, ning selle otsekoheseks tagajärjeks ja viljaks tuli „Eesti Kirjameeste Seltsi“ asutamine, mis teostus a. 1891. Need kolm rahvuslikku ettevõtet said siis järgnevatel aastakümnetel otsekuul tähisteks Eesti arenguteel ja rahvatöö, teadagi igatiüks oma kohaselt, isemoodi. „Kirjameeste Seltsi“ töö plirdus loomulikult vähemaarvulise, intelligentlikuma rahvaosaga. „Aleksandrikool“ tõi endaga kaasa hoopis laiemaid ärkamaid rahvakihte, aga kogu rahvale olid elustajaks laulupeod; nendes kaasatetegutsemine võttis kõige laiemat ulatust ja andis oma mõju tunda kõige suuremalt. (Meelespidada tuleb sellejuures muidugi, et laulupeod olid ikkagi väliseks kehastuseks meie rahva hinges peltuvale lauluühale, ta muusika elule, millel nõnda on rahva eluloos ülisuur tähtsus; lauljad pidid olema enne, kui laulupeod. Ja õnneks olid nad olemas).

Kui on kõne rahvaste saamiskälgust, siis ei saa muidugi iganes ajalisel kindlalt ja täpselt märkida sellega arenguastmeid. Arukorral on see ometigi kaunikeselt võimalik. Nimelt saab meie rahva, õigemini küll rahvustluse, sünnipäevaks hää õigusega arvata 1869. a. 18.(30.) juuni hommikutundi, mil Tartu kirikutornidest esimest korda nii laulatusliselt eesti mängijate pasunatelt kõlasid vägevad viisihelid: „Ärgake, nii vahid hüüdvad“. (Vahemärkusena olgu mainitud, et sellekordsed mängijad olid kõik Lõuna-Eesti mehed, kelle keeles mainitud koraali algussõnad on sündmusele veelgi värvikamad, kui Põhja-Eesti keeles, nad käivad nii: „Virguge, oma vahte häli, mis tornist käüp nüüd liina üle“.). Tõepoolest tervitas see võimukas muusikaheli küll esireas Tartu linnalasi ja sinna kogunud teisigi, neid ärkvele hüüdes, aga see äratus oli ülväga suurema tähtsusega, kui siis iganes võidi arvata, sest ta mõju ulatas üle kogu eestlaste maa-ala — Sõrvemaast kuni Narva jõe suuni, aga veel kaugemale üle selle piiride, mujal asuvate eestlaste juure, ning kaudselt veelgi kaugemale, peost osavõtnud hõimlaste tegevusele Soome lahe taha, isegi Doonau ja Tisso jõgede maadele. See oli äratushüüe Eestile, mille taolist tal enne polnud ja sarnasena vaevalt tulla saab.

Sest eelkirjeldatud pasunahüüed oli ju ainult avamänguks järgnevatele sündmustele — esimese eesti laulupeo käigule, mil seni halvakspeetud ja põlatud talurahvas tegi omamoodi „kultuureksami“ muude rahvaste ees, ja tegi seda hiilgavalt, dokumenteerides enda õiget väärtust, mille tagajärjeks oli eestlase väärtuse täielik ümberhindamine kultuurilma ees — teadagi ka eneste juures. Oli nähtud ja näidatud, et 18. juuni 1869, oli Eestile haruldaseks päevaks, mil ilmus eestlaste põlisele pühale paigale, Taaramaele, ammu-aegse „urikivi“ äärelle nägus ja priske noormees, end viisakalt tutvustades rahvasteperele sõnadega: „Mu nimi on eestlane, ootan omalegi aset“.

Nõnda võib õigusega kirjeldatud sündmust arvata tungivalt tarviliseks eelsammuks meie riiklise iseseisvuse loomisele; poleks olnud esimest, ei oleks tulnud ka teist, hoolimata kõigest välimistest saadustest. Kui meie nüüd nii tihti, eriti vabaduspühadel, täie õigusega tunneme õnne ja rõõmu selle üle, et oleme üheainsa sugupõlve kestvusel edenunud imeruttu, meie rahva areng on olnud otse hliiglamoeline, siis tuleb ikka meeles pidada, et see on saanud võimalikuks selle tõttu, mis sündis eelmainitud ajal ja kohal, eesti rahvus- ja ühistunde ilmsikstulemisel.

Sest iseendast mõistetav, polnud see, millest kuulsime, mingi ime-tegu, vaid „aeg oli täis saanud, nõnda et kõik, mis seni vaikselt meie hingest tuikas“, puhkes võimsalt lahti, nagu õiepungake puus, otsides endale väljendust ja tegutsemisteed. Nagu öeldud, oleme elanud viimastel aegadel imekiirelt, kogu meie rahva elu ja olu on poole sajandi kestvusel saanud koguni teiseks, mille tõttu nooremal rahvapõlvel tundub raskena seda mõista ja tunda, mida siin olen esitanud, sest „kuidas võib laulupidu nii suuri asju teha ja tagajärgi tuua?“

Selle kohta on vastus lühike ja selge: laulupidu iseendast ei teinud seda tõesti mitte, vaid see hing ja vaim, mis kõnesoleval ajal tõstis ja loitis meie rahva meeli ja mis loomusunnil otsis ja leidis omale kohast väljendusviisi. Kes ei tunne ligemalt eesti elu arengut — eriti muulased, — neile tundub võõrastavalt, kuidas sarnasel, õieti kunstivalda, nii öelda inimsoo kultuurisse puutuv ettevõtte, kui laulupidu, võis anda nii määratud rahvuspoliitilist mõju, saada

vägevaks hooandjaks kogu rahva eduloos. Kes aga on vähegi tähele pannes jälginud meie rahva arenemiskäiku ja kõnesoleva aja olusid, sellele on kõik selge. Oli üllõnnelik samm meie rahvale, et ta otse laulupidudes oskas leida selle imeabinõu, „tarkusekivi“, mis teda aitas läbi aegade raskusest. See oli meie rahva otse loomusunniline, otse hingepõhjust tõusev iha ja tung endale elu ja olu arendamiseks, enda iseolu kindlustamiseks. Maailma ees tõestada ja tunnistada oma olemisõigust ja seda viia parematesse tingimustesse, see aade andis eesti laulupidudele nende sisu esialgselt; hiljem olid need pea ainukeseks avalikkudeks rahva hinge t u k s a t u s e ilmutuseks noil aegadel. mil piüiti kõigi abinõudega eesti rahvuslist mõtet lausa unustada ja sumbutada. Selle vastu protesteeris meie rahvas vagusalt, aga võimsalt enda lauluga — laulupidude pidamisega, millega tõepoolest saavutati suur siht: v a s t u p i d a d a, kuni „aeg annab arutust“. Ja nii peeti vastu kuni omariikluseni — suuremalt jaolt laulupidude varal.

Et aga nüüdele rahvapõlvele, eriti noorematele, ligemat selgitust anda asjaoludest, mis valitsesid aastat 60 tagasi — ja seda on meie rahva arengkäigu õige ks mõistmiseks vaja — usaldan siin pakkuda „Muusikalehe“ lugejaskonnale järgnevaid kirjeldusi, kuna olen üks neist vähestest alles elavatest, kes neid aegu kaasa elanud ja neist rohkeld mälestusi alles hoidnud.

Usaldan seda ette võtta, olgugi et ise polnud kaasas esimesel peol, ja päälegi elasin lapsepõlves koguni kõrvalises — Kagu-Eesti äärmises osas, Setumaa naabruses, kuhu Eestimaa siidames parematel paikadel tärkama lõõnud rahvusliku liikumise lained ulatasid ainult nõrkade virvendustena. Aga et nad ometi ulatasid, see näitab suure selgusega, kui mõjuvad nad mujal pidid olema. Olin siis juba suur ajalehe lugeja ja jälgisin otse õhinal avaliku elu nähtusi, olin nõnda laulupeoatele õieti vastuvõtlik, elasin kaasa seda vaimus. Ning kuna nooreea mälestused on ikka kõige püsivamad, helisevad veel vanaduseski tolleaegsed tunded elavalt mu hinges, kuna neid meheas ajakirjandust kasutades ja seltskonnas liikudes selle poolest olen edasi arendanud. Teades, et nüüd veel ainult harvad tolleaegsed tegelased viibivad elavate ridades, tahaksin praegu I laulupeo 60. a. juubeli puhul „Muusikalehe“ toimetuse soovil avaldada oma mälestusi, et need alalhoiduks tulevastele aegadele, andes tunnistust meie rahva „esimese armastuse“ ajast.

Sest võin tõekindlalt öelda, et I laulupeo eel ja ajal elati veel läbi koguni erilist ja iselaadilist aegjärku, millele ei saadud kuidagi mingit ta olu hästi tabavat nime; seda aimati ainult, et „uus eluõhk käib läbi looduse“. Hõljus nagu õhus õrn aimdus sellest, mis oli saamas ja süündimas, muhenemas ja pakatamas. P ä r a s t selgus asi muidugi, teame, et see oli meie rahva ä r k a m i s - a e g n e valm. Siis aga elati nagu mõne loomusunnilise tunde mõjutusel, et ees seisab midagi uut ja suurt, sest „kikko (kuked) laulva halleluuja“, öeldi meie pool, ja selles mõttes ei petutud.

Muidugi kirjutavad teised enam ja üksikasjalisemalt I laulupeo kälgust ja süüdmustest, ma piirdun siin ainult üldjoonte märkimisega.

II

Me elame ja tegutseme olude kiuste.

Soome suur kirjanik A h o võrdles omal ajal rahvast k a d a k a g a, sellega näidates ta visadust eluvõitlustes. Tugevad tammed murduvad kanges marus,

nõrk ja väike kadakas aga ei tunnegi seda, ja isegi, kui vanker ta üle veereb, pole sellest viga, ta ajab end jälle püsti ja elutseb edasi. „Minu kadakane rahvas“, ütleb ta soomlastest.

Täie õigusega võib sama öelda meie rahvast. Mõtleme, mis ta aegade jooksl kõik ära on kannud. Alalised karmi looduse kitsikused, tihedad vaenude vint-sutused, surmad, katku kurnad, taudi tapped ja näljahädad, piina pigistused ja nure muljutused. Aga ta elab edasi ja astub parajasti vastu tulevikule paremates footustes kui kunagi enne. Seda külge meie rahva elukäigust kujutab tabavalt ka eelmainitud kolme eesti rahvuslase liikumise sümboli saatus. Omakeelse kõrgema kooli saamise püüde lämmatati juba ta teostamise järgus, nii et suri juba enne sündimist. „Kirjameeste Selts“ sai elada ainult lühikese noorusea — 21 aastat, — mehe ikka astuda ei saanudki, vaid pandi kinni. Laulupidusid, mis olid ajutiseks nähtuseks, ei tarvitsenud otse nimepidi surmata, neid võidi ära hoida luba keelamisega, mistõttu tekkiski pidudele aeguti vaheaeg üle tosin aastat. Tuli õhinal varitseda mingit riiklist põhjust „tänu avaldamiseks armulisele riigivalitsejale“, et loasaamist võimaldada.

Neid pärastise aja raskusi tunneb ja teab küllalt nüüdnegi rahvapõlv. Mida aga vähe tuntakse, on I laulupeo saamisloogu, see oli alles õieti okkiline ja vaevaline, sest iga uus asi on ju raske, liiati eesti oludes, puudus ju alles kõik, mida nii suureks ettevõtteks vaja. Kuigi kõigi laulupidude pidamisel on olnud tegu paljude vastikoludega, siis esimesel kõige enam. See peeti ära otse „olude kiuste“, nagu meie rahva tuntud „eesti jonn“ tõendamiseks. Seekord oli aga niisugune „jonn“ kogu eesti olule otsekohe õnnistuseks ning tegelastele kiituseks.

Teatavasti peeti 1869. a. laulupidu „Liivimaa talurahva pärispõlvest vabastamise 50 aastaseks juubeliks“ — igatahes hästi mõjuv põhjus, aga sellele otsusele jõuti alles keerdteede kaudu, esiti mõeldi seda 1819. a. sündmust mälestada tselsiti. Meie rahva ärksamale osale on see otse suureks auks, et ta aegsasti oskas väärihinnata mainitud sündmuse mõju ja tähtsust, sest sellega said eestlased alles täisnimesteks, enne olid nad õigusliselt „asjad“, teise omad. Ning sellega võimaldas rahva hingesse juba ka rahvusliku ärkamise ideede istutamine, mis aegapidi võtsid ikka enam juurt. Kõige varem ja võimukamalt edenes see meie rahva enam arenenud ja jõukamas ringkonnas, Lõuna-Viljandimaal, kus siis ka mõte tärkas vabastuse saamise mälestust kuidagi jäädvustada. On tähelepandav, et ei mõeldud mingi uue ainelise saavutuse päale, vaid silme ees seisis aateline siht. Taheti ehitada „vabastajale“ keisrile Aleksander I ausammas. Seda tunti aga peagi ebakohaseks ja ühineti tulihingelise Holstre koolmeistri Adamson'i sooviga, asutada „ausale Aleksandrile“ elav ausammas — temanimeline eesti kõrgem õppeasutus. (See üliisuure tähtsusega mõte tuli nii lihtmehelt, haritlased ei tunnud ta väärtust nii selgelt). Kuna asi pandi liikuma 1861. a., usaldati loota, et „Aleksandri kool“ saabgi püsima algeliselt juba eelselva juubeli ajaks.

See lootus oli muidugi liig roosiline ja tõi peagi pettumuse. Luba saadi ettevõtteks alles, kui juubel möödunud. Oli siis kogu eesti asjale üliisuureks õnneks, et eesti „ajakirjanduse isa“, ärkamisaja vanema põlve suurem tegelane, J. V. Jannsen, juubeli mõttest haaras kinni teistest küljest ja seks puhuks hakkas korraldama eesti üldlaulupidu. Harva juhtub, et nõnda saab „õige mees õigele kohale“, kui seekord. Jannsen'il olid selle ettevõtte teostamiseks kõige

ROMAN TAVAST

KUNSTIPÄRANE
GRAVEERIMISE,
EMALLEERIMISE,
PRESSIMISE
JA
KULLASEPA
TÖÖSTUS
(MÄRKIDEERITÖÖSTUS)

TALLINN,
V. ROOSIKRANTSI 3
KÕNETRAAT 25-79

Eugen Brandt

Muusikatarbete kauplus

TALLINNAS, PIKK TÄN. 29

POSTKAST 91.

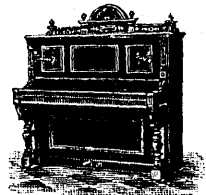
ASUTATUD 1873.

Kõige suurem ja täielikum noodiladu Eestis.

Kõiksugu muusikariistad ja kõik tarbed.

Grammofonid, -plated ja nõelad mitm.
kuulsatest vabrikutest.

Ilmakuulsate klaverifirmade ainuesitaja
Eestis: RUD. IBACH & SOHN, Barmen,
RÖMHILDT, Weimar.

Lauljad, muusikaharrastajad!

Muusika ja laul muutub teile palju armsamaks, kui teie loete enam muusikakirjandust.
∴ Mureitsege endi lugemislauale ∴

kõik Muusikalehe aastakäigud.

Muusikaleht I ak. — 1924

Hind Lauljate Liidu liigetele 2 kr. 25 snt., teistele 3 kr. 25 snt.

Muusikaleht II ak. — 1925

Hind Liidu liigetele 2 kr. 75 s., teistele 3 kr. 25 snt.

Muusikaleht III ak. — 1926

Hind Liidu liigetele 2 kr. 75 s., teistele 3 kr. 25 snt.

Muusikaleht IV ak. — 1927

Trükk otsas.

Muusikaleht V ak. — 1928

Hind Liidu liigetele 1 kr. 40 s., teistele 1 kr. 50 snt. Neli esimest aastakäiku lugevas köites, viimane aastakäik brošüüritud, haruldaselt meeldiva välimusega.

Muusikaleht VI ak. — 1929

Tellimise hind Liidu liigetele 1 kr., teistele 1 kr. 20 snt. Iga laulu- ja muusikaharrastaja tellib ning loeb Muusikalehte. Sisaldab rohkesti artikleid, teateid, jutustusi, anekdoote, muusikapalasisid ja pilte. Välimusest nägusad kahevärvilised kaaned. Seni ilmunud numbreid on veel saadaval.

Laulupeo album.

Hind Liidu liigetele 1 kr. 40 s., teistele 1 kr. 50 snt. Sisaldab rohkesti huvitavat materjali, pilte ja kirjutusi üldlaulupidudest. Väärikas mälestusraamat eesti rahva suurtest pidupäevadest.

Kõik tähendatud väljaanded on müügil Lauljate Liidus Tallinn, Rataskaevu 22. 1929. a. Muusikalehe üksiknumbrid pääle selle kõigis raamatukauplustes, kioskidest ja raudteejaamades.

paremad eeldused ja nii sai Jannsen meil „laulupidude isaks“. Ise ihust ja hingest „laulumees“, ta ise hüüdis end algusel „Vändra kanter“, oli ju kooliõpetaja noores eas Vändras ja keskeas Pärnus, õige suurelt edendanud laulu oma ümbruskonnas, oli sellega omandanud kaugemagi kuulsuse, oli toimetanud „Eesti lauliku“ ja ta „Viisi raamatu“ (noodid). A. 1864 toimetajana Tartu tulnud, võis hakata tegutsema laiemaulatuslikult ja asutada 1865. a. esimese eesti seltsi „Vanemuise“, mille nimi ju näitab ta laadi. Siin võidi harima hakata juba enamnõudlikumat eesti kunstilaulu, kuna seni oli lepitud lihtsamate lauludega.

Agas sellel algastmelisel „koorilaulul“, mis Eestis siis oli juba rohkelt olemas, oli eesti eduloos ülisuur tähtsus, sest alles selle tõttu sai laulupidu võimalikuks; poleks olnud lauljaid, meeslauljaid muidugi, naislauljad olid siis harulduseks kogu Eestis, ja sellest olenes väga palju. Soome luuletaja ütles kord oma rahvale, et „lauldes me kohendame oma lagunenud pesa“, ja see sõna maksab täpselt meilgi. Eesti laul, olgugi üsna algastmeline, lihtne rahvalaul, on annud meie esivanematele selle nõidusväe, milles mõjuvalt suutsid vastupidada aastasadade kestvusel uinutarretuses viibides, see hoidis nende hinges alles kultuuri tulukese sädeme, kuni võis lüüa uuele lõkkele. Seda asja tuleb siis hinnata õige kõrgelt, ja nüüdispõlve lauljatel on vaja lugupidavalt mõelda enda vanemate pääle, kes oskasid ja suutsid seda korda saata, mida nendest näeme, kõigist raskustest hoolimata.

Nii siis: ainult selle tõttu, et Jannsen teadis meil juba olemas olevat kaunist „lauljateväge“, võis ta neid hakata koondama ja valmistama piduks. Kui suurt tähtsust J. andis rahvuslikule üldlaulupeo ettevõttele ja kui kõrgelt ta seda hindas, on ammu üldiselt selge. Temal seisid silmas sellejuures mitmedki sihid, millest ise mõndagi vast ennem aimas, kui seda taipas. Esiteks muidugi rahva vabastamise „tänupidu“, mida sünnist juhust tuli kasutada rahva elustamiseks ja edasipüüdele õhutamiseks. Siis aga endastmõistetavalt laulupeo kaudu laulu ennast tõsta ja edasi arendada, nagu see tõepoolest teostus. Edasi aga, nagu ta esimese peo puhul avaldatud kirjutistest näha, igatses ta otse õhinal saada ainet ja põhjust seks, et midagi erilist öelda, kui see harilikudes oludes oli sallitav — valada põlatud ja halvakspeetud talurahva hinge vaimustustuld, rahvustunnet, enda väärtuse mõistmist, nõnda tõket teha halvale oma sugu salgamise voolule, mis sel ajal ähvardas otse ärksamaid inimesi oma rahvusest ära võõrutada, nõnda rahva jõudu kurnata. Sellega aga tõuseks iseendast eestlusest lugupidamine muulaste, eriti ta ligemate ilmalikkude ja vaimulikkude isandate ees. (Vast mõtles ta millegi veel kaugema pääle: sellest allpool.).

Jannsen'i etteseatud sihid olid tema aegsetes oludes igatahes suured, aga tal jätkus jõudu ja visadust nende teostamist püüda, mis temale õnnestuski paremini kui seda ise algusel loota julges. Agas tööd, hoolt ja vaeva see nõudis. Otse laulupidu läbiviimise sündmus näitab suure selgusega, kui ühekülgne ja viltu on noorema sugupõlve juures kohati maksmasaanud vaade, et Jannsen olnud täis-tagurlane, arglik ja paendlik, kõigele leppiv, isegi ülemuse ees roomav. Nii võib küll tükati tunduda meie aja mõõdupuud tarvitades. Agas see pole õige, iga asja tuleb mõõta ta koha se kiünraga. I laulupeo saamislugu jälgides, näeme esinevat Jannsen'i täismehena, kes teadis mis tahtis ja sellest ei taganenud ka suuremategi raskuste ees, kuid järjekindlalt ja väsimata tegutses, et asi õnnestuks — maksu mis maksab.

Väliselt ilmusid selleks mõned soodustused. „Vanemuise“ Seltsi asutamisega, kus oli esimeheks, sai ta laulupeo korraldajaks kohase mõjuka organi, erainimesena oleks see olnud võimata. Tegelikke näpunäiteid oli omandanud J. a. 1857 ja a. 1866 Tallinna ja 1861 Riia saksa laulupidudest osavõtmisel, kust vististi võttis ka hoogu ja õhutust eesti laulupeo toimepanekuks; selle eeskava saigi üldiselt sama moodi kui oli Tallinna a. 1866, tolle aja kohta vististi sünnis. Järgneva aasta 8. aprillil saadetigi peoluba palve valitsusele, et saaks ettevalmistustega varakult pääle hakata, millega hääs lootuses algust tehti (pidulaulude valimisega). Aga järgnes kibe pettumus: Luba ei tulnud ligi kahe aasta jooksul. Keeldu ka mitte, mis näitas, et „ülemal pool“ põhimõttelikult peo vastu ei oldud vaid takistus tuli ametikohtade aeglasest ja lohakast asjaajamisest. Nii näis korra, et laulupeo ettevõtet tabab sama äpardus, kui Aleksandri kooli asutamise püüet: ei saa asja õigeaks ajaks.

Alles 20. veebr. 1869. a. tuli peoluba — vaevalt neli kuud enne peoks määratud aega. See pani peoettevõtjaid raskesse „kaksikkimpu“: kas pidada pidu või mitte? Palju põhjusi sundisid tegema eitavat otsust, kuna ettevalmistuse aeg jäi üsna lühikeseks. Veel enam aga kaalus, et meie rahva majanduslik olukord oli otse sel ajal kehv, kohati üsna vilets, sest paar eelmist aastat olid toonud rasked viljaikaldused. 1867. a. väga vihmane, 1868. a. aga kange põuasuvi, mille tõttu kogu maal tunti puudust, mõnel pool lausa nälga. Nimelt halva pinnaga maadel, muuseas ka mu kodukohas Rõuges ja Vastsellinas, kus elati kuude kaupa koguni leivata. Sügavalt meelde jäi mulle hale lugu isamajast: Lihavõtte pühade eel tuli tuttav naabrimees meie peresse, ühte leivapätsi laenuks paluma lõikuseni, „et omale pühikski saaks leivapalukest; muul ajal peab elama niisamati“. Sarnaseid hädalisi oli küll paljugi ka mujal.

Aga ometi ei raatsitud pidu ära jätta, vaid taheti ta pidada „olude kiuste“. Oli ju teadmata, kas seda siis üldse enam pidada saab, läheb ajast ja arust. Ka oli hulk eeltööd tehtud — pidulaulud valmis kirjutatud jne., ka oli rida koorisid end teatanud osavõtjateks. Hakati tegutsema kiires korras, peolaulud saadeti välja poognates kohe triikkimise järele. Ja talitati õieti, sest saadi kõigea valmis õigeaks ajaks — muidugi selle tõttu, et armastus ajas.

III

Ühine Eesti; ühendatud su laste käed.

Lootuses elatakse ja saadetakse korda suurigi asju väikese jõuga. Otsata rõõmuga nägid peoettevõtjad, et nende hüüdehääli peokutses leidis hääd vastukaja kogu Eesti isamaal. Kui siis veel Jannsen'i „Eesti Postimees“*) oma 13. numbril 26. märtsiks (vabanduspäevaks) andis välja ilusas roosavärvi triikis, kuna lehe sisu oli läbi imbutatud päeva pidulikkuse mõttega, süütas see lugijaskonna hingedes otse tuld ja lehe elavasõnalised kutsed piduletulekuks leidsid vastuvõttlikku pinda. Omajagu altas kaasa ka, et vabanduspäeva mälestati jumalateenistustega kirikutes (mitte just tähtpäeval, 26. märtsil, vaid päev varem: Paastu Maarjapäeval); sääl muidugi ei mainitud laulupeo, aga kõneldi vabastamise sünnimusest ja äratati nõnda ta kohta huvi.

*) See oma nimehõimuga — mõlemad väikesed nädalalehed — oligi sel ajal kogu Eesti ajakirjandus.

Õhinal hakati asjast kinni, hoolimata kõigest takistustest, mis ilmusid (rääkima leivapuuduse pigistusest) maarahva juures, kellest kaugelt suurem osa lauljaid pidid tulema; linnalauljaid oli siis koguni vähe. Aga põllumeestel on teatavasti kevadel kibe tööaeg; 60 aastat tagasi oli see veel palju kibedam. Lauluharjutustel saadi käia ainult pühapäevadel ja vähestel õhtutundidel päevatöö järgi. Aga ei tuntud tüdimust, vaid laulud õpiti kätte üldiselt rahuloldavalt, kuigi korralikke asjatundjaid õpetajaid oli ainult vähestel kooridel; suurem osa pidid leppima sellega, mis saada oli. Aga aeti läbi. See vanade usinus olgu eeskujuks nüüdisaja noortelegi.

Uus suur mure tekkis piduleminekul — nii lauljatel kui kuulajatel. Liikumise olud olid siis meie maal alles äärmiselt puudulikud. Tuntü ainult kolme käigukuju: vankris, ratsa ja jala. Esimese jaoks olid aga teed üldiselt kehvad, korras ükski postmaanteed. Raudteid tunti kõigest kuulujärgi; ligem raudtee meie maale oli Rüa-Peterburgi, Pihkva kaudu; sinna ligi ulatasid vähesed. Aurulaeva käik oli juba olemas Emajõe Tartust Peipsini, seda said kasutada ainult ligikonna rahvas. Mujalt inimesed seisid piduleminekul raske ülesande ees.

Jõukamad muidugi võisid sõita postiga, aga paljuks neid oli? Vähem jõukad eriti linnalased tarvitasid voorimeeste suuri plaanvankreid; nendega sõitsid Tartu „Estonia“ koor Tallinnast ja Pärnu ligidalt Sindi vabrikust säälsed lauljad — vabrikuvälitsuse lahkkel kulul — kumbki paarisaja versta tagant. Samuti tegid mitmed muud. Aga kaugelt suurem osa pidulisi pidid ikkagi toetuma vankrisõidule või jalakäigule. Arusaadav, et selle tõttu kaugelt tulejaid oli napilt; suurem osa kogus ligidalt Tartu- ja Viljandimaalt, kust jõuti peopaigale päevaga või paariga, piduaeg ligi arvatud kulus ikka nädalike ära ja see tähendas maa kohal palju. Aga suurel osal polnud hobust saadaval, need rändasid siis põlisel moel jalgsi, tihti kaugelt — kuni saja versta tagant ja enamgi. Selle juures tuleb meelespidada, et pea kõigil pidulistel oli ligi k o d u n e leivakott nädalise mounaga; toidu ostmiseks teel ja linnas ei jatkunud ju raha, tuli läbi ajada kõige piskumaga. Hobusemeestel ei teinud moonavara kaasavõtmine muidugi muret, jalgsi kälajatele aga nõudis, kandam turjal suurt jõupingutust.

Vilmati kirjeldatud kombel käisid pidul ka minu kodukoha inimesed — kolm „koolmeistrit“ ja kaks perepoega, teine mu lell (isa vend) Vastseliinast Tartu, umbkaudu 100 versta ja tagasi. (Minnes sattusid veel ekslikul juhatusel minema Põlva kaudu, mis teekonda veelgi pikendas). Küll oleks minagi igatsenud kaasa minna kas või mis moel, aga see oli muidugi lapsik mõte. Sest kui sellest isale mainisin, noomis ta: Kas sul aru peas? Sa väsid ju ära enne Võrule saamist ja lell võtku sind selga! Saaski Tartu, jääksid säääl rahva jalgu. Ja kes siis kodus karja läheb? Mõistsin ja vaikisin. Kui aga pidumehed meie talust lahkudes samusid teed mööda, mille ääres vilbisin karja juures, veeresid suured pisarad silmist. Lell troostis: „Ära nuta — küll ma toon sulle tagasi tulles linnasaia.“ Mina vastu: „Ei hooli saiaist — kõnele aga, mis näed Tartus.“ Seda lubas lell ja pidas sõna.

Olen siin kirjeldanud piduliste raskustest, mida oli muidugi hoopis enamgi kui esitatud. Aga pidukorraldajatel oli neid palju rohkem ja suuremaid, teadagi teistsuguselt, nii et vahel kippus päälle otse nõuta olek.*) Aga esireas

*) Nendestki oleks kõnelda mõnda huvitavat, aga sündigu see vast teisel.

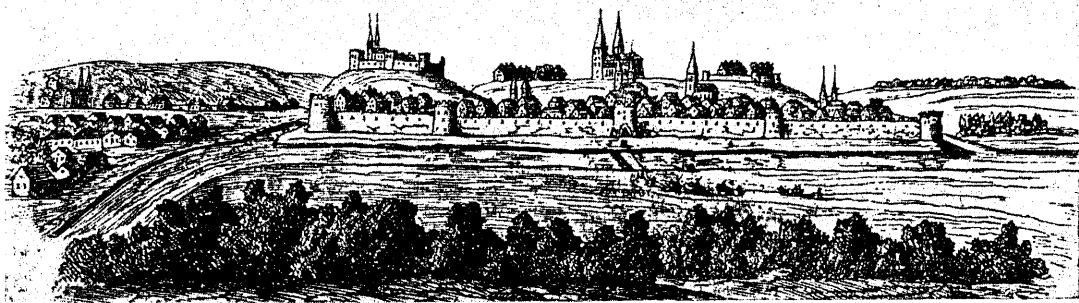
Jannsen'i meelekindlus hoidis asjad vaos. Nendest ligemalt kõnelda pole siin kohal mahti. Pidu algul oli ikkagi muremeel vaevamas: ei tea, kuid läheb?

Seda suurem oli siis rõõm nähes, et pidu läks paremini kui seda iganes usaldati loota. Osa muresid kadus küll juba enne pidu. Näis nagu tunneks taevas ja loodus kaasa eesti juubelipidule, sest kahe halva aasta järele oli 1869. a. ilmastik ja nõnda ka viljasaak haruldane hää, see selgus ju juunikuul. Nii said põllumehed uue puuduse hirmust lahti ja võisid pidada ju nüüd oma suure hoole vaeva, eest saadavat lõikust ja rõõmustada täiel määral. Juba kui — nagu eelpool seletatud — 1. pidupäeva hommikul vägevad eestlaste mänguhelid üle linna käisid ja Toomemäe põlistes puudes vastukaja äratasid, täitis nii mängijate eneste kui kuuljate, esireas aga pidukorraldajate hinge ütlemata armas ja mõnus tunne; mõisteti, et elati läbi püha tundi. Aga siis ei võidud veel kaugeltki aimata, kui suur ja kaugeleulatav tähendus tal oli. Nüüd on ammu üldiselt teada, et sellel tunnil avalikult ja pidulikult õnnistati ja pühitseti meie rahva ärkamisaeg, mis seadis ta kogu uutesse oludesse. Sest siin leidis eestlane, esimest korda oma olemisloos, ennast täielikult rahvuse mõistes, võis 6½-sajandilise vaheaja järgi jälle pühitseda rahvuslikku pidu vabana, tundes end viimaks ühise rahvana, millisele järjele endisel vabaolemise ajal kahjuks mitte polnud jõutud, milles peitus ta suurem õnnetus. Nüüd omandasid seni enam-vähem lahus olnud eestlaste eriosad tunduise, et „me oleme kõik ühest kannust tõusnud ja külme armsalt käsikäes; me oleme kõik ühistööle valmis, mis kosutab me isamaad.“ See on meie rahvuslik raudvara, mis jääb püsivaks. Kuigi kogu pidukäik nimelt siis noore J. Hurda süütav pidukõne oli kõigiti omane rahvustunde tõstmiseks, tuleb ometi rõhutada seda asja, et seekord toodi kuuldavale avalikkuse ees esimest korda (pidulauluna) „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm“, mis hiljem nagu iseenesest kujunes isamaa-lauluks — rahvahümniks, nõnda sai eesti rahvus- ja ühtlustundele nagu hingeavalduseks, alussambaks.

IV

Hõimlustunde idulehtede tekkimine.

Eriliseks nähtuseks I laulupeol, mille päale seni vähe tähelepanu on juhtud, millel aga on omamoodi tähtsus, ilmus asjalugu, et kuna pidu kujunes — pilfilikult öeldud — meie rahva sisemise poliitika koldekohaks, ta ajas esimesi vagusid ka välispoliitikas. Sest otse sellel puhul said ajalookäigus esimest korda ühtlasi kokku soome-ugri rahvasoo kolme veel elujõulisena alles oleva ja kultuurilisele järjele jõudnud võsu liikmed ja sõlmisid siin sõprussidemeid, mis avasid tulevikus laialisi väljavaateid. Piduvõõraks olid tulnud Soomest kaks noort õpetlast: Helsingi keskkooli juhataja, pärastine tuttavaks saanud ajakirjanik ja kultuurtegelane C. G. Svan ja Soome riigiarhiivi ametnik pärastine juhataja, arheoloogia professor J. R. Aspelin ning Ungarist tuntud keeleteadlane Pal Hunfalvy. Soomlased olid asunud Jannsen'i majja, ning sinna kutsuti ka ungarlane. Siin madalas väikses majakeses Tilgi tänaval sündis nii esimene tutvunemine mainitud rahvaste liikmete vahel rahvuslikus sihis, siin külvati mullasse sineplivake, mis järgneva 60 a. jooksul on võrsunud võimsaks hõimlustunde juureks, mille suureks ja tüsedaks tõusmine aga veel ees seisab. (See sõbrustamine pidi sündima muidugi valjult omavahel isikliselt; ametlikult ei tohtinud peo-

Esimestelaulupidude linna vaateid.
Ülal Tartu 1553. a., s. o. rohkem
kui 300 aastat enne I laulupidu.
Keskel Tartu Toomevaremed. All
Tartu 1796. aastal.

talitajad välismaalasi kuidagi teatavaks võtta). Pidusöögil usaldas soomlastele ometi tervitussõna öelda tullisemeelne Hurt.

Ungari õpetlane võttis osa eesti rahva elust ja olust kõige suurema soojusega, oli otse valmistatud kõigest, mis nägi ja kuulis, ning on oma reisikirjeldusis, mis ilmusid ungari ajakirjanduses ja sisu kokkuvõtte eriraamatus, eestlaste kohta väga meeldiva hinnangu, ennustades, et „Eesti jõudvat peagi järjele, mille ta Euroopas mitte viimane pole.“ See julge lootus teadlase suust ongi teostunud enam kui täieft, ning selleks aitas vast vähekesi kaasa ennustaja endagi tegevus, kuna ta teadlikult kirjutatud teos tõlgiti hiljem saksa, osalt ka prantsuse keelde, levis nõnda laialt Euroopa intelligentlikumas lugejaskonnas ja tutvustas Eestit sellele hääst küljest.

Aga kaugelt suurem mõju, kui ungarlase pidulkäigul, oli muidugi soomlaste siinviibimisel. Sellest võrsus tõsine ja mitmekülgne Eesti-Soome sõprusidemetes sõlmimine, kuna tee selleks oli mõndapidi hästi ettevalmistatud. „Soome silla“ loomise iha võttis tõsiselt hoogu. Sellest ligemalt kõnelda pole siin mahti. Olgu ainult mainitud, et soomlaste väga häätahtlikud kirjutised soome ajalehtedes ulatusid ka Soomemaa rootsikeelsetesse lehtedesse ja säält Rootsimaa ajakirjandusse, tuues nii Eestile rohket lugupidamist, soomlaste juures muidugi kaugelt enam, eriti selle tõttu, et nemadki hakkasid, Eestist eeskuju võttes, laulupidusid pidama, tuletades tänuga meelde seda igakordsel pidul.

L õ p p s õ n a.

Vähene külv andis rohke lõikuse.

Minu kirjeldused on võtnud palju ruumi, kuna püüdsin anda esitatud asjadest võimalikult täieliku ja ümmarguse kirjutise. Selletõttu võib olla lõpulik kokkuvõtte lühike. Suur osa sellest, mis oleks öelda, leidub ka juba kirjutise algosas. Siin aga veel mõned märkused.

Esiteks enda isiklistest mälestustest, mis jäid püsima kõige mõjukamalt. Meiepooldes pidulised töid säält kaasa, hoolimata kõigest käiguvaevast ja muust pingutusest, kõige paremad muljed ja jagasid neid koju saades muudele. Mina muidugi kuulasin teiste kõnesid otse ahnelt, unustades söögi ja une.

Aga ei lepitud oma inimeste jutustusega — nad polnud ju muidugi kõike näinud, vaid igatseti enamat. Sel ajal oli maal ainukeseks „rahvamajakas“ koolimaja, kus käidi koos pühapäeviti huljana — esireas „lugemistundidel“, aga nende lõpul jäid ärksamad inimesed kokku juttu ajama ja koolmeistrit kuulama „mis lehes on.“ Meie pool oli pea ainukeseks lehelugejaks koolmeistrid, kes lahkelt jagasid oma lehetarkusest osa teistele. Peo järele kasvas niisugune lehelugemise kuulamine mitmekordseks. Oligi palju kuulata. Meie pool käiv „Perno Postimees“ kõneles peost — ikka lehe eesotsas — tervelt kuues numbris, paaril leheküljel. Aga ei väsitud kuulamast — huvi peo kohta oli suur.

Usaldan arvata, et kui lugu nõnda oli meil, mahajäänuna rahvaosa, piltlikult öeldes „toore puu“ juures, siis veel enam kultuuris rohkem arenenud Sise-Eestis „kuiva puu“ juures. Peo tagajärjed näitavadki selgelt seda. Eriti täieft peegeldub vastupidi õnnestumise tunne „E. Postimehes“, kes üldiselt kõneles sellest asjast mitu tooni kõrgemalt, kui ta Pärnu nimekaim. Tema kirjeldused peo järele aval-

dasid õige rohkelt teist värvingut — on täidetud õnnest, rõõmust, häädest tuleviku väljavaadetest. Otse hõiskehäälel tunnistatakse, et laulupidu olnud eesti rahva aupidu, et ta on tõstnud väga suurelt lugupidamist eestlaste kohta, kes oma pidu pidasid igapidi haritud inimestena, mingi vähemagi pahanduseta, nii sakslaste, venelaste kui lätlaste juures, mille tõttu nende ajakirjandus hakkas eestlastest kõnelema tunduvalt teisiti, kui enne. See oli suur võit meie rahva eduarengus, ja Jannsen'il oli täis õigus öelda, et seda rahvast, kes suutis ja oskas pidada sarnase juubelipeo, ei tee enam ükski vägi ilmas asjaks.

Aga ühtlasi tarvitas „E. Postimees“ innukalt seda suursaavutust oma lugijaskonnale mõjukalt meeletuletamiseks — nagu oli ta alatine hüüd: Edasi vennad, ikka edasi, rohkem valgust nõuame, et meie asjad eelseisva 50 a. sees paremini läheks, kui seni. Ja peost saadud rõõmuhoos tõusid „laulupeoisa“ isamaalised tunded niisugusele haripunktile, et tema — vastandliselt enda muidusele tagasihoidlikkusele — sattus julge ja teravsilmalisse prohveti osasse ja usaldas ennustada Eestile midagi suurepäralist, nimelt, et „siis saame toime kõigega“. Selle ütelse mõiste oli juba õieti avar ja lalaulatuslik — see võis sisaldada, mis tahes eeskava, kas või omariikluse. Ja et see juhtmõte elustas, sütitas, tõmbas, näitas selgelt järgneva aastakümne suurehoogne tõus igal alal. Algatud laulupeod aga olid edaspidise rahvusliku tunde õhulöötsaks.

Olgu siis aameniks mu kirjutisele: Eesti I laulupeol on üli suur teene Eesti eduloos.

Vanem muusikariistade äri ja tööstus

T. OLBREI

TALLINN, S. TARTU M. 6, (asutatud 1890).

Soovitab omas töökojas valmistatud

piaaniinosid, harmooniume ja keelpille: gitarresid, mandoliine, viiuleid jne.

Saadaval alati keelpillide keeled ja kõiksugu osad, millede päält jällemüijatele soodsad 0/00/0.

T. Olbrei töökojas valmistatud muusikariistad on aastakümneid juba rahva seas üle riigi tarvitusel ja üldist tunnustamist ja lugupidamist oma hädaduse poolest leidnud. Oma töökojas valmistatud riistade eest vastutus. Kõigi muusikariistade parandused tehakse asjatundlikult.

J. H. VIRKHAUS

60 AASTAT I LAULUPEOST

J. H. VIRKHAUS

Kuuskümmend aastat on esimesest laulupeost ajamerre voolanud, tollest unustamata esimesest laulupeost. Selle kultuurpeoga omandas orjaikkest vabanenud rahvas väärilise koha kultuurrahvaste peres. Selle laulupeo ettevalmistustest ja peost endast on minu mälus veel mõndagi kustumata kirjaga alal, mida püüan kuuekümnendal mälestuspäeval lühidalt üles märkida.

Kuuesaja kuuekümmend aastat eest (1220.) riisusid raudrüütlid ja kirikuhärrad eesti rahvalt maa, vabaduse ja nimegi. Orjastatud rahvale andsid nad nimeks „maarahvas“. See ebanimi püsis kuni priiuse juubelipeoni 1869. a., ehk küll dr. Fählmann 1840. a. ümber oma muinasjutuga „Keeltekeetmisest“ rahva pärisnime „Eesti“ uuesti püüdis ellu äratada. Aastal 1857. oli J. V. Jannsen'il julgust Eesti nime oma kirjatöös tarvitusele võtta, ja 1864. a. oma Tartus väljaantava ajalehele nimeks anda „Eesti Postimees“. Kirikuhärrad jäid aga „maarahva“ nimele truuks kuni 1870. a.

Jannsen astus veel julgemaid samme. Juba 1864. a., kui ta oma „seitungile“ „Eesti Postimees“ nimeks andis, oli ta kindlale mõttele asunud „maarahvast“ 1869. a. suvel suureks „priiuse juubelipeoks“ „Vanemuise“ hiesallu Taaramäele kokku kutsuda. See „priiuse juubelipidu“ pidi olema sarnane ürgaegse laulujumala „Vanemuise“ pidustustega. Kavatsatud peol pidi maarahvas senise ebanime maha raputama ja omandama pärisnimenä „Eesti“.

Nõnda pidi siis kavatsatud laulupidu olema koorelt truualamliku „maarahva“ priiuse tänapidu, tuumalt — rahva pärisnime uuesti omandamise- ja jäädvustamise pidu. Sisulisi kavatsusi teadsid ainult kolm, kes Jannsen'ile ausõnaga vaiki- mist töötasid.

Tollest sisulisest kavatsusest enne pidu avalikult juttu ei tehtud, aga ridade vahelt võis seda vähesel määral talbata.

Juba „Vanemuise“ seltsi ellukutsumine oli kavatsetava juubeliteo ettevalmistus. Asutatava seltsi ülesanne oli suvel 1869. a. laulupidu toime panna, mis juriidiliste õigustega seltsita võimatuks osutus. Selts loodi, nagu põhikirjas lugeda, kiriku koorilaulu edendamiseks. Seltsi tegevuspiirid põhikirjas olid väga kitsad.

Peo organiseerija oli loodud. Et laulupeo korraldamiseks riigivalitsuselt hõlpsamini luba saada, püüdis „Vanemuine“ olla äärmiselt truualamlik. Kõiki riigivalitseja perekonna tähtpäevi pühitseti seltsis pidulikult, riigivalitsuse häätegadele tänu ja kiitust jagades. Märgin J. V. Jannsen'i pidukõnest mõned laused keiser Aleksander II hõbepulmade puhul „Vanemuises“ 12. apr. 1866. a.: „Meie rõõmustame nagu lapsed riigivanemate tänasel hõbepulmapäeval. Meie truudus riigivanemate vastu peab kindel ja murdmata olema kui raud; meie armastus hele, selge, nagu hõbekella hää ja puhas kui kuld.“

Pidustuste järgi korraldati harilikult värviliste laternate ja lauluga: Nüüd üles vene alamad, rongikäike raekoja ette, kus „kolm korda“ keisrilaulu lauldi ja hurraa hõisati. Need rongikäigud olid politsei soovil harjutuseks eelolevaks laulupeoks. Rongikäigu pääproov korraldati juubeliteo eel 26. märtsil, mil „Vanemuise“ selts ja Villigerode laulukoor lehvivate lippude ja Väägvere ning „Vanemuise“ muusikakooride helide saatel sammusid Maarja kiriku pidulikule jumalateenistusele ja kontserdile. Rongikäigu harjutused õnnestusid hästi ja selle tõttu lubas politsei juubeliteol rongikäike korraldada.

Nõnda tasa ja targu toimides oli märtsikuu 1867. a. kätte jõudnud. Tolleaegses „Vanemuise“ eestseisuse protokolliraamatus leidsin muuseumi märkuse kuupäevaga 16. märts. *)

„Eestseisus võttis vastu J. W. Jannseni ettepanetus nõu juuni kuus 1869. a. üht priiuse mälestuse pühha pidada ühhe laulupidu viisil. Selle tarvis üllema kohtu poolest pallumise kirja valmistamist ning ärratamist võttis J. W. Jannsen enese peale. Siiski pidid palvekirri enne eestseisusest läbbilvõetud ja ärratjutud jama.“

Siis algab protokollides vaheaeg kuni 28. detsembrini 1868. Ei sõnakestki, mis vaheajal sündinud. Selle päeva protokollis punkt 3. oli märgitud:

„50 aasta jubeli-piddu palvekirjale ei ole veel vastuist tulnud. Sai nõuks võetud üht faditut Peterburgi saata. Selts valiti selftilige Pölzam.“

Tegelikult kujunes peo ettevalmistus järgmiselt: Liivimaa kuberneriks oli tol ajal v. Oettingen, kellega A. H. Villigerode'l oli hää tutvus. Minu isa soovis, et Jannsen paluks Villigerode't palvekirja valmistada. Villigerode oli ettepanekuga nõus, ja lisas palvekirjale kaasa sooja soovituskirja kubern. v. Oettingen'ile. Villigerode oli ka Peterburgi evang.-lut. usu ülempiiskopile kirja saatnud, et see lubapalvet toetaks ja kinnitamist kiirendaks. Kuld nagu „Vanemuise“ seltsi 1868. a. 28. det. protokollist näha, ei arenenud asi Peterburgis kuidagi. Ka „Vanemuise“ saadik Pölzam ei suutnud Peterburgis palvekirja kinnitamiseks midagi korda saata.

Nüüd oli, nagu rahvasuus kõnekäänd, peo toimepanejal meel niidiga kaelas. „Vanemuine“ saatis saadiku Liivimaa kubeneri juure, ka see tuli tühja kätega tagasi. Jaanuari algul viibis A. H. Villigerode Riias konsistooriumi koosolekul, kus ta kuberner v. Oettingen'i ja Lääne-mere kubermangude kindralkuber-

*) Kuupäevad on siin vana kalendri järgi. Toim.

neri Albedinski jutul käis. Nende poolt antud palvekirjale häätahtlik soovitus kaasa. Mistõttu luba viibivat, seda nemad ei ole teadnud. Kubernerid lubanud siiski viivituse põhjusi kiiresti selgitada.

Peo laulud olid juba aasta eest valitud. Valimist toimetasid J. V. Jannsen, ülikooli muusikadirektor Fr. Brenner, Tartu kreiskooli inspektor dr. Öttel. Valmulikkude laulude määramise juures viibis ka A. H. Villigerode. Et õpiaeg liig lühikeseks jäi, siis heideti raskemad valmulikud laulud peokavast välja. Muudeti ka ilmalikkude laulude eeskava.

Pärast meeskoori laulude valikut tõstis A. H. Villigerode küsimuse üles, kas ei tuleks ka segakoore laulupeole kutsuda. Ta väitis: „Mitte mehed üksi, vaid ka naised on priiuse omandanud ja on õigustatud meestega ühevääriiliselt peol esinema. Pääleli on segakoore laul mitmekesisem ja värviküllasem kui meeskooride laul. Ka on segakoore rohkem, kui meeskoores.“ Küsimust ei võinud aga pidulaulude komisjon ise otsustada. Asja pidi lahendama „Vanemuise“ eestseisus. Protokollidest on näha, et seda küsimust on kaalutud kahel eestseisuse koosolekul ning lõpuks eitavalt otsustatud. Ajakirjandus märkis selle küsimuse kohta: segakoore peost osavõtma kutsuda ei ole sünnis, sest kuidas oleks võinud mehi kui naisi igast nurgast kokku kutsuda, ilma et sääli pahandust poleks ette tulnud, mis peo pühitsemist oleks seganud. Ometi näitasid pärastised laulupeod, et sellased kartused on asjatud.

Peo korraldajate eitav otsus segakooredele ei meeldinud. Saabusid kindlad soovid peost osavõtuks. „Vanemuise“ eestseisus jäi otsusele kindlaks. See eitav otsus tekitas teatud ringkondades kibeduse tundeid, ning hiljem arenes isegi omavahelisteks hõõrumisteks peotoimkonnas. Räägiti, et üheks eitamise põhjuseks olnud asjaolu, et peost soovind osa võtta ka mõned õigeusu kirikute segakoorid, mida soovimatuks peetud. Märkeid viimase oletuse tõenduseks ei ole ma protokollidest leidnud.

1869. a. algul otsustas peotoimkond: kui üldpeoks luba ei tule, siis mälestatakse priiuse 50. a. kestvust kohapääl kihelkondades tänu-jumalateenistuste ja kontsertidega.

Peoloo viibimine oli soodsaks taimelavaks kõiksugu oletustele ja kõmujuttudele. Kord pidi peost osavõtjaid tühjale maale, kord Siberisse, kord nagu varem Pühajärve mässulisi „läbi lipu“ aetama. Aga ime! Kõik need kuuldused ja oletused jätsid arukamaid isikuid külmaks. Viimaks ometi 20. veebr. 1869. a. saabus luba. Kohe moodustati peotoimkond, kelle esimeheks valiti J. V. Jannsen'i ettepanekul ja Liivi kubeneri v. Oettingen'i eraviisilisel soovitusel Tartu Maarja koguduse pastor A. H. Villigerode.*) Nagu ikka ei pääsenud toimkond ka tol ajal omavahelistest nägelemistest.

Algas telgitagune intrigeerimine kubeneri soovitatud saksasoost peokomitee esimehe vastu. Oletati, et intrigeerimise algatajaks on olnud „Postimehe“ kaastööline ja Jannsen'i perekonna sõber, keda kaudselt ka C. R. Jakobson on toetanud. Temal olnud Villigerode'ga paar kanakest katkuda.

L. Koidula kindel soov oli, et peo mõtte algataja peab olema ka peotoimkonna president. Sellega on vist seletatav tema vaenu ja meelepaha avaldus kirjavahe- tuses dr. Kreutzvald'iga, kus muuseas tõendab, et peo president olnud suurim

*) Peotoimkonna koosseis on toodud 159. leheküljel.

peo vaenlane. Sellest vaenulikkusest ei ole mina toimekonnaliikmeilt mingit väljendust kuulnud, aga ei ole leidnud märkeid ka peoprotokollidest.

□

„Vanemuise“ eestseisus kavatses Liivimaalt 12 mõistlikku meest peole kutsuda, kes 1819. a. priiuse kuulutamise ajal täiealised, et nemad peol küsijatele teateid annaksid olukorrast pärisorjuse ajal. Dr. Kreutzvald'i otsustati paluda peoks tervituslaulu valmistada (protok. 23. III. 69.), kuid peol ei olnud näha ei 12 mõistlikku meest, ega polnud kuulda kavatsetud tervituslaulu.

Peotoimkonnal tuli töötada nagu tormisel merel. Kõmulised kahtlustused ja kartused halvastasid peotoimkonna tööd. Kõmujutte liikus niivõrd rohkesti, et kõigi nende loetlemine on võimatu. Viimane kartus oli: Peterburgist saadetavat kasakaid, kes peole ilmunud tegelasi ja pidulisi otseteed Siberisse küüdivad. Kartlikud valvasid kasakate tulekut Peterburgi maanteel, muidugi tagajärjeta. Lugu läks nõnda pahaks, et küsimus peotoimkonna koosolekul üles kerkis:

„Kas pidu pidada, või mitte?“

Sellele küsimusele vastanud toimkonna esimees:

„Ärgem andgem kuradile maad! Edasi!“

Ning ettevalmistustööd läksid edasi. Veel hoogsamalt ja intensiivsemalt. Takistused võideti, usk peo kordaminekusse oli kindel.

□

Oodatud peopäevad jõudsid kätte. Ilm säras päikesest.

Esimesed laulukoorid saabusid Tartu 16. juunil. Tol ajal raudteid veel ei olnud. Tegelased kui ka pidulised kõmpisid jala linna või sõitsid hobustega. Kõik rõõmsad ja prisked, ei väsimust ja nukrust põrmugi.

Lauluga: „Tere nüüd sa kallis päev“ võeti lauljaid „Vanemuises“ vastu. Kooride registreerimine ja kortereisse toimetamine edenes aeglaselt. Oldi harjumata. Hulgana korraga kohale jõudnud kooridel tuli tundide kaupa registreerimist oodata. Ooteaega tarvitati kasulikult. Ruumikas seltsi alas oldi ootajad rühmitunud ning lasksid kuulda lauluheliseid. Laulud olid korralikult kätte õpitud ja kõlasid puhtalt, mis veel kord lootusi kindlustas eeloleva peo hääks kordaminekuks. Ka kaks pasunakoori lasksid vahelduseks mõned lood kuuldavale.

Vaevalt oli registreerimine läbi, kui tuli rutata vaimuliku kontserdi pääproovideks Maarja kirikusse. Pääproov julgustas juhatajaid ja tegelasi. Meeleolu tõusis üllma tipuni. Ei ole liialdus, kui konstateerin, et see vaimuliku kontserdi pääproov oli ülim silmapilk juubeli laulupeol. Pärast vaimuliku kontserdi pääproovi kogusime „Vanemuise“ aeda, et pidutegelasi kohata ja nende meelega tutvuda. Hiljem läksime Tiigi tänaval asuvasse saksa „Handwerki seltsi“, mis oli avatud peotegelastele. Meid võeti vastu veini ja limonadiga. Lahkuse eest tänades laulsime paar laulu, mis aina hääd tuju suurendas.

18. juunil mängis Väägvere pasunakoos kell 8 hommikul Maarja kiriku kellatornis koraale ja Tsooru pasunakoos Jaani kirikutornis. Ruttasime äratushelide saatel „Vanemuise“ aeda, et pidurongis Toome orgu pidulikule jumalateenistusele jõuda.

Rong korraldati. Olime selles viimased.*) Asusime rongi algotsa kohale ja mängisime koraali: „Sull' sull' Jehoova“. Pidurong möödus meist lehvivate lippudega. Maarja kiriku juures peatus pidurong. Sää! lauldi pasunakoori saatel: „Oh võtkem jumalat“. Laulu lõpul mürtsusid kahurid „Vanemuise“ ja saksa käsitööl, seltsi aedades. Rong liikus siis Toome orgu jumalateenistusele, milline algas Villigerode segakoori lauluga: „Sind, vägev Jumal“. — Väägvere pasunakoori saatel Villigerode juhatusel. Pasunakoor oli varustatud timpanidega, mis pidulisi üllatas.

Tagasi tulles, raekoja ette jõudes mängisid pasunakoored seni, kuni pidurong ringi kohanes. Siis mängiti ja lauldi kolm korda keisrilaulu. Kell lõi kaks. Lahkusime rongist, et korteris keha kinnitada. Kell kolm algasime jälle rongikäiku Ressori aeda vaimulikule kontserdile. Sää! ütles tegelastele ja pidulistele tervitusi peotoimkond. Kõne oli süütav ja äratas vaimustust. Üldkooride kontsert õnnestus sama hästi kui pääproovgi. Laulud kõlasid puhtalt. Laulude algul andis Väägvere mängukoori juht trompetiga lauljatele hääle kätte. Kõik laulud kanti vääratu seta ette. Kontsert lõppenud, läks pidurong „Vanemuise“ aeda, kus õhtu lõbusasti mööda saadeti. Hiljem külastati saksa „Handwerker'ite seltsi“.

Teine peopäev oli ilmelt igapäisem. Ähvardas vihma. Proov ülikooli maneežis läks hästi korda. Minki jälle pidurongis „Ressori“ aeda, juba teel hakkas vihma sadama. Kontsert algas vihma käes. Kõne pidas J. Hurt. Üldmulje kontserdist oli rahuldav, lõpu jagu päris hääl.

Õhtul oli vihma sadades peosöök „Vanemuise“ aias, millest umbes 1000 isikut osa võttis. Peosöögi üldkorraldus oli puudulik. Lauale, kus asusid kolm muusikakoori, sööke ei toodud, olgugi et meie vihmast hoolimata nagu võidu lugusid piduliste lõbustuseks kuulda laskisime. Ka keskkohast kaugemal lauljate laudadel olla samane tühjus valitsenud. Peotoimkonna laul oli teenimine korralik. Ametlikud kõned keisrilaulu ja hurraadega olid väsitavad. Väägvere pasunakoor pidi iga kõne lõpul hurraale sekka lööma. Lõpul tuli kord rahva kätte, kes „juubelipidu“ pidas, ning siis Soome ja Läti naabrite tervituskõned. Lõppude-lõpuks kõnelesid mitu kõnelejat korruga, et oma peotundeid pidulistele teatavaks teha. Esialgu, pärast ametlikke kõnesid tarvitati suitsukatet, lõpupoole aga oli „suu südame mõõt“. Õnneks olid tsensorid juba pidusöögil lahkunud. Üldmulje pidusöögist ja kõnedest oli kehv. Ei hoogu ega valmistustuld sugugi oodatud määral.

Kolmas peopäev oli huvitavam eelmistest. Laulsid üksikud koorid. Tollel kontserdil avanes võimalus peoleilmund kooride võlmeid hinnata ja nende edasiarenemiseks sihte üles säada. Iim oli kuiv ja päiksepaisteline.

Kooride juhatajad osutusid enamalt jaolt vähearenenuiks. Juhatajad kui ka lauljad vahtisid tardunult noodiraamatuisse. Juhataja „lõi“ taktikepiga ja parema jalaga. Lauljad kõpsutasid temale kaasa ja osa noogutas ka pääga. Laul laksus „jala järgi“. Läks ladusasti omapäraselt. Üldjuhtide juhatus ei olnud lauljatele meelepärast. Nende juhatusel kohtasid lauljad: Nemad ei löö takti, vaid vehivad õhku riste ja kolmnurke. Eriti paistis silma setu riietuses 12-liikmeline koor laulukesega „Velle, võtkem rõõmsast laulda“. Laulsid nootideta. Lauldes sattusid nad vaimustusse ja kallutasid keha taktirütmis ühelt jalalt tei-

*) See tähendab Väägvere pasunakoor, kus käesoleva kirjutise autor kaasa mängis. Toim.

sele ning vehkisid kätega kui tiibadega. Publik nõudis tormiliselt laulukese kordamist. Väägvere pasunakoor esines vaheaegadel. Üksikooride kontsert kestis kolm tundi.

Kell neli algas „Vanemuise“ aias laulukooride võistlus. Juba ennelõunasel üksikooride kontserdil olid auhinnamõistjad tegevuses olnud. Auhinna määratajateks olid: Tartu kreskoolijuhataja dr. Öttel, kaupmees Valter ja üldkontsertide juhataja Saebelmann. Meeled olid ärevil lauljail kui ka kuulajail.

Võistluse algul esines peotoimkonna esimees selgituse sõnadega. Püüdes julgustada võistlevaid koore ja soovides võistlusele parimat kordaminekut. Väägvere ja Kärkna pasunakoorid asusid laululava kõrvale. Võrreldes kooride ettekandeid ennelõunase kontserdiga, pidin imestusega tunnistama suurt paremust. Mõni võistluslaul toodi esile kunstilaulu kuues. Nõuti tungivalt nende kordamist. Oli ka saksa laulukooriliikmeid kuulajate hulgas, kes omavahele tasakesi arvasid: „Ausgezeichnet vorgetragen!“

Lauluvõistlus kestis pea päkese veeruni. Võistlust kuulasid päält ligi 4000 inimest. Laulu vaheaegadel esinesid pasunakoorid ja loeti ette tervitustelegramme. Lõpul kuulati ülevas meeleolus kooride nimed, kes auhindu omandand, millele järgnes lõpulaul: „Ju taevast valgetooja kaob“.

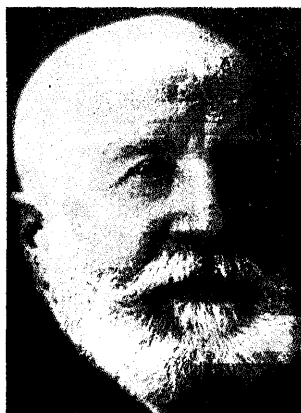
Esimene eesti laulupidu on Eesti elus palju suuremaks teguriks osutunud, kui tema tolaeagsed tegelased loota julgusid. Järgneval 1870. aastal tõusid ellu Kirjameeste Selts ja Põllumeeste Selts. Neile järgnesid laulu- ja mängukoorid. Igas suunas, igas asjas oli näha edu. Ei olnud veel möödunud täit 50 aastat esimesest laulupeost, kui eesti rahvas saavutas oma ülima soovi ja igatsuse — omariikluse. Lauldes on eesti rahvas edu teed sammunud, kostku tulevikus eesti laul veel tugevamalt!

Prof. M. J. EISEN

MÄLESTUSI I LAULUPEO AJAST

Prof. M. J. EISEN

„Poisid, kui laulud hästi ära õpite, sõidame Tartu laulupeole. „Eesti Postimees“ seletab, et, niikaua kui maailm seisab, pühitseb eesti rahvas niisugust päeva esimest korda. Meilgi on ju omast kohast laulukoor ja pühitseme iga päev oma laulupidu; eks oleks seega üsna kena vaatama sõita, kuidas Tartus 18.—20. juunil esimest eesti laulupidu peetakse!“ ütles mu isa naljatoonil märtsikuus 1869. a. ühel laupäeval lõpetades laulutunni ja nädalase koolitöö.

„Sõidame, sõidame!“ hüüdsid poisid kooris ja poistega ühes minagi.

„Aga kas teate ka, kus on Tartu?“ küsis mu isa õpilastelt.

„Taga Tallinna!“ arvas keegi. Teised jooksid rüüsinäl seinal rippuva saksakeelse, väheste nimedega varustatud maakaardi juure otsima Tartut.

„Siis tuleb Tartusse sõita Tallinna kaudu?“ kü-

sis isa poisilt, kes arvas, et Tartu on taga Tallinna.

„Vist küll!“

„See oleks sama hää kui Vigalast sõita Pärnu Haapsalu kaudu!“ õiendas mu isa.

Teised õpilased otsisid ja otsisid maakaardilt Tartut.

„Noh, kas teate nüüd, kus on Tartu?“ küsis isa Tartu otsijatelt.

„Ei leia üles!“

„Eks otsime siis teiselt maakaardilt!“ ütles isa ja sammus elutuppa, kust ta pea tuli tagasi Festi-, Liivi- ja Kuramaa kaardiga. „Vaadake, kas leiate siit Tartu!“

Õpilased jooksid hulgani maakaardi juure, kuna ma jäin eemale, teades, kus Tartu maakaardil on.

„Ah, Tartu on ju hoopis teises küljes, kui me arvasime! Ja koguni kaugel!“ sõnasid õpilased.

„Enam kui paarsada versta!“

„Aga kuidas sinna pääseb?“

„Jala või hobusega!“

Õpilased õhkasid päid vähe norgu lastes. Sellega lõppes sedapuhku koolitoas jutt Tartu laulupeost.

Isaga elutuppa minnes jätkus jutt. Tartu ei ununenud mu meelest. See nimi avaldas minusse erilist mõju. Nagu magneet kiskus see linn mind enese poole.

„Isa, siis sõidame enne jaanipäeva Tartu laulupeole!“ alustasin juttu.

„Kool laulma küll ei sõida, võiks sõita ainult kuulama. Laulupidu on meeskooridele määratud, meie koolikooris laulavad aga ainult lapsed. Päälegi usun, et ühegi lapse vanemad ei ole nõus ette võtma nii pikka sõitu!“

„Aga me sõidame ometi, sina ja mina?“

„Eks saa näha. Laulupeoni on veel aega!“

Ei saanud aru, mis sääl veel oli näha. Isa oleks pidanud ütleva kindlasti, et ei muud kui sõidame. Mina vähemalt „põlesin“ üsna linna näha saada. Ei olnud veel näinud ühtki linna.

Järgmisel nädalal kuulasin poistelt, mida neil kodu Tartu laulupeost arvatud. Sain meelt masendavaid vastuseid. Väga mitmed vanemad naernud laulupeole sõidu üle ja kostnud: „Liig pikk tee! Ei me oska sinna sõita! Päälegi kulub sõiduks nädal või rohkem aega! Sõitku need, kel pole midagi teha!“

Kui ka kaasõpilastest ei olnud laulupeole oodata sõitjaid, ei lasknud ma ometi lootust langeda isaga koos sinna pääseda.

Vist kevadiste pühade ajal külastasid meid korraga lähedam naaber-koolmeister ja keegi Kuuda seminarist. Mu isa päris viimaselt, kas Kuuda seminaristid sõidavad Tartu laulupeole.

„Meeleldi sõidaksime, oleme hakanud õppima laulegi, aga viimaste päevade jooksul esines takistus, mis meie sõidu ajab nurja. Ülemus vaatab viltu silmaga niisuguse ettevõtte pääle. Sellepärast peame loobuma sõidust laulupeole. Te, koolmeistrid, aga olete vabamad mehed, te võite küll sõita Tartusse!“

Isa arutas naaber-koolmeistriga pikalt ja laialt sõitu laulupeole, konstateerides, et oleks tingimata vaja sõita niisugusele eesti rahva esimesele kokkutulemisele, kuid lõpuotsust ometi ei tehtud. Taheti enne veel paremini asjaolusid läbi kaalutleda.

Olin kurb, et asi nii pikkamisi edenes. Oleksin näinud, et Tartusse sõit oleks kohe lõpulikult otsustatud. Ei mõistnud vanemate inimeste pikka kaalutlemist, kes mõtteld avaldasid, et veel nelipühilgi jõuab otsustada asja.

Küsisin isalt, miks Vigalas ega ümbruskonnas ei ole laulukoori. Isa andis varsti seletuse:

„Mitmeh puhul olen katsunud laulukoori asutada, olen rääkinud noorte meestega ja noorte naisterahvastega laulukoori asutamise pärast, aga tagajärjeta. Nad muigasid mulle ja vastasid: Eks ole me ju laulukoolis küllalt käinud ja vareminki küllalt laulnud kooli alalistel laulupidudel! Need laulukesed on meid nii ära tüüdanud, et meil tahe puudub veel kooris laulda! Niisugused lauljate vastused on ajanud nurja kõik mu laulukoori asutamise katsed. Oletan, et see põhjus ei maksa üksi Vigalas, vaid ka Vigala ümbruses!“

Sel puhul ei talbanud ma veel isa sõnu laulukoori ja laulust tüdimise kohta, aga hiljemini talpasin. Olgu siin mõni sõna seletuseks selle kohta.

Vigala kool, asutatud umbes 1840. a. mõisa poolt vallakooliks, teotes nagu mõista, ülevalt poolt ettemääratud tunnikava järgi; kes just see määrav ülemus oli, seda ma ei tea. Mulst õppeaineist möödun siin, kõnelen ainult laulust. Laul vajutas koolile küll nagu pitsati pääle, andes sellele nagu laulukooli ja alalise laulupeo ilme. Koolilapsed asusid esmaspäeva hommikust laupäeva

lõunani koolimajas. Kesknädala õhtul kell 5 oli soovijatele lubatud minna koju. Koolis tõusti üles kella 5 ja $\frac{1}{2}$ 6 vahel, pesti ennast, siis tuli hommikune palve, ühendatud lauluga ja pärast palvet lauluharjutus. $1\frac{1}{2}$ —2 tundi lauldi ühtesoodu mingisugust „Lauluraamatu“ laulu. Niipea kui salm lõppes, alustati jälle otsast. Nii kogu aeg. Kell 8 paiku mindi hommikust sööma. Igaüks tõi sahvrist leivakoti välja — mõni ka piimalaasi — ja istuti lauda sööma. Enne söömist lauldi „Lauluraamatust“ salm söögilaulu, söödi ja lõpuks jälle salm. Pärast söömist pühkisid õpilased tuba ja siis algasid kell 9 tunnid. Need kestsid kella 1-ni. Seks ajaks oli lõuna määratud. Jälle toodi leivakotid välja, — mingisugust sooja sööki ei olnud, ka mitte sooja vett, — kuid enne söömist jälle söömalaulusalm ja niisama pärast söömist. Kella 2 paiku istuti tundi, kõik ikka samas toas. Kell 4 lõppesid tunnid, õpilased läksid veerand tunniks õue ja asusid tagasi tulles jälle laulma, sama „Lauluraamatu“ laulu, millist hommikulgi lauldud. Nii lauldi umbes kella $\frac{1}{2}$ 8—8-ni, siis õhtust sööma, söömine muidugi niisama lauluga nagu eelmised. Koolis oli umbes 60 õpilast, kõik istusid laudes pinkidel, näod kesktoa poole pöördud. Umbes kell 9 paiku mindi magama; sahvrist toodi magamiskotid ja tekid, pandi kotid maha telliskivipõrandale, üllkond padjaks pää alla ja heideti magama. Imestan praegu, kudas talvel pakase ajal võidi põrandal magada, seda enam, et välimisest ühekordsest uksest rohkesti õhku sisse tungis. Ei mäleta ometi, et õpilaste seas oleks juhtunud iseäralikku haigestumist.

Niisuguse kava järgi teotseti koolis iga päev kogu nädal, välja arvatud kesknädala õhtu ja laupäev, mil õpetus kell 1 lõppes. Enne lõppu harjutati laupäev veel tund aega kolmehäälelist koorilaulu. Viimasedki kuulusid suuremalt jaolt vaimulikkude hulka, aga mõni ilmalikki leidis armu, näiteks „Laula, laula, suukene“. Hommikuti ja õhtuti harjutati tavalisest iihhääliseis koraale.

Laulude õpetamiseks tarvitas mu isa kas viiulit või harmooniumi. Koorilaulu laulmise ajal seisid õpilased ringis ümber harmooniumi.

Arvesse võttes igapäevast 5—6-tunnilist laulmist võime ütelda, et kool võis täie õigusega vallakooli nime asemel „laulukooli“ nime kanda, alaline laulmine koolis esines nagu „permanentse laulupeona“ ja kooliõpilased ise tõsisena „laululastena“. Ei ole ime, kui alaline laulmine ära tüütas palju noori, ega nad täiskasvanutena enam tahtnud kokku tulla laulukooriks.

Vist imestab mõni lugeja, miks mineva sajandi keskel — juba siis on rohkesti lauldud Vigala pool koolides — palju rõhku pandi laulmisele. Koolitundide rohkus sõltus ülemuse vaatest asjale. Ülemuse arvates tuli „talupoja lapsi“ maast madalast harjutada tööle ja tegevusele ja sellepärast pidi kool vastu võtma 12—14 tunnilise tööpäeva. Laulule määrati ligi pooled tundidest valguse puuduse pärast. Sügisel ja talvel ei võidud enne kell 8—9 ja pärast 3—4 enam päevavalgel töötada. Lambid puudusid sel ajal veel koolis. Minu mäletades sai Vigala kool alles 1870. a. enesele esimese sama palju valgust andva lambi, kui andis tavaline rasvakiüüna. Seniajani valgustas koolituba keskruumi samba külge lühtrisse pandud r a s v a k ü ü n a l, kuna sahver ja koda tälesti jäid valgustamata. Neis pidi igaüks käsikaudu kobama. Üks rasvakiüüna 60 õpilase jaoks suures saalis ei võinud muidugi valgustada nii palju ruumi, et sääli oleks võidud lugeda või kirjutada; laulda aga võis pimedaski, sellepärast laulutundide rohkus. 60 aasta eest ei tõstnud meil ükski sotsialist häält koolilaste 12—14 tunnilise tööpäeva vastu. Alles 80. aastad tõid selles suhtes muutusi.

Sattusin laulupeo teemast liig palju kõrvale. Ma ei unustanud tihti juttu pöörduda laulupeo poole. Isa pooldas alati sõitu laulupeole, kuid pikk teekond

Tartu pani teda mõtlema. „Sõiduks laulupeole peaks meil plaanvanker olema, aga kust seda võtta?“ arvas ta. „Tänavu sajab sagedasti vihma; vihm pikal teekonnal leotaks meid läbi, poiss võiks niisugusel puhul jääda kergesti haigeks. Plaanvankrit pole aga saada! Matkaseltsiliste küsimuski nõuab veel lahendust. Olen mele ametmeestega asja pärast rääkinud, aga kõiki hirmutab pikk vankrisõit!“

Mõtlesin: vaja õige vanaisaga õnne katsuda. Tema vaba mees. Ehk sõidab meiega kaasa. Läksin vanaisaga rääkima asja pärast. Tema muigab mulle. „Meeleldi sõidaksin teiega kaasa, kui oleks laulupidu Haapsalus või Pärnus, aga nüüd peetakse ta võõra murraku linnas Tartus, kus ei saa enam hästi keelegagi toime. Kui tahad, võin enese asemel sinna saata oma pildi; lasksin enese hiljuti Haapsalus rahvariides. Minust enesest küll ei saa peole sõitjat!“

Lootused ähvardasid minna luhta. Norus päega sammusin tagasi koju, sest ei õnnestunud saada Torgu vanaisatki kaasa sõitma.

Nelipühi jõudis kätte. Isa läks naabri koolmeistri juure küsima, kuidas on lugu sõiduga. Nagu teistelt varem, sai selleltki vastuse: teekond liig pikk, raskusi teekonnal väga palju, ei sõida!

Veel küsis isa mitmelt tuttavalt, kes alguses poolest saadik olid sõidu poolt, kuid nüüd langes see pool nulli pääle. Ei leidunud ühtki sõitjat pääle minu ja mu isa.

„Sinuga ükski ma ei sõida. Pikal teel vajatakse seltsilist ja et seda ei saa, jääb laulupidu nägemata!“

Mulle kippus vesi silma. Nädalate kaupa olin juba viibinud Tartus laulupeol ja nüüd korraga: jää koju istuma. Kus selle kahju ots!

Isa mind trööstima: „Kui ka see kord Tartu oma laulupeoga jääb matka kau-guse pärast meist nägemata, töotan sulle, et sügisel Tallinna sõites koolitar-beid ostma võtan su sinna kaasa ja näitan sulle Tallinnat!“

Mõte Tallinnat näha saada trööstis mind natuke, aga Tallinn ikka ei võinud seda pakkuda, mis Tartu.

1869. a. sügisel pääsesingi esimest korda Tallinna, 10 aastat hiljem alles Tartu ja aasta hiljem Tallinnagi esimesele laulupeole.

HANS KANN

MÄLESTUSIJUUBELI-LAULUPEOAJAST

HANS KANN

Eesti rahva vabastamise väljakuulutamisega 1819. a. 19. märtsil hakkas aegamööda hõõguma vabaduse vaimutulukene. Ta hõõgus 40 aastat kuni 1860.-ni, mil oli juba rohkem julgust, tahtejõudu ja ärksamaid mehi. Kõige edasipüüdmisele andis tõuke laul ja muusika. Kõikjal asutati laulu- ja muusikakoore. Võrumaal asutas esimese muusikakoori 1864. a. Kanepi kihelkonna Kooraste-Kaagvere kooliõpetaja Jüri Kann, kes oli tol ajal ärksamaid muusika- ja seltskonnategelasi. Ta asutas pääle muusikakoori ka mitu laulukoori ja õhutas kõiki tööle laulu edendamiseks. Tema komponeeris ka palju lauluviise; tema nimele tuleb kirjutada tuntud lauluviis „Miks sa nutad lilllekene“, mis eksikombel on rahvaviisiks võetud, kuid ta on tegelikult Jüri Kann'i teos.

Pääle selle asutati muusikakoored; Tsoorus — Anderson, Koch, Vaabinas — Vedler, Peril, Matsen, Vastse-Otepääs — Ilves. Kõik nad käisid

Kaagveres muusikakoori harjutustel, et saada õppust ja algihatust, sest kõik oli uus, aga edasipüüdmise vaim oli suur.

Muusikariistad telliti Saksamaalt Tartu muusikameistri Lindau kaudu. 1865. a. asutati Jüri Kann'i eestvõttel säälsamas Põllumeeste Selts, kus peeti koosolekuid põllumajanduse ja kooli asjus. Seltsi esimeheks valiti Jannsen, kellele Tartusse hobustega järele sõideti ja toodi koosolekuid juhutama. Et Jannsen'ile 50 versta tagant sõit raskeks läks ja seltsile ka kulukaks, ning Jannsen'ilt oma lehe toimeetus ja I laulupeo eeltööd palju aega nõudsid, siis oli ta sunnitud esimehe kohalt ära astuma. Tema asemele valiti esimeheks Märt Mitt, kes oli agar kõne- ja põllumees. Viimane oli seltsi esimeheks kuni selle Võrumaa nimele üleminekuni. Neil seltsi koosolekuil ei puudunud ka kunagi laul.

Iga tähtsa sündmuse puhul korraldati rahva koosviibimine. Näiteks peeti 26. märtsil 1866. a. Kaagvere koolimaja juures Kurgksuu mäel vabaduse tänapidu. Kooraste, Kaagvere, Karstimõisa ja Jõki mõisatest korjati kokku päevapulgad, kuhu oli sisse lõigatud kõik teopäevad. Need anti rahvale tokkide otsas selga ja mindi rongis, muusikakoor ees, Kurgksuu mäele, kus põles vabaduse tuluke. Selleks päevaks luuletas Jaan Kann järgmise laulu, mida rahvas laulis omal viisil:

Ma olin metsas haljas puu.
Okstes laulis vaba linde suu.
Kord hirmut sügis marutuul,
Siis mööda jäl'l' kul rästas laul.

Avalik au-tunnistus ja jäädaw mälestuse täht

„Eesti Muusika“ laste kooli alustatel

Lõiget üleüldisel Gestirahwa

Paulu- ja Muusikupidul

Juuni Kuul

aastal 1879

Tartus,

kuhu igalt poolt Eesti rahadelt Eesti mehed totku olnud tänuks, et wormalisus äheubuses kui ähe pere pojad künse ja tänu lauludega Jumalale au andu ja taaswendi ärknamale waimu-elule äratada.

Kanapäa Paulu-koor

teha seltsamal Paulu- ja muusikupidul Juuni ku 22. päewal oma lastmise poolest
efimejeks laulukooriks arwati,

Pidukomitee poolest

armastajast südamest, wormalisast meelest antl.

Lauljad.
I. Tenor. Kaur Kõnnu
.. Kurb Kõnnu
.. Oskar Kõnnu
.. Kaur Kõnnu
II. .. Kurb Kõnnu
.. Kaur Kõnnu
.. Kaur Kõnnu

Elagu, kaswagu, õitsegu

Eesti laul ja Eesti lauljad!

Elagu, kaswagu, õitsegu

Lauljad.
I. Tenor. Kaur Kõnnu
.. Kurb Kõnnu
.. Oskar Kõnnu
II. .. Kaur Kõnnu
.. Kurb Kõnnu
.. Kaur Kõnnu

Kanapäa Paulu-koor ja lauljad!

I auhinna tunnistus Kanepi laulukoorile II üldlaulupeo ajast.

Mu ragi maha teomees
 Ja minu silmad jõoksid vees.
 Ta tahuts minu küllest hulk,
 Jäi järel väike päevapulk.
 Mu priius on nüüd riisunud,
 Sälg hopmannidest kriipsunud.
 Oh! kiita võin neid päevi küll,
 Mil seisin oma jalge pääl.
 Nüüd lähen tulesurma siis
 Ja orjust jätab eestimees.

Nende sõnade järele visati päevapulgad vuhinal tulle ja lauldi edasi:

Sest tule leegist tõuseb sau,
 Saab Aleksandrile sest au.
 Kes elab laulgu igamees
 Ta sünnimise päeva auks.

Jannsen oli sellest laulust väga vaimustatud.

Varsti tuli Jannsen'ilt teadaanne alustada laulupeo eeltöödega, kooride asutamise ja nende ülesandmisega Tartusse.

Algas kibe töö. Asutati koore ja käidi hoolsasti harjutusel.

Kanepis seadis kokku kihelkonna meeslaulukoori kooliõpetaja Peeter Abel 1868. a. Laulukoori tegevliikmeteks astusid ka mängukoori liikmed.

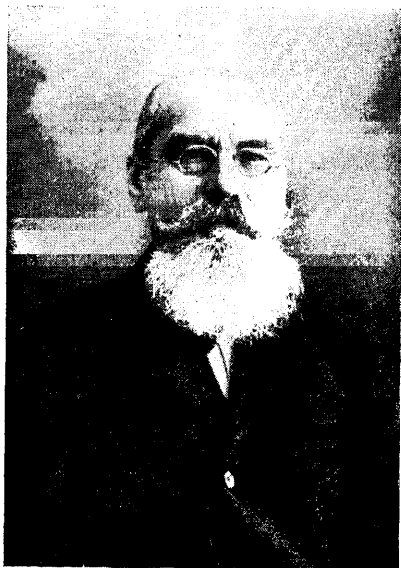
Peeter Abel oli agar ja andekas muusika- ja poliitika-mees. Ta andis 1868. a. välja noodiraamatu „Laulu Pärl“. Õpetas hoolega laule esiti oma väljaantud raamatust, pärast juuretunud 1869. a. Juubeli-laulupeo laule. Minu 70. a. sünnipäeval tuletas ta veel meele, kuidas meie suure hoolega ja armastusega õppisime Juubeli-laulupeo laule ja Soome silda ehitasime. Peeter Abel oli eestivaimuline, C. R. Jakobson'i poolehoidja. Ta oli otsekohene ja julge. Ta julges pastor von Holst'ile vastu rääkida ja ütles ühe lause — „Ei tea“, kui von Holst tähendas C. R. Jakobson'i poolt väljaantud vaimustavate isamaaliste kõnede kohta: „Sina vaatad läbi mustade prillide.“ See lühike lause sai Abel'ile saatuslikuks ja ta valandati kohe ametist. Tema asemele valiti Adolf Arras Kanepist, kes asutas Kanepi segakoori. 1½ aasta pärast lahkus Arras kooliõpetaja ametist ja pääle selle valiti Julius Erlemann, kes tegutses Kanepis 1872./3. kuni 1888. a. Kõik kooliõpetajad juhatasid koore hoolsalt ja edukalt. 1874. a. tulid Kanepisse Danielid, nad olid eestivaimulised ja võtsid osa seltskondlises elust suure agarusega.

Et laulupeo luba hilines, viibis ka kooridele nootide kättesaamine, nii et ainult umbes kaks kuud laulude kätteõppimiseks jäi. Kuid kõigi takistuste pääle vaatamata said laulud suure hoolega õpitud. Ei tulnud sääl proovidele ei hiljaksjäämisi ega puudumisi, igauks ruttas pääle oma pika päevatöö — õhtuti — laulu-proovidele. Valmis tööga jäld üldjuhatajad rahule.

Laulupidu möödus vaimustuse tähe all. Laulud lauldi hästi ja südamlikult.

I laulupidu oli sissejuhatuses järgmistele laulupidudele ja ka näiteks, et laulu ja mängu kaudu suudab eesti rahvas ühineda ja ühel jõul oma sihile jõuda.

Ei olnud omavahelisi lahkelsid, ei ka mõisnikkude poolt vastutöötamist. Näiteks: Kanepi meeskooril ei olnud omal nõuetavat lippu, sääl võttis lipu valmistamise hoole oma pääle Kooraste paruni preili Marie Ungern-Sternberg, ta

PEETER ABEL

Kanepi kihelkonna meeskoori asutaja ja juht 1869. a. Sünd. 1847. a.,
surn. 1920. a.

JÜRI KANN

Esimese Võrumaa pasunakoori asutaja 1864. a. Kanepis. Sünd. 1832. a.,
surn. 1895. a.

oli maalikunstnik ja maalis valgele villasele riidele kanepi kimbu, mille põhjal on ka jäänud „Kanepi“ nimetus, mitte „Kanapää“, nagu sageli kirjutatakse.

I laulupeol oli suur ergutav mõju. Maakoored hakkasid suurema hoolega töötama, mis andis silmapaistvaid tagajärgi. Kanepi meeskoor ja kvartett, näiteks, suutis nii kaugele jõuda, et terved maakonnad ja linnad oma lauluga üle küllvas ja vaimustas, tehes järjekindlaid kontsertreise. Nende laul tungis isegi väljaspoole Eestit: nad käisid kontsertreisidel Soomes 1878.—1880. ja Lätis 1875.—1877., Peterburgis, 1873. a. ka Pihkvas, äratades kõikjal vaimustust ja poolehoidu, ergutades laulu harrastust, isamaa armastust ja kooride asutamist. Kanepi kuulus kvartett seati kokku 1875. a. Hugo Treffneri soovil ja ergutusel.

Kanepi lauljad ei unustanud kunagi oma sülelast Aleksandri kooli. Igal juhusel korjati raha korjamisraamatutega, mis neil alati kaasas olid. Nii korjati mitusada rubla. Ei unustatud ka Kreutzvaldi kapitali.

HANS PRANTS

ENNE JA NÜÜD

Mõtteid, vaatlusi ja võrdlusi eesti laulupidude arenguloo kohta.

Eelmistes kirjutustes kuulsime, kui ülisuur ja vägevalt mõjuv tähtsus on olnud eesti laulupidudel, eriti esimesel, meie rahva üldarengus. Siin paneme tähele laulupidude saavutusi eriti nende eneste käigus. Sest see määratu suuredu eesti elus, mida laulupeod enda olemises 60 a. kestvusel näidanud, on oma tekitatud, loodud ja saadud, on nii nende enda töövili ja tagajärg. Ja seda on palju!

Otse imestus täidab meeli, vaadeldes eesti laulupidude ajaloolist arengut. Esimesel laulupeol a. 1869 tundus see tolle aegsetes oludes ka juba üsna suurepäralisena, enne uskumata asjana, et alles tärkav Eesti võis välja saata üle 800 pidutegelase ja anda mitutuhat piduvõorast. Viimasel peol a. 1928 olid need arvud, — ümmarguselt võetud — mitmekümne kordsed; juba välismaadelt ilmus pidutegelasi sama palju, kui siis neid oli üldiselt, (üle poole-tuhande soomlase, ligi sada norralast, pea samapalju lätlasi, edasi eesti lauljad Soomest, Lätist ja Ameerikast.). Siis mahtus piduliste kogu kenasti ära Tartu Toomemäe jalal olevale murule (nüüdne spordiplats) ja ta äärtel olevatele kallastele, tänavune piduväli võttis oma alla mitukümmend vakamaad, kus kees teisel pidupäeval otse inimmeri — umbkaudu hinnates ligi sadatuhat hinge, nii läbistiku võetud — kümnendik kogu eestlastest. Siis oli pidu laululava koguni välke ja lihtne ehitus, mullu oli ta üsna austustnõudev hoone, avar ja illus, mahutades enda astmetele lahedalt 15.000-hingelise tegelaste kogu. Ning päris toreda raami pakkus lava mõlemil pool otsas suurel arvul lehvivate lippude meri. Siis võis piduliste rongikäiku vaadeldes korraga näha rongi algust ja lõppu, nüüd kestis pidurongi mõõdaminek ligikaudu 1½ tundi, kuna rongi esimene ots oli sel ajal juba Kadrioru taga peopaigal, kui lõpuread alles linnas liikuma hakkasid. Nii võis rongikäigu pikkust arvata 4 kilom. pääle. A. 1869 loeti lippe rongikäigus ainult mõnikümmend ja needki olid enamasti koguni lihtsad ja vähenõudlikud, a. 1928 võis aga silmitseda mitusada lippu, millest olid paljud üsna toredad, kunstilised ja värvirikkad, ning eesti oma lippude vahel nähti nii rongikäigus kui laululaval ka väljamaa riikide omasid: soome, rootsi, norra ja läti. Ning misugune määratu vahe oli esimese ja mitmete järgnevate pidurongide laadi vahel! Eriti silmatorkavalt tundus see, meele tuletades 1896. a. ja 1928. a. pidurongi vahekordi. Siis oli pidurong otse kasutatud käima Kadrioru kuberneriile austust ja riigitruudust avaldamas, ja ta ees keisrilaulu laulmas, mis tundus palava ilmaga otse kurnav ja väsitav, sest Kadriorust tuli veel hulk maad minna teises küljes olevale peoplatsile, kuhu tegelased jõudsid nii üsna roidunult.

Nüüd aga käis pidurong otseteed Kadriorust läbi pekohale ning võis mingi jõupingutuseta, lippude langetamisega anda au rõdul viibivale Eesti oma Riigipääle, Riigikogu esimehele ja Valitsuse liikmetele, mis piduliste endile tundus meeldivaks, rõõmsaks tegevuseks. (Vahemärkusena: Peol osavõtmas enda lippude all oli nüüd eesti üliõpilasi arvuliselt enam kui a. 1869 oli isikuid.). Samasugused määratud vahed ilmuvad ka kõigis muudes pidunähtustes. A. 1869 domineeris kogu pidujuhatamisel õige tunduvalt võorausuline ülemkiht, muuseas Tartu selleaegne saksaline „raat“. Nüüd oli pidujuhatatus sama täiseestiline, kui piduliste üldkogu. Pidulisi võttis vastu armsate külalistena Eesti oma riigi päälinn. Siis võidi juba selle üle rohkesti rõõmu tunda, et pidule saatsid tervitusi võõrast sugu meie maa võimukandjad, Liivimaa riütelkonna nõukogu ja parajasti Tallinna Toomkooli juubelit pühitsev saksa seltskond. Nüüd olid tervitajateks Eesti oma riigivalitsus ja Riigikogu juhatus. Siis käisid pidul au- ja tänuavaldused kõige päält „armulisele riigivalitsejale“, ja ta troonipärija, Liivimaa „kõrgeaulise kubeneri“ ja muude võimumeeste kohta tänuks nende häatahtlikkuse eest. Nüüd võisime oma tundeid pühendada täielt ja puhtalt Eesti isamaale ja ta rahvale. A. 1869 esines meie nüüdne rahvahümn „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm“ esimest korda avalikkuse ees tagasihoidlikult, lihtsa kontsertlauluna. Pärastistel laulupidudel saadi seda mõnel korral laulda ainult pidukavast väljaspool, sedagi eraviisil, nagu kiuste, ülemuse keelust üleastudes, nüüd võis ta vabalt heliseda peo algul, ta kestvusel mitmel puhul ning lõpuks jälle. Ja mis eriti tähelepandav: nüüd laulsid Eesti isamaa laulu meie keeles laululavalt ka võõramaalased, soomlased ja lätlased — akadeemiline noorsugu. A. 1869 tohiti tervitada pidule tulnud hõimrahvaste liikmeid väga ettevaatlikult, ainult eraviisil. Mõnel järgneval peol jäeti — sekelduste kartusel — soome külalised täitsa tähelepandemata. Nüüd aga võisime iseseisva riigi rahvana ka iseseisvaks saanud naabrirahvaste — Soome ja Läti ametlikkude riikliste esindajate — nende Tallinnas olevate saadikute — tervitusi kuulda ning neile vääriliselt vastata, sellejuures pidukülalistena oma juures näha ka maailma ühe võimsama riigi: Ameerika Ühisriikide, enda hõimurahva Ungari, sõbraliku Poola, edasi Vene ja Čehho-Slovakkia, ning isegi Kauge-Ida suurriigi (Jaapani) saadikuid, kelle kõrval viibisid veel rida teisi kõrgetel kohtadel seisvaid välismaalasi — paar Soome ministrit, paljude riikide konsulid, siis veel Poola ja Läti sõjaväelised esindajad jne.

Ning veel üks eriline nähtus. Esimese laulupeo kaja ei kostnud kodumaa piiridest palju kaugemale, sellest kõneldi võõrsil vähekesi ainult Peterburgi ja Moskva mõnes lehes, ning soome ja ungari külaliste kaudu kanti teated hõimrahvastegi juure, kust nad vähehaaval mujalegi ulatusid. Viimase peo puhul aga ilmusid võõrastena poolsada välismaade ajakirjanikku, kelle laialiste kirjelduste kaudu pidukäik sai tuttavaks kogu kultuurilmale. Ameerika lehtedes ilmusid seltest mitme tuhande sõnalised telegrammid.

Olen võinud siin ära märkida ainult väliseid muutusi laulupidude arengkäigus enne ja nüüd. Sisemist edukäiku ei saa muidugi arvudega mõõta, aga et seegi on olnud suurepäraline, võime kindlasti arvata. Olgu ainult mainitud seda, et eesti esimesel peol olude tõttu võidi pidulauludeks võtta võõraste helliloojate tooteid, erandiks olid ainult paar eestlase Kunileidi loodud viisi. 1928. a. pidul kuuldi täielt ükski eesti oma koduseid hääl, enda hellimeistrite

teoseid — pääle hümnii viisi, mis on aga meil ühine soome sugurahvaga. See on igatahes hiiglasuured.

Kirjeldatud suurte erinevuste juures tundus aga ometi ka 1869. ja 1928. a. pidude juures väga palju ühist. Sest nende põhilaad ja juhtmõte, samuti kui muudel pidudelgi oli igatahes sama: meie rahva „hingeavaldus“, ta edupüüde ja ühistunde esile toomine, selle mõjukas dokumenteerimine ja ta edasiarendamine. Väliseltki paistab tuntav sarnadus, sest 1928. a. piduaeg oli otse sama, kui 1869.: siis 18.—20. juunil, mis vastab uue kalendri 30. juunile ning 1. ja 2. juulile. (Samuti oli ajalugu ka 1894. ja 1923. a.). Aga mis ikka pääsi — võimsalt oli „valvamas ismaa vaim meie vahel“ niihästi 1869., kui kõigil pärastistel pidudel.

Lugejaile!

Nr. 5/6-ga lõpeb käesoleva aasta esimene pool. Poolaasta tellijaid palutakse tellimist järgmise poolaasta pääle varakult uuendada.

Käesolevast numbrist on tervenisti välja jäänud hulka kirjutusi ja pilte vanematest pasunakooridest, noodipala, muusikaelu ülevaade j. m. jooksvat materjali, mis ilmub järgmises numbris. Muusikaleht nr. 7/8 ilmub augusti lõpul kaksiknumbrina.

Niisugust hiiglasuurt murrangut, kui tõi 1869. a. pidu meie rahva arengukäiku, teist korda muidugi oodata ei saa, neid sünnib rahvaste elus üliharva, aga uusi edusamme on märkind kõik järgnevad ja mullune laulupidu. Nimelt ühe asja pääle tuleb juhtida eraldi tähepanu: Esimene laulupidu 1869. a. lõi meile esimest korda ühise koduse Eesti, ühtlasi tuues esimesi idulehti hõimurahvastega sõbrunemisse.

Mullune pidu pani aluse ühissidemete sõlmimiseks sise-eesti ja välis-eesti vahel, kuna pidu külastasid mitmed sajad „Eesti lapsi kogu ilmast“ — saades kodumaa õhust oma kultuuritundele uut hoogu, nii et lootuse järele sellest tõuseb Eesti üldrahvusliku tuleviku loomine. Selleks jõudu ja õnne!

MIHKEL LÜDIG

TEINE EESTI ÜLDLAULUPIDU

Tartus, 20., 21. ja 22. juunil 1879. a.

Nagu kevadine soe vihm kõik looduse ellu äratav, nii mõjus esimene laulupidu eesti rahva enesetunde arenemisele. Linnades ja maal korraldati vähemaid laulu- ja rahvapidusid. Ühis ja rahvuslik tunne nõudis väljendust, nõudis kokkupuutumist oma juhtidega, neilt selgitust ja juhatust otsides päevakorrale kerkinud küsimuste kohta. J. V. Jannsen, kelle rahvuslik orientatsioon pääle esimest laulupidu tuntavalt oli muutunud, oskas neid rahvuslikke püüdeid küllalt hinnata ja seistes „Vanemuise“ Seltsi eesotsas, kavatses üldlaulupidusid korraldada iga viie aasta järele. Kahjuks ei olnud see aga teostatav, nagu edaspidi näeme. „Vanemuise“ Selts, kelle algatusel korraldati ka teine laulupidu, saatis aegsasti eeskavad ja palvekirjad valitsusele kinnitamiseks ja loa saamiseks, kuid vastust tuli ka seekord õige kaua oodata. Alles aprilli kuus 1876. a. jõudis luba Tartu. Muidugi ei olnud võimalik kahe kuu jooksul ülemaalist laulupidu organiseerida ja seetõttu peo tähtaeg määrati järgmise aasta pääle. Sääli puhkes aga lahti Vene-Türgi sõda. 1877. aastal ei võidud peo pääle mõteldagi, ka järgmine 1878. aasta ei osutund soodsaks, — Euroopa poliitiline seisukord oli liiga keeruline. 1879. aasta muutus juba rahulisemaks. Võidi asuda ettevõtte teostamisele, s. t. kümme aastat pärast esimest laulupidu. Noodid olid juba 1876. aastal laulukooridele kätte toimetatud. Võis eeldada, et pikema ettevalmistamise aja tõttu peo muusikaline külg kujuneb märksa paremaks kui see oli esimesel laulupeol. Lauljate arv oli 10 aasta jooksul märksa suurenenud, tõustes 1070 laulja pääle. Ka mängukoorid olid esitatud 202 mängijaga. Peo eeskava oli esimese peo sarnane: rongikäigud, jumalateenistus, vaimulik kontsert, kõned, ilmalik kontsert ja pidusöök. Laulupeo komitee esimeheks oli Tartu linnapää, G. von Oethingen, abiesimeheks praost A. H. Villigerode, teiste liikmete üle puuduvad teated. Võib oletada, et peo vaimlised juhid olid J. V. Jannsen, K. A. Hermann ja J. Hurt.

Üldkoore juhataks K. A. Hermann, ja mängukoore D. Virkhaus. Eeskava koosnes 10 vaimullikust ja 12 ilmalikust laulust, suuremalt osalt saksa laulud pääle 6 eesti laulu, nimelt: „Jehoova mele abi“, „Jumal meie varjupaik“, „Nüüd üles vene alamad“ — J. V. Jannsen, „Laulupidu marss“, „Eesti laul“ — K. A. Hermann ja „Mu isamaa on minu arm“ — A. Kunileid. Laulud kõlanud hästi ja valmistanud kuulajaid, keda esimesel päeval olnud 10.000 ümber.

Kõnedega esinesid Peterburgi Jaani koguduse õpetaja Freifeldt ja Ambla õpetaja Knüpfier. Esimese kõne kohta kirjutab J. V. Jannsen „Eesti Postimehes“, et „kõnes sõnu ette tulnud, mis meite üldisel rahupidul parem oleks võinud ütlemata jääda.“ Lisan siia juure, et Freifeldt'i (pärasine Venemaa Luteri kiriku piiskop) kuri-kuulus kõne lõi suuri laineid rahvuslikes küsimusis ja ärkamisaja tegelaste keskel. Oleks veel märkida, et esimese peopäeva õhtul kanti ette „Vanemuise“ aias näitemäng „Pärnu Jaagu unenägu“, mille vaatajate arv olnud õige suur. Peosõök omandas iseäralise tähtsuse. Nimelt õhutati sääl Aleksandri kooli mõtet ja toimetati kooli hääks rahaline korjandus, mis kogusummas, nagu „Eesti Postimehest“ loeme, andis sissetulekut 303 rbl. 73 kop., 4 Soome marka 16 penni ja 1 väljamaa gulden. Ka Kirjameeste Seltsi hääks tulnud kokku 60 rubla.“ Korjanduse korraldajad olid Aleksandri kooli päikomitee liikmed, Türi õpetaja A. Kurrikoff, õp. Eisenschmidt ja J. Hurt.

Esimene laulupidu oli ainuke ja esimene ülemaaline eesti ettevõte, kuid 10 aasta jooksul oli neid ettevõtteid juure tulnud, nimelt Eesti Kirjameeste Selts ja Aleksandri kooli kapitali kogumine. Eesti haritlaste arv oli kasvanud, nende õhutusel oli rahvas ühise asja juure tõmbunud, rahvas oli tuntavalt arenenud ja arusaamine ühiste ettevõtete kasust ja tarvidusest märksa tõusnud. —

Võidulaulmise kohta, mis kolmandal peopäeval oli, loeme „E. Post.“, et sellest võtnud osa 15 laulu- ja 11 mängukoori. Laulukooridest tunnistati auhinna väärilisteks: Kanepi laulukoor — I auhind, Tallinna „Lootuse“ koor — II ja Tarvastu koor — III. Mängukooridest: Tarvastu — I, Urvaste-Vabina — II ja Helme-Jõgeveste — III. Pääle nimetatud kooride olid ka mõned teised koorid oma lauluga tähelepanu äratanud, need olnud Ambla, Kose, Vastseliina jne. koorid. Ka tekitanud esimese auhinna määramine võidumõistjatele raskusi, sest Kanepi ja „Lootuse“ koorid olnud mõlemad I auhinna väärilised. Laulupeo tegelaste kohta puudub arvustik, nagu esimese laulupeo kohta oli kokkuseatud. Võime ainult üles märkida üldise arvustiku. Nii võtsid osa laulupeost: Tartumaalt 15 koori 361 lauljaga, Võrumaalt 6 koori 158 lauljaga, Viljandimaalt 5 koori 147 lauljaga, Pärnumaalt 3 koori 71 lauljaga, Virumaalt 7 koori 129 lauljaga, Harjumaalt 4 koori 61 lauljaga ja Järvamaalt 5 koori 102 lauljaga, kokku 46 koori 1056 lauljaga. Mängukoore oli: Liivimaalt 16 koori 178 mängijaga ja Eestimaalt 2 koori 24 mängijaga, kokku 18 mängukoori 202 mängijaga. Meie näeme, et kooride arv võrreldes I laulupeoga kasvanud ei olnud, küll aga lauljate arv. Sellest võime järeldada, et üksikud koorid olid arvurikkamaks muutunud ja et inimesed laulu vastu rohkem huvi hakkasid tundma. Et laulukoorid ka muusikaliselt olid edusamme teinud, tõendab peokirjeldus „Eesti Postimehes“, kust selle kohta järgmist loeme: „Eesti rahva seas on laul küll igal ajal õitsenud, aga rahvas laulis enam-vähem nagu linn puuksal, kes noodiraamatu ega muude ettekujutuste järele ei küsi, vaid oma loodud sunnil lihtlabasel viisil oma südametundmisi avaldab. Juba esimene laulupidu, mis meie kümne aasta eest pühitsesime, on selle poolest palju muutnud ja kasu saanud. Neljahäälne laul on ju kõige laulu kroon ja iseäranis meestekoorilaul hakkas sest saadik ka maal tuttavamaks saama, kuna pidule valmistamine neljahäälseis meestekoorisid nõudis ja elule kutsus. Koolitatud kunstlaulmine võttis kaunis rohkesti maad meie rahva keskel ja on aeg-ajalt tublimaks ning täielikumaks saanud, nõnda et maalgi õige ilusaid kontserte ja väiksemaid laulupidusid ära peetakse. Praegusest peost julgeme selle poolest veel enam loota.“

Kui ka teine laulupidu meie muusika arenemisele palju kaasa aitas, oli tema tähtsus siiski enam rahvuslik. Ajad olid märksa muutunud, oli avanenud võimalus selgemini ja avalikumalt kirjutada ja kõnelda, mille poole rahvas püüdis. „Eesti Postimees“ kirjutab juba otsekohe: „aga nüüd on meil tõesti rahvalik elu käes, kosutagem ja kasvatagem seda elu. Rahvas peab tundma, et ta rahvas on, et ta oma sugu poolest mitte taeva ja maa vahel kui nimetu ja täheta loom ei kõlgu, et tal oma keel, oma meel, omad kombed, oma elukäik, sellepärast ka oma ajalugu, omad iseäralised püüdmised, kordasaatmised, kohused, tööd ja toimetused on. Rahvus on iga rahva alusmüür ja nurgakivi, mille pääle ta oma elumaja ehitab, ja see elumaja ei ole muud midagi kui haridus, südame ja vaimu haridus. Haridus on iga eluvõimuka rahva viimane siht, aga rahvus on see rada, mille kaudu meie hariduse valda jõuame. Armsad Eesti vennad, sellepärast võitleme meie, kus tarvis, oma rahvuse eest, sest meie tunneme selgesti, et rahvas pimedusse jääb ja Eesti nimi kaob, kui meil ükspuhas on, missuguse rahva kändust võrsunud oleme. Sellepärast teadku, tundku ja tuletagu rahvas alati meelde, et tema Eesti rahvas, et tema isamaa Eesti maa ja et tema emakeel Eesti keel on. Ja selle eest seista, seda vanemate ülemat pärandust kaitsta ja kosutada on meie püha õigus ja kohus.“

Neid avaldusi praegusel ajal lugedes, tekib nagu kurb tunne südamesse. Kõik see luule, romantiline armastus oma rahva ja isamaa vastu, vaimustus rahvuslikule tööle, mida toleaeagsed tegelased oma südames kandsid, kõlab meile, kes meie nii materialistlikus ajajärgus elame, kui muinasjutt. Kas leidub praegusel ajal veel inimesi, kellel oma rahva ja isamaa saatus ja hää käekäik nii sügavalt südames on? Leidub veel! aga nende arv on õige väikseks jäänud, suuremale osale on eesti rahva saatus ja isamaa kõrvaline asi, moepärast ja olude sunnil tehakse kaasa, aga kui vähe on vaimustust ja tõsist ohvrimeelsust! Kas ei peaks meie eeskuju võtma oma vanematest, kas ei oleks meil vaja teist ärkamise aega? Kas ei peaks meie sagedamini oma unustamata luuletajaga laulma:

„Sind surmani küll tahan
Ma kalliks pidada,
Mu õitsev Eesti rada
Mu ilus isamaa.
Mu Eesti vainud, jõed
ja minu emakeel,
Teid kõrgeks kiita tahan
Ma surmatunnil veel.“

MÕNED PIDU-MÕTTED II ÜLEÜLDISE LAULU- PIDU PÄEVADEKS*)

„Sind surmani küll tahan
„Ma kalliks pidada,
„Mu õitsev Eesti rada,
„Mu lehkav isamaa,
„Mu Eesti vainud, jõed,
„Ja minu emakeel,
„Teid kõrgeks kiita tahan
„Ma surma tunnil veel!“

Eesti vennad, kelle südant need kuldsed sõnad täna mitte iseäranis ei liiguta? Kallid vennad, täna valitsegu meid vaimustus, täna tõstku rahvalik ilu omad läikivad tiivad! Hõisates laulgem ja olgem rõõmsad! Täna jätkem maha, mis ehk muljub meid, mis ehk tahab vähendada meite pidulikkude meelt! Täna on rahvalik auu- ja pühapäev kätte jõudnud, südamed tuksuvad, silmad lälgivad, Eesti laulud kõlavad, Eesti lipud lehvivad, Eesti pojad tõttanud ühenduse meeles Eesti vanast ajast kuulsalt linna kokku, ilusa Emajõe kaldale, kust kadunud põlve mälestuse järele Vanemuise kandlest kuldsed laulud tulde lendanud maru väel ja ööpiku ilul. Armas ja tähtjas on see põhi, kus pääl Teie praegu kõnnite, Eesti vennad, kus vanal ajal meite vabad eesvanemad sagedasti rõõmupidude ja nõupidamistele kokku on tulnud, kus tänagi Eesti vaim elab ja õitseb, kus ka meite esimene üleüldine rahvalik pidu vabal ja ühel meelel ära peeti, kus noor Eesti sugu tarkuse rinnul omale jõudu ja võimust imeb Eesti rahva tuleviku kasuks ja toeks. Jälle on nüüd Eesti rahvas omad ärgemad pojad sela vana Taara linna läkitanud ja seega tunnistanud, et meite ilusa pidu mõte temal mitte võeras ega arusaamata ei ole, vaid koguni lõbus ja tarviline. Eestlased tunnevad ära, et sarnaste rahvapidude kasu suur ja üleüldine ja väga mitmesugune on, mis mitte ükski pidu tegevate osavõtjate hääks ei tule, vaid terve rahva omaks saab. Sellest kasust tahame täna lühidalt kõnelda.

Meite praegune pidu on ju laulupidu ja sellepärast on iseenesest selge, et tema esiteks laulule kasulik peab olema. Eesti rahva seas on laul küll igal ajal õitsenud, aga rahvas laulis enam ehk vähem nagu lind puuoksaks pääl, kes mitte noodiraamatu ega muude ettekirjutuste järele ei küisi, vaid oma loodud sunni lihtlabasel viisil oma südametundmisi avaldab. Juba esimene laulupidu, mis meie kümne aasta eest pühitsesime, on selle poolest palju muutunud ja kasu saatnud. Neljahääliline laul on jo kõige laulu kroon ja iseäranis meestekoori laul hakkas sest saadik ka maal tutvamaks minema, kuna pidu pääle valmistamine neljahää-

*) „Eesti Postimees“ 20. juunil 1879. Selle juhtkirja autor on arvatavasti Harry Jannsen, kes tol aastal „Eesti Postimeest“ juhtis.

lelisi meestekoorisi nõudis ja elule kutsus. Koolitud kunstlaulmine võttis kaunis rohkesti maad meite rahva keskel ja on aeg ajalt tublimaks ja täielikumaks saanud, nõnda et maalgi õige ilusaid kontserta ja väiksemaid laulupidusi sagedaste ära peetakse. Sellega on rahvale üks selge, auus ja lõbus rõõmuhallikas jooksma hakkanud, mis ka tema vaimuharidust iga pidi võib kosutada ja tema seltslikku elu ülandada. Praegusest pidust julgeme sellepoolest veel enam loota, sest kus esimene hakatus nii auusaste tehtud, sääl ei või lõbus järg tulemata jääda. Päälegi on tänavu pidu kaunistuseks ka Eesti ühendatud muusikamänguga hakatus tehtud, mis veel kaugemale suurem ettevõtmine on, aga meite arvates aega mööda ka julgemaks minema ja õitsema saab. Nõnda võime kindlasti loota ja teamegi selgesti, et ka tõine Eesti üleüldine pidu nii hästi laulu kui mängu täielisemaks teeb ja veel elavamast armastust ja lusti selle lõbusa asja pääle äratav. Kes laulu ega mängu ei armasta ega kuulda taha, neile on meite pidu selle poolest küll tühi aja- viide, aga Jumal tänatud, neid on vissiste väga vähe ja sellepärast tohime julgeste ütelda, et pidu kasu terve Eesti rahva kasu on.

Aga meite pidu on enam kui paljas laulupidu, ta on ühel hoobil ka rahvalik pidu. Selle pidu ettevõtjad on Eestlased ja niisama Eestlased tema tegevad osavõtjad. Olgu sääl juures Eesti nimi ja auu meite ülem mõte, seisgu see meite südamis ja lippude pääl. Eestlased ei loe oma ajalugu mitte aastasadade kaupa. Meie oleme alles noor rahvas. Seda aega, kus nagu pitkas unes pidime uinuma, ei või jo keegi elupõlveks ega ajalooks arvata. Aga nüüd on meil tõeste rahvalik elu käes, nüüd kosutagem ja kasvatagem seda elu. See on koguni tühi ja halp kõne, kui mõnelt poolt öeldakse, vaidlus ja võitlus rahvuse pärast olevat ilma- asjata, olevat päälegi kahjulik. Rahvas peab tundma, et ta rahvas on, et ta oma sugu poolest mitte taeva ja maa vahel kui nimetu ja täheta loom ei kõlgu, et tall oma keel, oma meel, omad kombed, oma iseloom, oma elukäik, sellepärast ka oma ajalugu, omad iseäralised piüüdmissed, kordasaatmissed, kohused, tööd ja toimetused on. Ilma oma rahvuse tundmata, kosutamata ja armastamata ei saa keegi rahvas, ei ka meie Eestlased edasi. Rahvus on iga rahva alusmüür ja nurgakivi, mis pääle ta oma elumaja ehitab, ja see elumaja ei ole jo muud midagi kui haridus, südamis ja vaimu haridus. Haridus on iga eluvõimuka rahva viimane siht, aga rahvus on see rada, mis pääl meie hariduse valda jõuame. Armsad Eesti vennad, sellepärast võitleme meie, kus tarvis, oma rahvuse eest, sest meie tunneme selgesti ära, et rahvas pimedusse jääb ja Eesti nimi kaub, kui meil üks puhas on, missuguse rahva kannust võrsunud oleme. Sellepärast teadku, tundku ja tuletagu rahvas alati meele, et tema Eesti rahvas, et tema isamaa Eesti maa ja tema emakeel Eesti keel on. Ja selle eest seista, seda vanemate ülemat pärandust kaitseda ja kosutada on meite püha õigus ja kohus. Kui aga mõned ütlevaq, et Eestlased oma rahvuse kalliks-pidamise läbi muu rahvasugude vastu, kes temaga koos elavad, ülemeele- liseks ja vägivaldseks saavad, siis ei ole ka sellel ütelusel mingit õigust ega põhja all. Kes oma isa ema austab ja oma sugu kalliks peab, seda ei sunni ega luba see puhas tundmus mitte, oma naabri vanemate vastu ülekohtune olla, — ei kau- gelt mitte; vaid kui meite sugutundmus selge, tõsine ja elav on, siis oleme seda ennemalt valmis, sarnast tundmust ka meite kaaskodanikute juures auustama. Aga kes oma kaaskodaniku rahvust kahjutada ehk koguni kautada piüüb, niisugune tunnistab üles, et tema meelest see kallis vara ülepea midagi ei maksa, olgu oma ehk muude juures, ning et rahvaste ajaloo sügavam teadus temal puudub. Oma rahvuse poolest olgem kõik alahoidlikud ehk vanameelelised, ehk küll see

sõna ja tema tuum meil mujal mitte armas ei või olla. Seesama rahvalik tundmus on meid täna seia kokku kutsunud, hoiab meid koos, teeb meid tugevaks ja rõõmsaks. Elavalt tunneme ja tunnistame: meie oleme rahvas, ühe suguema lapsed, ühe isamaa pojad, ühendatud auusale tööle. Selle tundmisele annab särane suur ja tähtjas koosolek, mis meil täna on, uut elu, suuremat selgust, kõrgemat valmistust, mis tõeste omal ajal vilja kannab. Ja sellepärast on õige, et praegune pidu ka meie rahvaliku meele kinnitamiseks kasulik on. Siin on Eestlased koos, siin kõlab Eesti keel, siin tõuseb Eesti meeste laul üllesse pilvede poole, Eesti huled hõiskavad, Eesti rahva paled lõkendavad pidulikuis rõõmus. Ma kuulen oma rahva häält — see tungib südamesse ja äratab mälestuse õisi, mis metsa ja vainu jaanililledest teretusi toovad ja meelitavaid kujusi nooruse vaiksest põlvest. Ma kuulen tema sammu, tema kindlat käiku — ja lootus, lootus, Jumala heldem tütar, astub punetavil palgeil kui kaunis neitsi minu kõrva. Tuhat ja jälle tuhat silmist särab mu rahva armukas, vahvas ja siiski nii kannatlik ja vaga vaim mulle vastu — ma näen ja tunnen elavalt ära, et tähtjas tükk tema tuleviku ajaloost siin ennast ilmutab. Ja nagu leegid põlevad nüüd mu südames lauliku vaimustavad sõnad:

„Mu isamaa on minu arm, ...“

Oh püha side, mis suguvendade südamed kokku hoiab — sina oled vägevam kui kõik maailma väed, sest sina oled armastus. Meid ülendab ja ühendab armastus, ärgem kunagi, Eesti vennad, selle kangema ühenduse sidemeid lõdvendam! Olgu seesugune ühendus meie esimene ja viimne mõte ja tahtmine, olgu pidu ka selle poolest kosutav ja rikas. Enam kui midagi muud on meil ühendust tarvis. Sest meie seitsme kõige oma rahvaliku elu ja püüdmiste poolest alles võitlemise pääl, kus kõik jõuud ja nõuud ühte peavad heitma asja edendamiseks. Väike on veel meite leer, väike veel meite sõameeste hulk, aga jõuu kohta kõrged meite ettevõtmised, suured meite tööd. Siis olgu ka kõrge ja suur ja truu meite ühendus armastuse ja uskvuse põhjusel. Mitte ei tohi meie loota, et muidu edasi saame, kuna jorahvaste ajalugu selgeste õpetab, et kust seltskonnast ühendus kadus, sääl kõik asjad allapidi hakkasivad minema. Aga meite kohus on edasi tõttada oleviku teel ilusama tuleviku poole. Siis tehkem seda nõnda, kuidas kõige kasulik on: ühes meeles, ühes nõuus, ühendatud töös, sarnases tahtmises sarnase sihi poole. Ja mis on see siht? Eesti rahva õnn ja auu, Eesti rahva edenemine igal põllul. Kus on keegi meite seast leida, kes seda oma rahvale ei sooviks? Kes ehk oma lihale ja verele seda hääd keelaks? Ei mitte ükski, seda teame meie jo kõik selgeste.

Rahvalikus ühes meeles pühitsegem oma pidu! Olgem rõõmsad ja täna, et selamaale oleme jõudnud. Lootkem kindlaste ja tehkem tööd, et omal ajal ka tuleviku suuremate sihde juure saame. Ja tunnistagem sellegi praeguse pidu läbi päältvaatajate ja kriitika sõbradele üles, et meie terve rahvas, isamaa vanemad pojad oleme, kelle jalg vanal ajal kõige esmalt selle kalli mulla pääl kõndis, kelle vaim Kalevide valmu sugulane on, keda kibedamgi õnnetus ei või murda ega maha rõhuda, vaid kes seda julgemalt oma pääd tõstavad taeva poole ja kevadisel jõuul edasi astuvad oma historia teed. Lootkem, Eesti vennad, kõrgel meelel astugem mehilselt edasi, laulgem ja olgem rõõmsad, rahvalik pidu, ilus, vaba ja auus pidu on meil käes. Ja pidagem meeles, et tänane pühapäev algab selle igavese ja õmerikka sõnaga, mis terve Eesti rahva südant täidab ja liigutab:

„Meil tuleb abi Jumalast!“

REINHOLD SAVING

II ÜLDLAULUPIDU AMETLIKUDE DOKUMENTIDE VALGUSTUSEL

Rilgi Keskarhiivis Tartus hoitakse alal end. Liivimaa kuberneri kantselai aktide keskel kausta, milles on juttu II üldlaulupeo korraldamisest Eesti Selts „Vanemuise“ poolt. Akti mahutatud kirjadest on näha, et „Vanemuise“ Seltsi poolt saadeti loopalve II üldlaulupeo tarvis Liivi kuberner parun Huldenbandt'ile 21. mail 1875. a.

Palves, millele on alla kirjutanud Seltsi esimees J. V. Janssen ja asjaajaja A. Hermann, tähendatakse, et „Vanemuise“ poolt 1869. a. talupoegade pärisorjusest vabastamise mälestuseks korraldatud laulupidu õnnestus hästi. Laulupidu äratanud eestlastes vaimset energiat ja jätnud neisse kustumata mälestusl. Seda arvesse võttes palub „Vanemuine“ luba II laulupeo korraldamiseks 1876. a. juunis. Edasi tähendatakse palvekirjas, et kuigi eestlased laulu väga armastavad ja nad laule õpivad suure rõõmuga ning vähese vaevaga, siiski, kuna nad on põllutöö rahvas ja nell laulude õpetamiseks ei ole teist aega kui pühapäeval, siis kulub laulupeo ettevalmistamiseks rohkesti aega. Sellepärast palub „Vanemuine“ kuberneri loa andmisega rutata. Palvekirjale on juure lisatud peo-programm, milles on üksikasjalikult märgitud laulupeo ettevalmistamise kord.

Möödub tervenisti aasta. „Vanemuine“ ootab peo luba. Ning alles 19. aprillil 1876., s. o. vaevalt kaks kuud enne laulupeoks määratud aega saadab siseministerium kubernerile kirja, milles öeldakse, et kõrgemalt poolt ei ole takistusi peo pidamiseks, selle aasta juunis, kuid ainult järgmiste tingimuste täitmisel: 1) laulupidu tohib korraldada Tartu ülikooli õppetöö vaheajal; 2) laulupeo korraldamisel ei tohi karvavõrdki kõrvale kalduda esitatud kavast; 3) laulupeole tuleb kutsuda kõigi nende talupoja organisatsioonide vanemad, kes laulupeost osa võtavad, et nad koos politseivõimudega leiaksid teid talupoegade holdmiseks vajalikes pilres pidustuste ajal; 4) et kohalikud võimud omavahel kokku lepiksid korra alalholdmiseks.

Pääle selle palutakse kuberneri kõnelda Liivi superintendendiga, et viimane võtaks tarvitusele vastavaid abinõusid luteriusu pastorite tendentsiliste kõnede vastu laulupeol.

Kuberneri sellekohaste sammude pääle saadab superintendent dr. A. Christiani pika seletuskirja, kus tähendab muuseas: „Olgugi, et ma omaltpoolt olen valmis täitma kõrgemate võimude korraldusi, on seekordne ülesanne minule see-

võrd iseäralik, et pean oma mõtted avameelselt välja ütleva ja Teid paluma sise-
ministri ees samme astuda, et tähendatud korraldus saaks tagasi võetud.“ Põhju-
sed selleks palveks loetletakse järgmisi: 1) luteriusu pastoreil ei ole laulupeoga
ametlikult midagi tegemist. Kui üksikud laulupeost osa võtavad, siis puhtast hu-
vist rahva kultuurielu arengu vastu. Ma ei tea tõepoolest, kuid pastoreid sihilikkude
kõnede eest hoiatada. See oleks võimalik vast ringkirjaliselt kõigile pasto-
reile — ning just viimane asjaolu ongi, mis sunnib mu paluma korralduse tagasi-
võtmiseks; 2) kui ma oma alluvaid pastoreid sihilikkude kõnede eest hoiatan, siis
pean täpselt teadma, milles see sihilikkus seni on seisnud. Kas halba sihilikkust
tuleb otsida kiriklikul või riiklis-poliitilisel või sotsiaalsel alal, või on arvatud
demokraatlikke või nihilistlikke tendentse? Üldine hoiatus sihilikkude kõnede vastu
tekitaks vaid arusaamatusi, see oleks vähe motiveeritud; nagu mul teada ei pe-
sitse luteriusu pastorite keskel mingeid tendentse, mis oleksid hädaohtlikud kirikule,
riigile või moraalfilile. 3) Lõpuks palun tungivalt teateid halbade tendentsidest
pastorite keskel, millest siseminister oma kirjas kõneleb. Seni on korraldatud
Lüvimaal kaks laulupidu, üks Tartus, teine Riias. Mõlemist võtsid pastorid osa,
kuid mingisugust kaebust nende kohta pole mulle seni teatavaks saanud.

Sellega asi nähtavasti lõpebki. Aktis teisi seda küsimust puudutavaid kirju
enam ei leidu.

Nüüd võtab sõna „Vanemuine“. Olgugi, et kõrgemaid võime paluti laulupeo
loa andmisega rutata, siiski kui kiuste peo luba saabub seltsile vaevalt paar
kuud enne laulupidu. Mis teha?! Enne ametliku loa saamist ei tohtinud „Vane-
muine“ ei laulupeo noote trükkida ei ka muid samme laulupeoks ette võtta. Kaks
kuud nootide trükkimiseks ja pääle selle laulude õppimiseks, see on kuulmata
vähe. Selge on, et laulupidu tuleb kas pidamata jätta või aastavõrd edasi lükata.
„Vanemuine“ valib viimase tee.

15. mail 1876. a. saadetakse kubernerile uus palvekiri. See on juba saksa-
keelne (senine kirjavahetus sündis vene keeles), palvekirjale on alla kirjutatud
J. V. Jannsen ja sekretärina K. A. Hermann, kelle käega ka palvekiri kirjutatud
on. Palvekirjas tänatatakse siseministrit lahke loa eest, kuid samas tähendatakse,
et aeg peo ettevalmistamiseks on liialt väikene. Edasi kõneldakse põllutööst
ja halvast viljasaagist eelmisel aastal ning tuuakse muid põhjuseid, mis sise-
ministrit peavad veenma ettevalmistusaja vähesuses. Palutakse luba peo pida-
miseks järgmisel aastal sama programmi alusel.

1. juunil samal aastal järgneb uus kiri Liivi kubernerile. Selles palutakse
kubeneri ees vabandust, et eelmisele 15. mai palvele on tempelmaksu 40 kopika
eest vähem pääle pandud kui tarvis. Palutakse sellele vaatamata peo luba anda
ja ühtlasi tasutakse puuduv 40 kopikat. Eksitus sündinud allakirjutajate arvates
vähesete kogemuste tõttu ametlikes asjus.

Möödub rohkem kui kaks aastat. Ametliku kausta lehekülgede arv jääb
endiseks. Kuni viimaks 28. nov. 1878. akti ilmub J. V. Jannsen'i allakirjutatud
palvekiri, kus kolmandat korda palutakse luba II üldlaulupeo pidamiseks Tartus
1879. a. juunis. Seekord tähendatakse, et varem kavatsatud ajal jäi laulupidu
ootamata lahtipuhkenud sõja tõttu pidamata. Palvele on juure lisatud kohalik-
kude poliitiseivõimude poolt läbivaadatud peo-programm, seekord eesti keeles.
Venekeelse tõlke on kuberner juure lisanud.

Viimaks ometi on tabatud õige aeg. Peatselt saabub võimudelt peo pida-
miseks luba. Eeltöödega tehakse kiiresti algust ning vilakse korralikult lõpuni.

Aktis on lõpupoole teiste keskel kohaliku politseimeistri Rast'i telegramm Riia kubernerile 21. juunil 1879. a. Telegramm on saksakeelne; tõlkes kõlab järgmiselt: „Eesti laulupidu algas täna paljude tuhandete talupoegade osavõtul Toomil pika jumalateenistusega. Selle järele turul elaguhiiüided majesteedile ja rahvushümn. Lauljaid ja mängijaid umbes 1500. Ilm senini soodus.“

25. juunil järgneb Tartu politseivalitsuse poolt kubernerile pikem saksakeelne ettekanne laulupeo kohta. Selles lausutakse, et avalikku korda 10.—25. kuupäeva vahel Tartus rikutud ei ole. Küll on ette tulnud terve rida vähemaid vargusi, millised ettekandes üksikasjaliselt on illes loetud. Sääil on kellegil preiilil ära varastatud 48 rbl. raha ja mõningad väärtasjad, kellegil puusepal on ära varastatud hõbeuur jne. Laulupidu peetud täpselt esitatud kava alusel. Sellest võtnud osa 48 organisatsiooni 1000 laulja ja 200 mängijaga. Mingid takistusi pole ette tulnud; üksikute lauluseitide võimel laulupeol olla tunnustuseväärised, see näitavat eesti rahva muusikalise hariduse tublit arengut võrreldes esimese laulupeoga. Näha on, et politsei valvas mitte ükski kava täitmise ja korra järgi, vaid ta võttis hoolsa arvustamise alla ka peo muusikalise külje. Peab ütleva — ametlik arvustus teisele üldlaulupeole on väga häa.

□

Eesti Rahva Muuseumis hoitakse alal kirjavahetust kooride registreerimise asjus II üldlaulupeole. Seda on üle viiekümne numbril. Suures enamuses saksakeelsed kirjad, imepeenikeste nurgeliste tähtedega kirjutatud. Kui allkirjadest järeldada, on enamasti kirjutajad kohalikud pastorid olnud. Ega's vene siseministri kartus asjata olnud! Suure kogu saksakeelsete kirjade keskel torkavad silma mitmedki eestikeelsed, tugeva, maameheliku käekirjaga. Neid on tervelt tosin.

Teiste eestikeelsete kirjade keskel torkab silma kiri Tarvastu koorilt H. Vühner'i allkirjaga. Kiri kannab kuupäeva 13. dets. 1876. Toome selle täielikult:

„Muustatud Laulu-pidu Komiteele.

Muustatud Komiteed peab alnimetud kõige siit lauljate nimel väga alandlikult paluma lahkelt jelle eest muretseba et pidu-laulude seka kõigevähem ¼ eesti (oma) ja nendajama võrd soome ja vene laule saaks võetud, kellest ja puudu ei saa olema.

Tõijeks täätab alnimetud, et meil juure tulejate läbi nüüd 30 lauljad saab olema. Esimesest noobidest oleme 14 tükki jaanud; siis palub ta veel 16 tükki lahkelt juure saata.“

Muustamijega Tarvastu laulukoori nimel alandlik H. Vühner.

P. S. Etialgu said 23 lauljad illes antud.

Selles kirjas avaldub ilmselt soov, et laulupeo kava ei tohiks saksa laulukestega üle koormata, jättes teiste rahvaste viise hoopis kõrvale, eesti laule peaks olema samasuur osa.

Need on mõningaid dokumente, mis pllguks valgustavad II üldlaulupeo eeltoode käiku. Kuid kahtlemata leidub sellaseid üldsust huvitavaid dokumente veel rohkemal määral korraldamata kujul. Siin oleks tarvis pikemaajalist asjatundlikku uurimist ja otsimist. Ei oleks sugugi üfelligne, kui need, kes ülaltähendatud arhiividele lähemal asuvad, selleks veidikese oma aega kulutaksid.

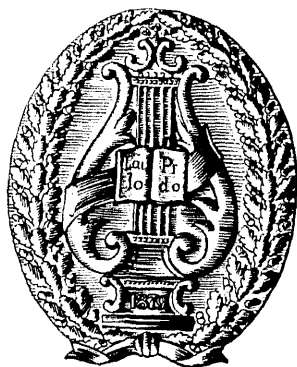
□

Eeltähendatud H. Vühner'i kohta kirjutab ta kasvandik J. Käger meie palvel lühidalt järgmist:

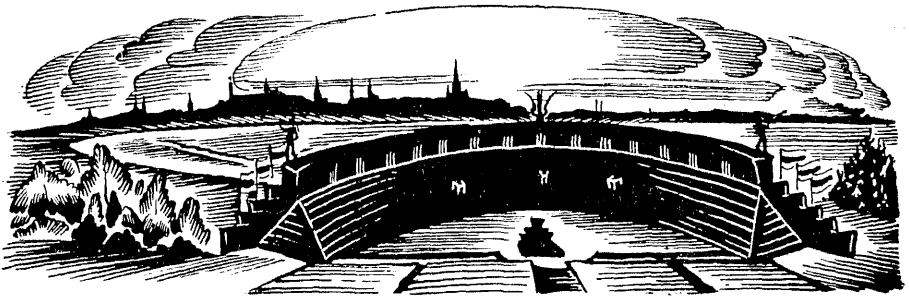
Hans Vühner sündis aastal 1836. 1. nov. Paistu kihelkonnas Aidu vallas. Sai hariduse Viljandi koolides ja tegi kreiskooli lõpetades kooliõpetaja eksami. Oli lühikest aega Paistu kihelkonnakooli õpetajaks. Kutsuti 1858. aastal Tarvastu köstriks ja kihelkonnakooli juhatajaks. Tarvastus algas Vühner'i haruldane agar tegevus. Pääle kooli ja köstri tegevuse kutsus ellu pasuna- ja laulukoori. Asutas kirikumõisa laenuraamatukogu, mida igal pühapäeval rahvale lugemiseks jagati. Äratas ja ergutas rahvast isamaa tundmustele ja Eesti nime kalliks pidamisele. Siin Tarvastus sündis ka Aleksandri kooli asutamise mõte. Holstre kooliõp. Adamson'i ja H. Vühner'i algatusel. (Adamson ja Vühner käisid omavahel alaliselt läbi). Tarvastu pasunakoori asutamine nõudis Vühner'ilt palju vaeva ja jõupingutust. Selleks aitas teda kaasa vana Väägvere D. Virkhaus, kes mitmel korral Tarvastus käis ja kõigiti oma nõu ja abi andis. Selleläbi tõusis ka Tarvastu pasuna- ja laulukooride tähtsus ülemaalistel esimestel laulupidudel etteotsa. Tarvastu koorid krooniti alati auhindadega. Koorid mängisid ja laulsid pidudel võidu ja Tarvastu koorid töid ikka audiploomid kaasa. H. Vühner oli ka Eesti Kirjameeste Seltsi asutaja ja eestseisuse liige.

Hans Vühner'i hõbenupuga taktikepp välkus väsimata üle paarikümne aasta Tarvastus ja puistas helilaineid eesti hinge.

II üldlaulupeo

tegelasmärk

TEODOR VETTIK

LAULUPÜHI, -PIDUSID JA -PÄEVI KUNI A. 1869

Kui tänava möödub 60 aastat esimesest eesti üldlaulupeost, siis poleks üleaarne mõne sõnaga märkida ära neid vähemaulatusega laulupidusid või pühi, mis aset leidsid varem meie maal.

Võtame kätte H. Laakmannilt väljaantud „Tallorahva postimehe“ teise numbriga, mis ilmus Tartus 1857. aastal, 12. heinakuu päeval. Sääli kirjutatakse ühest laulupeost, mis toime pandi samal aastal — 1857. — 27. juunil ja mida nimetatakse „Baltia maas (see on Estlandi, Livlandi, Kura, Some ja Peterburrimaa) pühha.“

Alalolevate andmete järgi oli see esimene meie maal. Kuid see oli saksa. Osa võtsid sellest laulupühast saksa meeskoorid, nii „Tallinna laulomehed“, „Tallinna laulukoggo“, „Perno laulukoggo“, „Ria laulukoggo“, „Narva laulukoggo“, „Tartu laulukoggo“ j. m. Kavas vist ainult kiriku koraalid. Proovid olid Niguliste kirikus ja kontsert ise Kadriorus. Sellest kirjutab ajaleht:

TEODOR VETTIK

„Agga peäle jebda olli keisri nebas Kadrintalis jelsamal õhtul ilja küünla valgusfel laulomängimine. Oh jebda ärraarvamatta ilsu ning rõõmu! Küünlakesed ning lambikesed istusid puude peäl, nago tähhekesed, mis taevast mahha tulnud, ja lauljad mängisid ning laulsid, nago linnokesed, kes ööd selget päwaks arwawad, jett et pimmedus kallist valguselt ärraactud on...“

Järgmisel peopäeval oli jällegi proov Niguliste kirikus. Pääle seda aga mindi „turrule, Radimaja“ ette, kus siis lauldi koos, koraali: „Meil' tulleb abbi Jummalast“. Selle kohta märgib jällegi ajaleht:

„Seddawiisi finna sedda laulo omma elsoiaal ei olle kuulnud. Oh helde-
kenne! Ta olli kuulda, nagu ollesfid feif inglid taewast mahhatulnud, feif furra-
tid maa peält pörgu fiske mahhalaulma!”

Raekoja eest mindi rongikäigus Niguliste kirikusse, siis kaupmeestekotta,
säält aga „Kadrinali aeda laulokotta“. Laulukoda olnud väga tore, kui ajäkir-
janik ütleb:

„Minna arwasin enuast Tallinnaft häffiste Ingliismaale Londoni linna
saund ollewat! Sefamma kodda olli selgest klasiit illestehtud ning peagi ni suur
kui Tartolina turroplats. Kesfel olfid sured sambad ning tagaotsal poos suur
hulk lippud feinaft mahha, agga eesotsas olfid feiffuggu illufad kuuud. Kui rah-
was ühtul laulokotta tullid, siis leidfid jeddasama mitto tuhhande küünlatteft ning
laulsideft walgustud, ja arwasid sedda peage taewase Jerusalemma linna
ollewat.“

Edasi hurjutab leht Riia linna rahvast, kes tõendanud, et nad suuremat imet
näinud, kui keiser sääl käinud ning lõpetab:

„Risugguist laulmiist feäl ommeti ei olnud kuulda! Peälegi iggaüks foer
fergitab omma hända . . .“

Andmetest on näha, et pidu kestis 27. juunist 3. juulini, lauljaid oli 300 ja
pidulisi 4—5 tuhat inimest.

Edasi võtame vana ajalehe: „Perno Postimees ehk Näddalileht“,
aastast 1865, nr. 52, 11. augustist, sääl on üks sõnum võetud „Tallinna seitungi
173 numre lissa lehhest“, milles on jutt „L a u l o - p ü h h a s t J ö h v i s, J u l i k u
2. p ä e v a l 1865. a.“ See on vist küll esimene laulupüha, millest ainult eesti laul-
jad osa võtsid. Peo õhutajateks ning algatajateks oli Jõhvi praost Meier ja Viru-
Nigula pastor Hunnius. Kontsert peeti Jõhvi kirikus ja osa võttis 119 lauljat
Jõhvi, Viru-Nigula ja Lüganuse kihelkondadest nähtavasti segakoorina, sest aja-
leht kirjutab:

„Oh kui üppasid wannematte süddamed, kui omma poega ehk tüttart laul-
jate reas näggid, kui lõnseft omma suud lahti teggewad ja kenna heäleaga
laulwad!“

Kava koosnes muidugi võimalikkudest lauludest, enamuses koraalid. Kont-
serdi juhatajaks või „eestjuhatajaks“ oli Jõhvi koolmeister L a a r.

Pääle kontserdi esines kõnega praost Meier. Kõne sisuks oli: laulu tähtsus-
kodus, koolis ja kirikus. Peo kirjelduse järele võtab artikli autor, keegi laulu-
tundja ka laulu tähtsusest sõna ning kirjutab:

„Keifide süddamed olfid illiwägga rõõmsad ja laulo heäl helstfes weel kuu
neude kõrwus, mis ifka weeste neile sedda kallist pühha mele tulletas. Sefuggufed
pühhad sawad tüeste, kui nad faggedaste ette tulleswad, nore rahwa süddames
laulo himuw ärratama, mis läbbi feif pahhad mõtted süddameteft kawwad ja
rojafed kurtfi teed kõndima jäwad. Laulo pühhad on, kui foer wihtmafe, mis
feif kaswama aenb. Neude läbbi sawad nored ja wanud ofte kui illesärratud:
wannemad kolideft rohken rõmustama ja lapsed surema himmuga kolis käima.
Kolid peawad laste süddameteffe sedda esimeft laulo semet külwama ja selle eest
hoolt kandma, et se seme ka ifka ennam ja ennam kosjaks ja kaswaks ning üts-
ford punks saaks, mis rohket wilja kannab.“

Järgmisel s. o. 1866. aastal oli Jaanipäeval laulupüha Simunas, Virumaal ja
2.—9. juulil „Tallinna laulupiddu.“

Neist pühadest kirjutab „Eesti Postimees ehk Näddalaleht“ Simuna laulupüha kohta nr. 30, 27. juulil järgmist:

Simuna köster Normann oli juba mõnd aastat juhatanud kirikukoori, — segakoori, ning sellega sagedasti kogudust röömustanud. Aga et segakoori lauljaid „on raskem kokkosada ja muutmatta kous piddada“, mis köstri terviselle viimaks raskeks läinud iga kolme-nelja aasta järel jälle uusi õppimata lapsi valida ja uuesti õpetada, oli ta otsustanud asutada meeskoori. Seda hädä nõu oli ka toetanud praost Paucker ning pannud kõigile vallakoolmeistritele ette (arvult 19) iga kolme ehk nelja nädala tagant koguda laupäeval pääle lõunat köstri Normanni juure meeskoori harjutusele. Koolmeistrid olid ka väga usinasti harjutustest osa võtnud ning kahe aasta jooksul nii mõnedki laulud selgeks õppinud. Siis korraldati Jaanipäeval 1866. aastal Simuna kirikus oreli parandamise hääks laulupüha. Sellest kontserdist võtsid lauljatena osa, nagu juba mainitud, kõik koolmeistrid, pääle selle ka suurem osa Simuna praostkonna köstreid, nii et koor esines 40 liikmelisena ja kandis ette 13 neljahäällega meeskoori laulu.

Rahvast olla murruna kokku tulnud, nii et kirik kõiki ära ei mahutanud. Siis tehtud kõik kiriku aknad lahti, et ka väljasseisjad laulu kuulda võiksid. Ka mõisnikke, nii omast kui vöörastest kihelkondadest, oli kontserti rohkesti kuulama tulnud. Neile oli reserveeritud istekohad altari ette. Ka oli köster Normann kutsunud, pääle oma praostkonna, kaugematest kihelkondadest oma ametvendi peole. Nii oli ilmunud: Lüganuse köster Lall, Viru-Nigula köster Eichhorn, Paide köster Duglas ja Koeru köster Duglas.

Kontsert, mille kavas pääle 13 meeskoori laulu oli ka „9 mängo tiikki, uesti ehitud ja parrandud orreliga mängitud, — (mis orrelimeister Tallinnast G. Normann heaste armsa ning sündsä healtega olli ehhitanud ning jälle korra peale saatnud), olla hästi korda läinud, nagu seda mitmed laulu tundjad tõendanud.

Lõpul kirjutab ajalehe kirjasaatja:

„Pärrast foggufid feif lauljad, nihästi fõftrid kui koolmeistrid, fõftri macasfe fuffu, kus neid röömfasste ja lafsteaste wäste wõeti, ning lõune fõmtaga ning pärrast felefastega fimmitati. Teifal päwal lafufid fõftrid armaatusfes felle fõwimisfega, et iggäüfs omma koolmeistridega fes asjas endid ühte ühhendafid, et ühhes nõus ja ühhel mefel nihästi fõftrid kui koolmeistrid laulu eest wõttafid hoolt kanda, et jälle pea eddespidi fõhhärdust pühha fiin ehk feäl wõifid ühhes pühhitfedn.“

Teise sama (1866) aasta suurema laulupidu — „Tallinna laulopiddo“ kohta leiame kirjelduse „Eesti Postimehe ehk Nädalalehe“ 29., 30. ja 31. numbrist — 20. ja 27. juulil ja 3. augustil. See oli II saksa laulupidu. Esimene oli aastal 1857, millest meil juba juttu oli „Baltiamaa laulo pühha“ nime all.

Sellest laulupeost wõtab „Eesti Postimees“ häälemeel sõna just sellepärast, „et ka Eesti laulud Eestilauljate suust ja eestikele seal piddo peal kord hellisenud.“

Laulupeo algus oli 2. juulil. Linna majad ja uus sadamasild oli lilledega ehitud. Rahvast valgus murruna sadamasillale. Rahvast oli sadamas isegi käubalaevade mastid täis. Kell 7 sõltis sadamasse aurulaev „Aleksander II“ ja tõi enesega Moskva, Tveri ja Peterburgi linna lauljad, kokku 123 meest, kohale. Sadamast hakkas lauljate rong, talltajad, mängumehed ning piduwanemad ees, linna-poole minema, iga selts oma lipu all.

„Selle tee peal agga tulli neil asfi ette, mis igga ergemat eesti meelt röömustab ja fõddant tuffuana panneb.“

Saddamameister F ä h l m a n n, endise ummüstamatta Dr. F ä h l m a n n i fuggulaue, kelle maeast lauljate rong möda käis, olki wägga ilusfat auwärrawat tee peale illesteimud ning halja wsfade ja lilledega ehhitamud. Allewel auwärrawa peal istus ennemuistne Cestirahwa laulojummal „Wannemuine“ omma kandliga, kes igga lippu otfa lillepärge panni, ja temma möllemil pool kōrwas istusid walges ribes „Koit“ ja „Ummarit“, kes lauljate peale illewelt illesfi ripputasid. „Koit“ ja „Ummarit“ olid Cestirahwa ennemuistse mällestuste järwale jummalate lapsed, „Ummarit“, kui holakas tütarlaps, pidid igga õhto päiefese walgust ärrakustutama ja „Koit“, kui erk noormees, sedda hommiko jälle põllema pannema, et mailu walgustud saaks. Agga „Wanataat“ hoidis möllemaid ni kaugel teine teifest, kui õhto hommitust, et teine ial teist ei näimud. Agga kui aeal, se on enne Zanipäwa, kui õ keige lähhent, said „Koit“ ja „Ummarit“ ommeti aastas ni lähhedalt kokko, et teine teise filma wõisid wadata, mis jures ka „Wanataadi“ selja tagga häbbelik suandmine sündis. Sünis Dr. Fählmann on sedda wägga kentaaste kirja pannud. Agga festunane pärris eht Cestirahwa ennemuistne armas mällestus olki nüüd Tallinnas wägga kennaaste mele tulletud, ja selle eest olgo saddamameistri Fählmannile suur tänno.

Kus peawad siis Cestirahwa wannad arustad mällestustesed muial meletulleted fana, kui Cestimaal? Ja kui Sakslased omma laulopiddufi Cestirahwa feas pidawad, miks ei pea siis seal jures selle ma tõsise ning pärrirahwa mällestustesed ettetullema, kes põlwest põlwenti siin ellas, kui weel legi fassa nimme ei teadnud? Ja kui nad nüüd meie feas ellawad, miks ei peaks siis meie mällestustesed ja laulud, kui mõistlikud ja sündjad on, nende piddude peal kõlbama? Meie ei ella siin jō Sakfamaal, waid nemmad Cestimaal.“

Lauljate rong liikus kildemaja sihis. Igal pool wõeti lauljaid hurraa-hüüetega vastu. Majad olid lilledega ja lippudega kaunistatud, iseäranis Pikal tänaval, kus lauljatele

„Lahfeste filma waastid mitmest aknast ka mõnni paar filmafesi, mis peale uoremad lauljad hea melega fauem ollesfid watanud, agga rong pidid eddafi minnema.“

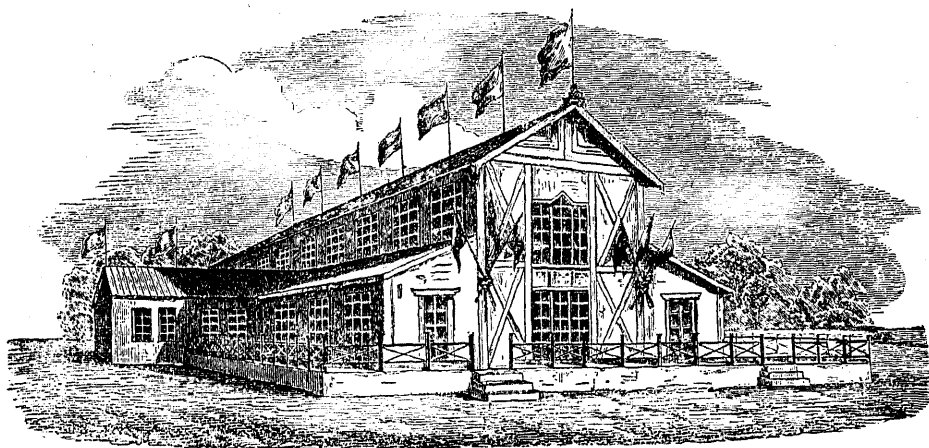
Kildemajas tervitas külalisi-lauljaid pidukomitee president sindikus O. Riesenmann ja siis „Muidogi pidid nüüd kuivad suud marjavliinaga ka kastetud sama.“

Samal päeval jõudsid Tallinna ka Tartu, Pärnu, Võru, Paide ja kõik muud lauljad, keda samuti pidulikult vastu wõeti. 3. juulil kogusid kõik laulukoorid kildemajasse kokku. Neid oli 25 lippu. Nüüd loositi koorid rongikäigu järjekorda. Kui rongikäik oli korraldatud, hakati liikuma Kadriorgu, pidumajja. Iga koor oma lipuga ja „mängomehhed ning piddo vannemad ees otsas, tallitajad ees, tagga ja iggal pool.“ Tuhandeid inimesi oli mõlemil pool uulitsaid ja platside pääl, kõik aknad olid ummikus inimesi täis, kust rongikäik mööda wenis. Säherdune asi oli sel, kes seda esimest korda nägi

„išna wärristaw nähja. Altfendest saddas ilusfama innimeste fuggu läbbi illesimpusi nago luud lauljate peale ja piisufesed sammewalged kēed ning loffisjuunfsetega kudruskaelad olid nende jaggajad.“

Pidumajas oli kell 9 Tallinna kooride poolt tervituslaul, pidukomitee presidenti kõne ja Peterburgi seltside vastukõned. Pääle selle oli pidusõök, kus leiwavõtmine ja keelekastmine hilja õõni kestis.

4. juulil, kolmandal peopäeval kella 9 ajal oli pidumajas lauljate pääproov ja pärast lõunat kell 5 Niguliste kirikus waimuliku kontserdi pääproov.

Tallinna laulupidumaja 1866. a.

Õhtul kell 8 tõttasid lauljad jälle pidumajasse —

„Kas puhkama? — Minge ikka, kes piddo peal ärraväsib? Müüd hakkas piddomaeas alles pärris tü. Lauljad ei tahtnud mitte üksi healt tõsta, waid ka jalgu. Senna tulkid õhto linna kullerkappud ja rofililled kofko, penifesed pihhad, walged kaelad, pmetand palged, tuwwifilmad, keik kahhesfid ja krõbbifesfid penif'es ribes — Sinna kallis aeg, norema lauljatel omma päfut'se sabba kudee fees fündisid weedrid talla alla ja fündamed tõnsid kurgoanko. Illust pilli ei wõinud onnemeti lasta mahhajoosta, — kuidu nemmad seal trilli tralli kadriilli kerutafid!“

Pidumaja oli küll suur aga tantsuõhtuks oli siiski liiga kitsas — nii et kõigile ruumigi ei jätkunud.

„Kus endisef neal 3 fassanaesterahwast lahkeste istufid, seal wõiwad nüüd nappist 2 istuda; agga mikspärrast? sedda ei tohhi meie ütelda.“

Tantsupeost wõttis osa umbes 3000 inimest ning pidu kestis kuni päewa tõusuni.

Järgmisel päeval, 5. juulil oli waimuliku kontserdi pääproov ja kontsert ise Niguliste kirikus. „Piddo laulojuhhatajateks“ olid Jäkel ja Krüger. Kooris oli 700 lauljat. Pääle kontserdi wõeti pidumajas jälle leiba ja wiina „kuid et hüppamist ja kerutamist ep olnud.“

6. juulil oli jälle kell 10 pidumajas pääproov teise kontserdi tarwis, aga sääl löi asi juba lonkama.

„Waim wõis küll walmis olla, agga lihha — olki mitmel alles fängis, tek ülle pea! Kes õöd päwaks teeb, peab päwa õõks tegema, teist nõu ei olle. Suur hull lauljaid pudufid prowis. — Mikspärrast? — Ma ütlesin jo: kello 10 olki wägga warra, nemmad maggafid alles. Laulojuhhatajal aeab nifugune pudu-minne küll werre tufuma, kui ta ka fõnnu, mis tal wägga õignus ütelda olleks, mõnni lord alla peab nelama. Agga lauljad mõtlefid: „Kes maggab, ei te patto,“ (?) ja noresskafid ebdafi, kummi himmo täis fai.“

Sellejapärest peeti kontsert pidumajas Kadriorus, Peetri lossi ees, ära ning õnnelikult juhatasid jälle kordamööda Jäkel ja Krüger.

„Siin jai lauljate hull ka korraga päwamasina läbbi ühhe pilbi peale üffeswõetud.“

Rahva waimustus oli suur ja „mõnned laulud ollid ni kuuljate mele pärrast, et 2 korda piddid laulnud sama.“ Pärrast kontserti oli pidumajas teine tantsuõhtu. Selle kohta „Postimees“ pikemalt ei kirjuta kui et:

„Maitmas on niidid kord asjad nenda: fähharduste piddude peal sawad mõnnefuggufed tutuufed tehtud ja faggedaste ka nenda, et mõnni paar wuri inimesfi pärrast altari ette peawad minnema ja — lähwad hea melega. Summe olleks, kui ka Tallinna laulopiddul naljakas „Amor“ omma nolibega mitte ep olleks nüggematta lastmas olnud. Muudo on temma ifka seal, kus nored inimesfed kous, nende füddameid hawamas, ehk kuidu meie omma tele üffleme, nende kõrwo werrihtamas.“

7. juulil „siis paddises ja pladdises õues ja wihma tulli nago oawarrest mahha.“ Sellel päewal enne lõunat oli mängukontserdi pääproov pidumajas, katuseall. Siis kell 3 algas pidusöök, mis kestis õhtuni.

„Õlle ehk winaklasti jures istuda ja hästi pikfad kõnned piddada, on fassa mood piddude peal. Seal jures olla agga mõnni laud teenrite filma wahhekohta üksna klasi warrase üfffi jäänud ja roga küll n ä i u u d, agga mitte f a n u d. Pikka kõnnebest ja penifese winast ei olle kõht täis sawud, fellepärrast läinud nende laudade äres lauljate mõttad üksna wilto, mis fedda rassem wõis olla, kui ehk mõnni laulja enne lõunat mõttes: mis ma pruufosti fõdn, piddolaul pean muidogi ni ja ni mitto roga fõma!“

See äpardus aga ei rikkunud pidutuju ja „et nisuggune piddosöök ühhe egga kahhe tunniga sõduda ei olnud, seda ep olle meil tarwis ütelda.“ See kestis jällegi hilja õhtuni. Öhtul pidi veel tulevärk olema, mis aga wihmase ilma tõttu ära jäi.

8. juuli oli tähtsam päew pidupäewadest. Sel päewal, kell 11 oli kolmas ja wiimane kontsert pidumajas. Sääl oli „mängomeistriks Naprawnik Peterburgi linnast.“ Rahvast olnud puupüsti pidumaja täis. Kontsert oli olnud üpris kena.

„Mis seal mängiti ja lauldi, teggi inimesse füddamele tiwad külge; kord aenas kanna-nahha ihho peale, kord olfi jälle kui figutaks emma omma esfimest lapfokest maggama. Ka needki, felle kõrwo ja füddamesse paljo kandlekelekefi ei ole lodud, tundsid omma rindus midbagi liikwad, mis üfffi löbbus ja effa muufika wõib tehha; feli illusa mängul ja laulul on omma isfeärranis feel, mis meie füdda üfffi mõistab.“

Pärrast lõunat rändasid lauljad Kose mõisa ja ühes nendega palju rahvast. Kosel, mõisa ukse ees haljal murul tuli kooride wõidulaulmine. Muru pääl olid walad löödud poolringis, iga waia pääl lauluseltsi nimi ja selle lauljad sääl ümber. Koorid läksid kordamööda mõisa rõdule ning laulsid omad laulud.

„Agga pange tähhele, mis niidid tulleb! Korraga tüüts kiska ja hõistamine, nago mõnni isfeärranis asfi fõuniks! — Mis seal füs olfi? — Jah, E e s t i lauljad Jürri kihhelfonnaft ollid ka omma õune katsuma tulnud, ja se olfi m ü l l e m i l t p o o l t f i d o w ä ä r t asfi: esmalt et nemmad fedda nõu ette wõtand, mis peale ehk mõnnel lauljal, isfeärranis naesterahwa feaft, ka julgusse pidus kätte kippus; teifels, et neid ni lahkeste wasto wõeti ja mitte nenda ei tehtud, kui olleffid nemmad pallumatta wahhele tungiad, ehk kui ei maksaks eesti laul egga lauljad seal midbagi, kus teifes teles healt tustetaffe.“

Nii läinud järjekorras siis Jüri segakoor kõstri juhatusel rõdule ning laulnud omad laulud. Vastuvõtt publiku poolt olnud väga soe. Pärast eesti laulu lõppu astund üks peokorraldajaist „Maa valla kuulutaja“ väljaandja R. v. Antropoff ette ja pidanud eestikeelse kõne, kus tänanud peo korraldajate nimel eesti lauljaid

„et nemmad olid tulnud ja omma lauloga näitnud, mis ka eesti õppimise ja hea tahtimise võib korda sata, kui inimestel illema maitsmiste järrele, kui üffi fömast jomast tulleb, iggatsemist on!“

Ka Tallinna mõisnikkude päävanem parun v. d. Pahlen astunud eesti lauljate juure ning tänanud neid. Pärast võidulaulmist kutsutud ka Jüri koor Kadriorgu pidumajasse, kus neid jälle suure hõiskamisega vastu võetud ja kus neile „pene-mat süddame kinnitust ja kelekastet sõbralikkust käest anti.“ Eesti laul olnud sakslastele suureks uudiseks, ja selle koori juhatajat kantud suurte hõiskamiste saatel õlgadel.

„Postimehe“ tänusõnad Jüri laulukoorile on nii:

„Dige tuhhandeks terwed, et teie otjega feige eesti laulofeltside nimmel ka seal paikus Cestiniimmele ollete au saanud. Mis ühhe ihho küljes üks lige teeb, jefst võtuwad teised osfa, olgo rõmuks ehk kurbtuseks.“

9. juulil oli kõigil lauljal tuba, „te koeo pole jalge all.“

Lõpul lausub veel „Postimees“:

„Miks agga Tallinna omma laulofelts „Revalia“ laulopiddust miu-gifuggust osfa ei olle võtnud, on meile siamale teadmatta jäänud.“

Viimane suuremaulatuslikum laulupüha enne I üldlaulupidu peeti Pärnus 1867. aastal. Selle laulupüha üle kirjutab „Perno Postimees ehk Näddalleht“ omas 24. numbris 14. juunil 1867. a. päälkirja all: „Perno kihhelkonna laulo pühha Ulo mõisas.“ Varem peetud sarnased ettevõtted andsid ka pärnu-lastele hoogu ja nii kogusid 30. aprillil 1867. aastal Pärnu kõster Lorenzson'i juure kõik ümberkaused koolmeistrid ja lauluõpetajad nõu pidama. Sääl koos-olekul määrati peopäev kindlaks suviste viimase püha pääle ja seati kontserdi kava kokku. Peo kohaks valiti Ulo mõis.

„Peost võttis osa 7 koori 250 lauljaga, ja nimelt: Perno linnast J. Jürgens omma feltfiga, Ille jõe koolmeister Roosmann omma felt-figa, Gametsa külla koolmeister Must omma feltfiga, Riddalõpa kool-meister Frisch omma feltfiga, Tammieste koolmeister Didermann omma feltfiga, Reio koolmeister Sarrahu omma feltfiga ja Ulo kool-meister Didermann omma feltfiga.“

Esinesid üldkoor ja ka üksikkoorid. Üldkoori juhatas J. Jürgens. Üld-koori kava kuulus: „nelli korali ja kuus muud kituse laulo“. Koraalidest lauldi järgmis: „Oh Jesus Kristus tulle Sa“, „Meil tulleb abbi Jum-malast“, „Oh võtkem Jummalat“ ja „Võtta nüüd Issandad väg-gevat kuningast kita.“

Muud kiituse laulud olid järgmised: „Jehoval, Jehoval kitus olgu“, „Laulge nüüd“, „Laulge sel Issandal“, „Sion, sion römusta“, „Jehova kassion tänna“ ja „Ma kummardan So armo ette“.

Laulud (segakoori) olla väga hästi kõlanud ning pidurahvas, mida poolteise-tuhandeni arvatakse, olnud väga valmistatud, „Postimees“ kirjutab sellest:

„Meie ei pea siin jures mitte unustama, et feif lauljad eunamiste waesed tenijad sullasfed ja tüdrufud on, kes pääw päwa kõrwas tuggewaste tüüd tewad

ja pühha päivil seft römo tundwad, omma koolmeistre jure kofko tulla, laulmist õppima; ka nende õppetajad on keif mehhed, kes näddal otfa rasfes töös, ei panne sedda ka rasfekš pühhapäivil nore rahwa pärraft wacwa nähhes. Meie tänname neid teige Perno koggodusse nimmel ja jowime, et se laulo pühha, mis se esfime meie mafonnas Eesti rahwaft petud, faafš noorde innimeste süddametes weel furemat himmo teggema laulmist õppima, ja et mitte üfspäntis need wannad feltfid furemafš ei kaswafš, waid et weel usi jure tulles, et kui ebbaspibdi jälle üht sefugguift piddo petaffe, meie koggodusse feltside arro jarent olleskš."

Kontserdi pääproov peeti teisel pühal.

Kolmandal pühal enne kontserti peeti esmalt kirikuteenistus Ulo mõisaomaniku suguselši matmis-paigal, kus eesti mängukoor koraali „Oh pühha waim meil tulle sa“ kaasa mängis. Siis pidas pastor Bergvits jutluse ja Ulo herra kõne.

Siis mindi rongikäigus Ulo mõisa. Kontsert peeti Ulo mõisa ees rohelist murul.

Pääle kontserdi andis Ulo herra lauljatele lõunasöögi. Selle tarvis oli kaasiku alla laud üles löödud.

Pääle söögi kogusid koorid kõik mõisa trepi ette kokku, kus siis kordamööda lauldi kuni kella kuueni. Siis mindi paadiga merele, kus jälle kord koos, kord üksikult lauldi. Pärast tuldi paatidest välja ning istuti hoburandtee vagu- nitesse, millega sõideti „kaldasse“. Sääl lauldi jälle:

„Kui infša laulo feltš omma femad laulud olfi lõppetanud, ei tahtnud ka Perno meeste (eesti) laulo feltš omma fuud pidada, waid astus riinda ja laulis nelli wägga fema laulo omma wäggewa heäldega, mis kuuljatele paljo römo nähti tegewat, seft minno arwates olfid seal paljo, kes enne üht sefugguift pühhaft meestelaulo polle kuulnud.“

Pääle selle kogusid kõik koorid weel Ulo herra soovi pääle peo lipu alla, mille oli walmistanud Ulo proua, ja kus seisid sõnad: „Ulo laulo pühha“. Lipu all lauldi weel kolm laulu ja sellega lõppes pidu. Siis astus Ulo herra weel lauljate keskele, tänas osavõtjaid ning õhutas neid ikka suurema innuga laulu alal tööle. „Perno liuna Eesti laulo selts sai seal weel isseärranis römusted, sest laulupiddo lippo kinkis aulik Ulo herra neile mälestusseks.“

Siis läksid lauljad laiali, igauks oma koju. Lauljad, kes ühes Pärnu poole läksid „ei sanud te peal paljo omma suud kinni: nelli versta linnast emal koggosid keik lauljad jälle lippo ümber kokko ja tullid mängo ja lauluga linna“.

„Postimehe“ kirjasaatja lõpetab kirjelduse nii:

„Minna ommalt poolt fowim wägga, et üfs nifuggune piddo pea jälle woišš tulla, seft se olfi meie armfa Eesti rahwale tõeste üfs kosjutaw römo pääw. Oh armfad lauljad! Teid pallan ma süddamest meile pea jälle üht ni fuurt ja fema römo walmistada; ärgo olgo se mitte esfime meie egga jägo wiinseks.“

□

Ei jäänud see ka wiimaseks! Juba 1869. aastal korraldati Eesti I üldlaulu- pidu, see meie rahvuslik suursündmus; sellele on järgnenud neid seni 8, ja lugematu palju vähemaid laulupidusid ja -päevi. Nii on olnud meie rahvale suurteks kultuurilisteks isamaa pühadeks. Kasvagu nad edasi kunstiliselt ja ka ulatuselt, sütitagu nad suurt isamaa armastust kõikide Eesti tütarde-poegade- südametesse põlvest põlveni.

TEODOR VETTIK

MIHKEL LÜDIG

25 aastat elukutselise muusikamehena eesti muusikapöllul töötanud.

Läinud sajandi teisel poolel elas Pärnumaal, Reius, metsavaht Jakob Lüdig: oma naise Elisabetiga. Loodus oli lahkem käel seda abielupaari sääl metsapeidus önnistanud 18 lapsega. Teiste hulgas uhas ringijoosta ka üks väike Miku, ja kes võis siis seda arvata, et sellest sirgub tulevane eesti muusikamees ja helilooja Mikkel Lüdig!

□

Ta sündis 1880. aastal, kevadkuu 9. päeval. Kuni 5. eluaastani jooksis ta vendade-õdede seltsis mööda Reiu metsakolkaid. Siis aga sündis see, mis määras väikese Miku saatuse.

Tema ema oli koolmeister Juhan Oidermann'i tütar. Oidermann oli aga sel ajal agar muusikategelane ja koorijuht. Nii siis poisi sugukonnas juba muusikategelasi. Ja nii ka sündis, et väike Miku juba 5 aastasena oskas mängida kodus ehitatud orelil.

Pärnus elas aga sel ajal böömlane Franz Jacob — viiulimängija ja linna orkestri asutaja, ühtlasi ka pärastine Niidu õllefabriku omanik. See mees — Franz Jacob — tuli kord metsavaht Lüdigi juure puid ostma ning sääl kuulis ta metsavahi poja orelimängu. Poisi mäng meeldis Jacob'ile, ta märkas poisi häid muusikandeid ja võttis ta omale kasvandikuks. Hiljem, kui Fr. Jacob läks pankrotti, võttis väikse Lüdigi kasvatuse oma pääle Pärnu saksa seltskond. Nii sai Lüdigi oma hariduse Pärnu saksa elementaarkoolis — Johmann'i kool — ja siis Pärnu kreiskoolis. Pärnu Nikolai kirikus oli sel ajal organistiks Max Peters, pärastine Moskva konservatooriumi professor (P. suri paari aasta eest Berliinis). Selle juures õppis Lüdigi muusikat: klaverit, orelit ja ka teooriat. Kui Peters oli Moskvasse läinud, õppis Lüdigi edasi järgmise organisti eestlase Vühner'i juures 2—3 aastat. Lahkus ka Vühner (Ekaterinoslavi) ja siis sai juba organistiks 16 aastane Mikkel Lüdigi.

Mõni aeg hiljem aga sõitis Lüdigi Max Peters'i nõudmisel Moskva konservatooriumi eksamitele, kus ta ka konservatooriumi stipendiaadiks vastu võeti (1897. a.). Šamal aastal suleti aga Moskva konservatooriumis professori haiguse pärast orelklass, ja Lüdigi läks üle Peterburi konservatooriumi Homiliu'se, Čern'i ja Rimsky-Korssakovi õpilaseks ja lõpetas selle asutuse 1904. a. 22. V. vabakunstniku diplomiga.

Nii siis sai mai kuu 22. päeval sellest ajast täis 25 aastat, kui Lüdigi juba akadeemilise haridusega muusikamehena eesti muusikapõllule tööle asus. Selle aja jooksul on ta meie muusikaelu arengut suurel määral edasi viinud ja mõjutanud seda õiges, rahvuslikus orientatsioonis, tegutsedes küll heliloojana, koorijuhina, muusikakirjanikuna, organistina ja organisatorina.

Tema avalik muusikaline tegevus algab aga palju varem. Juba 33 aastat tagasi, 1896. aastal andis ta oma esimese orelikontserdi, Pärnus Nikolai kirikus ühes prl. Söördi eesti laulukooriga, ja juba järgmisel aastal (1897.) Peterburgi õppima minnes hakkab ta sääl juhatama Eesti karskuse seltsi „Ustavus“ laulukoori. Sellele järgneb käsitöölise seltsi suur laulukoor, millega Lüdigi ettekannab ka juba suuremaid koorihelilõid Mendelsson'ilt, Rheinberger'ilt, Nils Gade'lt j. m. Pääle selle juhatas ta Eesti Noorsoo Seltsi ühendatud laulukoores (pääle Kappeli) kuni opteerumiseni kodumaale.

Side aga oma kodulinna Pärnuga ei katkenud. Ikka käis ta suvel ja talvevaheajadel Pärnus koore juhatamas ja kontserte korraldamas. Pärnus oli sellel ajal tugev saksa vool, töötada oli raske. Aatelisi eestlasi oli sellel ajal Pärnus Hendrik Mägi, August Klein, kooliõpetaja M. Üts (lasi paari aasta eest enese Pärnus maha) ja Toomas Uustalu (uppus hiljem Soomes). Nende meeste mõju rahvuslikus suhtes oli Lüdigi'g' pääle suur ning nende mõjul tekkis lõhe Lüdigi'g' ja Pärnu sakslaste vahel, kuna sakslased lootsid oma kasvandikust saada nende poolehoidjat. Lüdigi pööras aga nendele selja ning hakkas innuga töötama kui eestlane oma rahva hääks.

Nii organiseeris ta 1903. aastal „Endla“ Seltsi 25 aasta juubeli puhul esimese Pärnu laulupeo. Ühes Läte ja K. A. Hermann'iga säädis ta laulupeo kava kokku. Siis lauldi ka tema esimest laulu „Laevnik“. Ka üldjuhiks oli ta valitud, kuid teised üldjuhid Tüürpu ja Kappel polnud nõus õpilasega koos juhatama — ja Lüdigi pidi seekord kõrvale jääma. Küll jäeti teda aga kooride võidulaulu auhinnamõistjate komisjoni.

Sellega lõppes Lüdigi tegevus Pärnus. Kuid side ei katkenud temal kodumaise muusikaeluga kunagi. Juba järgmisel, 1904. aastal on ta Viljandis suuremat kontserti juhatamas, mis korraldatakse „Koidu“ Seltsi 35 aasta juubeli puhul. Seks puhuks komponeeris ta „Koidu“ Seltsile hümmi — väga populaarseks saanud laulu „Koit“ — Kuhlbars'i sõnadele. 1906. aastal juhatas ta „Vanemuise“ maja avamisel seks puhuks temalt komponeeritud avamäng-fantaasiat, ja 1910. aastal Tallinas VII üldlaulupidu. Siis juhatab ta sümfoonia kontserdil ka oma sümfoonilist

M. Lüdigi 1904. a. konservatooriumi lõpuklassi kasvandikuna.

pilti „Jaaniöö“, mis jällegi seks puhuks komponeeritud. Pääle selle on ta veel üldkoore juhatanud Viljandis (1914. a.) ja Võrus (1925. a.). Vahepeäl käis ta sagedasti oma naise, laulja Mathilde Lüdigi-Sinkel'iga mööda kodumaad kontserte andmas, mille kavas olid eesti-soome helitööd.

Eesti muusika propageerimiseks Venemaal on Lüdigi suure innuga kaasa aidanud. Nii korraldas „Vestnik Znanija“ Peterburis 1914. aastal Venemaa rahvaste etnograafilisi kontserte, kus eesti osakonna peakorraldajaks oli M. Lüdigi. Samal aastal korraldas Maria teatri laulja M. Dolina patriootilisi kontserte, mille seerias oli ka üks eesti õhtu. Ka selle korraldajaks oli M. Lüdigi. Mõlemil kontserdil esines ühendatud laulukoor M. Lüdigi juhatusel, solistiks pr. M. Lüdigi-Sinkel. Kava koosnes peamiselt eesti rahvalauludest. Tegelasid esinesid rahvarlides.

1916. a. oli Peterburi „Rahvamajas“ eesti-läti kontsert, kus orkestrit juhatasid Glasunov, Lüdigi, Oslanov ja Vihtols, ja kus muu seas mängiti A. Kapi „Siitl

Eesti viisidest“. Siin esines ka eesti koor M. Lüdigi juhatusel. Pääle selle korraldas M. Lüdigi kontserte Moskvas, Kroonlinnas, oli krahv Šeremetjev'i sümfoniiliste kontsertide organist, organist Jaani kirikus ja ka saksa „Meestelaulu Seltsi“ koorijuh.

M. Lüdigi on ka revolutsiooni päevil, vist ainuke muusikameeste seast, poliitilisest elust agaralt osa võtnud. Teda valiti Peterburis Eesti sõjavägede Keskkomitee liikmeks, mille ülesandeks oli eestlaste-sõjaväelaste organiseerimine. Ta võttis agaralt osa I eesti polgu formeerimisest, oli pärast nimetatud polgu orkestri kapellmeister, kontserteerides orkestriga mööda kodumaad, hankides nii polgule ainelist toetust.

Kui Peterburis 16. märtsil 1917. a. toimus Vabariiklaste Liidu poolt organiseeritud „Eestirahvuslik manifestatsioon“, millest umbes 15.000 eestlast osa võttis, siis oli Lüdigi innukas kaasategija. Ta organiseeris selleks 600 liikmelise laulukoori, mis käis rongikäigu eel, lauldes eesti laule ja mis täitis juba üksi Tauria palee saali. Samuti organiseeris ta seks puhuks eestlastest koosnevaid orkestreid, kes rongikäigul mängisid marsse eesti motiividel. 1918. aastal siirdus ta lõpulikult kodumaale ning sai Tallinna Kaarli kiriku organistiks.

Oma organiseerimisvõimet kõige suuremal määral on aga Lüdigi näidanud Tallinna konservatooriumi asutamisel, mis algas tegevust 1919. aastal. Ei millestki löi ta asutuse, mis püsib tänini, ja mis on meie muusika arendamise keskkohaks. Ta kogus suure agarusega õppejõude, kelledest suurem osa praegugi konservatooriumis töötavad, kes aga siis mööda Venemaad laiali olid. Tema õhutusel annetas Tallinna kaupmeeskond Pihlak'aga eesotsas raha, millega ehitati konservatooriumile hoone, milles asutus seninigi püsib, mis oli seekord küll hädaabinõu, et omale ulualust saada ja seega rahulikumaid töötamisvõimalusi soetada, millest aga nüüdki veel pole, kahjuks, edasi jõutud!

Pääle selle oli Lüdigi sel ajal ka muusikaäri „Esto-Muusika“, klaverivabriku „Astroni“ ja muusikalehe „Helikunna“ asutajate ridades ja tema dispoitsiooni järgi ehitati Kaarli kirikusse uus orel. Sellel ajal (1923. a.) käib ta veel Pariisis ühes oma naise ja annab sääl kontserte eesti helitöödest. 1925. aastal lahkub ta kodumaalt, loobudes konservatooriumi direktori kohalt, ning asub Lõuna-Ameerikasse Buenos-Airesi linna. Sääl juhatab ta saksa „Sing-Akademie“ segakoori ja „Männergesangverein“ ja „Arbeitergesangverein“ meeskoore. Sääl asutab ta ka Eesti Seltsi „Ühendus“ — kahe seltsi koondis ja on selle esimeheks; siis korraldati ka esimene eesti pidu Buenos-Airesi linnas, okt. 1926. a. Tänavu talvel tuli ta tagasi kodumaale ja on jälle Kaarli kiriku organisti kohal.

Nii lühidane loetus Lüdigi töö tähtsamaid momente.

Heliloojana on Lüdigi meie muusikaliteratuuri rikastand väga mitmesugustel aladel, nii orkestri, koorilaulu, soololaulu ja üksikute soolopillide alal.

Orkestrille on ta kirjutanud: „Avamäng-fantaasia“, suut: „Lembitu“, ja sümfoniilse pildi „Jaaniöö“, koorile ja orkestrille „Mälestused“ ja umbes 30 koorilaulu, millest erikoguna ilmunud „12 segakoorilaulu“, kuna teised mitmesugustes segakogudes. Uuemaid laule ilmub Laidjate Liidu „Rahvakoorides“. Soololaulu on Lüdigi'ult ilmunud 6—7, milledest tuttavad „Linda laul“, „Kägu“, „Üks pisar veereb“, „Lapsepõlv“, „Igatsus“ jne. Üksikutele pillidele on temalt: „Andante ja scherzo“ — kahele klaverile, ja „Kaks eesti viit“, cellole: „Kaera Jaan“ ja „Eesti viis“.

Pääle selle on Lüdig'ul veel käsikirjas rida uusi koorilaule ja üks sümfoonia, mille kallal ta praegu töötab ja mille käsitus põhjeneb rahvusmotiividelle.

Lüdig'u muusika on kõlaliseltselt ažuurne, läbipaistev, mitte kompaktne, massiivne. Meloodilised kontuurid esimeses järjekorras väljenduvad tema inspiratsiooniplaani ja nivood — mis oluliselt lihtne, otsekohene. Tema kromatism on rohkem juhuslik kui kavatsatud. Tema mõtleb sirgjooneliselt — diatooniliselt. Tema on diatoonik, mis tema meloodilise diatonismi loomulik kajastus. Ta mõtleb kolmkõladega. Dissonantsi käsitleb ta klassiliselt kui kontrasti kolmkõla enfooniale, kui dünaamilist värvingut, aga mitte kui uut enfoonilist kõlailma, nagu seda teevad romantikud.

Lüdig omas loomingus ei vaja italgil dissonantside ürgolluste rägastikku, sest tema dissonants enesestki juba ei osutu ürgolluslikuks. Sellepärast opereerib tema dissonantsiga ainult niipalju, kui see osutub tarvilikuks reljeefseks kontrastiks — selgeks vastandiks kaunistikõlailmale.

Nii on Lüdig'u loomingu kandvamateks alussammasteks suur lihtsus, südamlik otsekohesus, harmooniline pehmus, meloodiline voolavus ja omapärasuse suund rahvustooni, mis tema loomingu arenemisega ikka süveneb ja mis tema viimastes töödes — koorilauludes — juba tugevalt esile on tõusnud. Ja see aateline orientatsioon, rahvuslik suund, nii tema mõtlemisviisis, loomingus kui ka tema muusikalises tegevuses ongi selleks pandiks, mis Lüdig'ut hindama ning armastama paneb, ja kui ta nüüd jälle kodumaale on jõudnud, siis peaks küll igäiks, kelle mõte samas — omakultuuri — sihis töötab, aina rõõmu tundma, et üks vanem ja tüsedam töömees jälle juures on! Ja usun, et pole kerge viibida võõrsil, kunstnikul, kes omas loomingus ja töös on ainult kodumaale mõelnud, kes südamega kodumaa mulla külge kasvand ja kes selle maa hingeõhku juba siis armastand kui see nii vaene, nii vaene oli! Ei maldaks vist keegi töötada võõrsil, kui siida ja hing on kodumaal! Ja aatelisi töömehi pole meil nii pillata! Küllap jätkub tööd kõigile tüsedatele töömeestele! Nii loodame, et Lüdig pea oma täie tööjõu võib rakendada sünnimaa kultuuritööle!

Lüdig on kaasaelanud meie muusikaelu ärkamisajast pääle kõik tema rõõmud ja mured, on alanud siis, kui meil sel alal veel peaaegu midagi polnud pääle romantilise vaimustuse ja suure tahte, ta on kaasa rünnanud, kus aga abi tarvis oli, ta on ise algatajaks ning toimepanejaks olnud paljudel kontsertidel ja laulupidudel, ta on suure hooga kaasa aidanud eriti meie laulukoorige arenemisele, komponeerides neile laule, millest paljud väga populaarseks ning lauldavaks saanud; ka Lauljate Liidu asutamise mõte on Lüdig'u poolt kõne all olnud, tema kolleegide ringis palju varem selle asutamist, ka „Päevalehes“ ilmus samasisuline artikkel.

□

Nii on lennanud mööda aeg töös, ja Lüdig'ul on pea 50 aastat turjal. Kadunud on ta noorpõlve uhke juus, silmadki muredest mustad — vaim aga ikka noor ja sädelevail silmil mälestab ta möödunud raskusi; mõtted aga tulvil tuleviku kavatsusi ja töid!

□

Nii on palju tööd tehtud! Töö on ka suurel sammul edenenu. Oleme juba ammu väljajõudnud diletantismi koorest! Seda tööd on jubilaar Lüdig teiste reas tüsedalt oma õlgadel kanda aidanud ja palju kive kokku kannud meie rahvusliku muusikatempli ehitamisel. Lüdig'ule õnne edasi sellel õilsal töö ja teel! On ka ustavaid kaastöölisi! Ja juure tuleb neid nooremate ridadest! Ja küllap kord taba-

M. Lüdigi Kaarli kiriku orelis ees.

takse muusikas seda tõelist rahva hinge! Küllap kord viiakse lõpule meie rahva muusikatempli julged müürid, mis paistaks kaugele põhja ja itta, lõunasse ja läände siit karmilt põhjarannikult, „kus lained igavesti vastu kallast kohavad, kus need metsad mere kaldal muinasjuttu mühavad!“

LAULUPEOD & PÄEVAD

Viies Pärnumaa laulupidu.

Viimane Pärnumaa laulupidu korraldati viie aasta eest, s. o. 1924. a., mis loeti selleaegse avaliku arvamise poolt kõigiti õnnestunuks ja mis andis tõuke maakonna laulukooride edaspidisele energilisele tegevusele. Pääle IX üidlaulupidu Tallinnas, kust kohalikud lauljad töid kaasa uut tegevusiha ja vaimustust, hakati ka Pärnus valmistuma järjekorralise maakondliku laulupeo vastu. Laulupeo korraldamise mõtte algatajaks oli seekord Pärnu Helikunsti Selts.

Esialgseks tegelikkude eeltööde alustajaks ja tegijaks oli Pärnu Helikunsti Seltsi juhatus ühes Seltsi juhatuse poolt valitud seltskonna esitajatest koosneva laulupeo toimkonnaga, koosseisus: esimees A. Jürvetson, liikmed: Ed. Oja ja A. Rohula.

Pärastpoole ühines laulupeo korraldamises Helikunsti Seltsiga ka „Endla“ Selts, kelle poolt peotoimkonda valiti M. Kangro.

Kuna laulupidu on rahva üldüritus, milles on soovitav kaasatöötamas näha kõiki rahvakihte ja seltskondlikke organisatsioone, kuutsuti Pärnu Helikunsti Seltsi poolt kaasa ka teisi seltskondlikke organisatsioone ja kohalikkude ajalehtede toimetuste esitajaid. Pääle selle võtsid laulupeo korraldustöödest osa veel arvukas hulk tegelasi mitmesugustes alatoimkondades.

Laulupeo korraldamine leidis lauljate peres väga sooja poolehoidu. Koore anti üles kogu Eestist ja niivõrd suurel arvul, et Pärnu kunagi pole teadnud arvestada sellase osavõtuga eelseisval laulupeol. Koore on ülesantud: 158 laulukoori 5303 lauljaga ja 32 pasunakoori 521 mängijaga.

Ühendatud laulukooride üldjuhiks on kutsutud Juh. Simm, ühendatud pasunakooride üldjuhiks Joh. Kask.

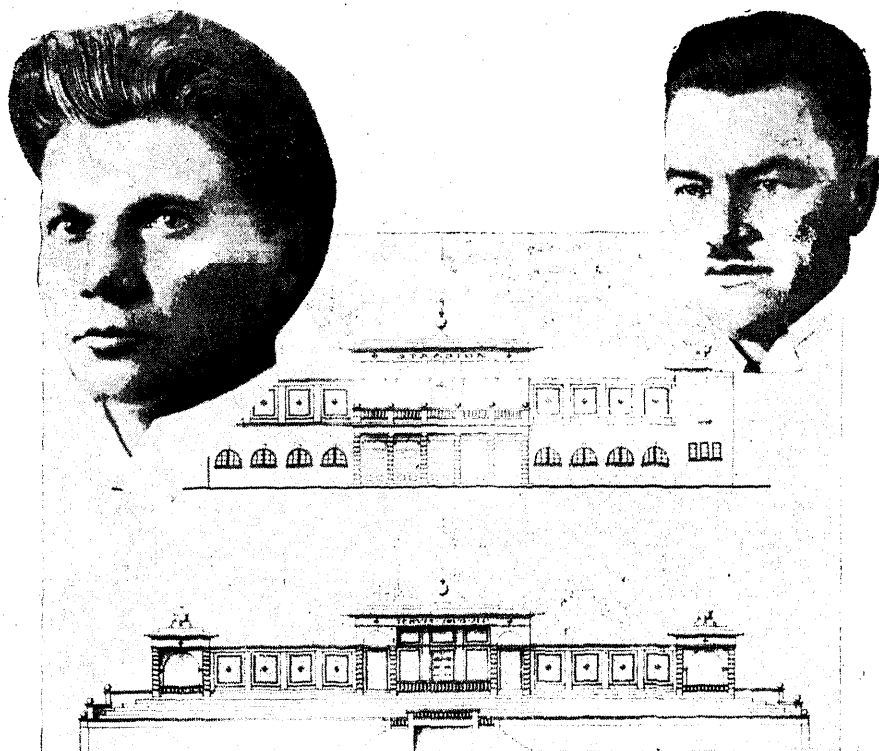
Laulupeo päevadeks on määratud 22.—24. juuni ning pidu peetakse Pärnu staadionil, kuhu ehitati uus ja nägus laululava-tribüün. Pääle ühendatud laulu- ja muusikakooride kahe kontserdi on laulupeo kavas teatrietendused „Endla“ teatritilt, kes annab kaks sõnalavastust ning kaks-kolm operetti, vabaõhu teater Pärnu Töölisteatri korraldusel ja Haydn'i oratoorium „Loomine“ E. Võrgu juhatusel.

Pääle mainitute korraldatakse laulupeo ajal veel mitmesuguseid kergemaid meelelahutusi ja lõbustusi ning spordivõistlused. Seega on laulupidu ka kultuurpäevaks.

Kuna sagedasti on esinenud arvamisi, et senised laulupeod pole olnud küllalt muusikaliselt ettevalmistatud ega pole laulu kui kunsti arenemiseks annud mõjutusi, on käesoleva laulupeo muusikalisele ettevalmistusele pandud erilist rõhku. Selleks, et tõsta koorilaulu tasapinda, on korraldatud rida eelproove nii Pärnu kui teistes maakondades. Esimene Pärnu linna ja ümbruskonna koorjuhtide instrueerimine ja lähemate laulukooride harjutus peeti Pärnus, 25. veebruaril, kus juhatust andsid laulukooride üldjuht Juh. Simm ja prof. A. Topman, teine suurem Pärnumaa kooride eelproov peeti 26. mail Pärnus Juh. Simm'i juhatusel. Maakonnas on korraldatud eelproove Väandra, Lelle, Tori, Tõstamaa raioonis B. Habicht'i juhatusel. Häädemeeste ja Koonga raioonis A. Koidu juhatusel ja Halliste-Abja raioonis B. Habicht'i juhatusel. Pärnumaa pasunakooride juhatajate instrueerimine ja kooride eelproov peeti Pärnus, 26. mail.

Tallinnas, Paines, Viljandis ja Tartus korraldas eelproove Lauljate Liit, kes on kõigiti kaasa aidanud viienda Pärnumaa laulupeo hääks kordaminekuks.

Jüri Andreller.

Pärnu staadionile ehitatav uus laululava-sporttribüün, millele mahub lähedasti 4000–5000 lauljat. Maksab 1 miljon 200 tuhat senti. Pildi ülemine pool kujutab laululava-tribüüni tagumist külge, kuna alumine pool esimest. Ülal pahemal laulupeo laulukooride üldjuht J. Simm, paremal pasunakoorige üldjuht J. Kask.

Pahemal Pärnumaa 5. laulupeo tolmikond: E. Oja, ablesimees, A. Rohula, sekretär, A. Jürvetson, esimees ja M. Kangro, ilige. Paremal Pärnu Heli-kunsti Seltsi juhatus, laulupeo mõtte algataja ja korraldaja. Esimene rida pahemalt: H. Sarv, kassahoidja, A. Evert, esimees, A. Koit, ilige; teine rida pahemalt: A. Rohula, ablesimees, A. Kallasmeets, sekretär.

ÜENÜ suvepidustused 28.—30. juunil.

ÜENÜ seekordsed pidustused mööduvad juubelitähe all. Kümne aasta eest esimesena registreeritud Tallinna osakond mälestas juba oma kümneaastast tegevust aktusega. Pere on vahepeäl paisunud ning neil päevil registreeriti kokkujuhatus juba 149. osakond. Pidustused on eestkätt mõeldud oma tegelastele kokkutulemise ja esinemise võimaluse andmiseks ning seni võtavad pidustusi tegelikult kas sportlastega, laulukooridega või rahvustantsijatega osa üle 50 osakonna ja üle kümnekonna teisi organisatsioone. Vastavalt ÜENÜ tegevusele on ka eeskava mitmekesine. Lisaks esinemistele on pidustuste ajal veel korraldatud näitus, millest meie suuremad noorsoo-organisatsioonid osa võtavad ja kus ka Soome Noorsooliit väga arvurikaste väljapanekutega oma kauaaegse tegevuse alalt esineb.

Külalistena on seni mainida Kelkala noorsooühingu I auhinna saanud 34-liikmeline laulukoor Soomest ja Läti noorsooliidu laulukoor Riias. Rahvustantsijaid saavad Soome (12), Rootsi (17) ja Läti noorsoo-organisatsioonid.

Pidustuste laulu osas edenevad eeltööd jõudsasti. Seni on ju mitmed eelproovid hra A. Kasemetsa juhatusel tehtud ning on eelproove veel Rakveres, Vägeval, Tartus ja Tallinnas ees. Ülesannud on 42 koori, ümmarguselt 1000 lauljaga. Eeskavasse on katsutud võtta ühest küljest rahvapärast, teisest küljest nooremate helimeisrite töid. Kavas on:

Lauljate tervitus — A. Kasemets, Südametunnistus — E. Võrk, Muru Hansu ainus ingel — Rahvalaul, Öotsuv meri — R. Tobias, Kena kevade — M. Saar, Kiigelaul — A. Kasemets, Tervitus — T. Vettik, Lauliku lapsepõli — M. Hermann, Tule koju — M. Hermann, Küll hiilgavad tähed — K. Türrpu, Emake — J. Aavik.

Otsustades eelproovide ja üldjuhi hra Kasemetsa arvamise järele töötavad laulud kõige paremat. Kooridest on 29 ÜENÜ osakondade segakoorid, üks ÜENÜ naiskoor ja üks meeskoor.

Tartu vaimulik laulupäev.

Pääle ränku protesteerimisi kirikulaulude puudumise pärast IX üldlaulupeo eeskavas on Tartu pastorid lõpuks ometi nii kaugele jõudnud, et korraldavad 15. ja 16. juunil s. a. Tartus esimese vaimuliku laulupäeva. Hästi informeeritud ringkonnist on kuulda, et nad omavahel laulupäevade asjus päris ühel nõul ei toimi. Teatavasti otsustas kirikupäev pärast raskeid etteheiteid Lauljate Liidule, mingi oletatava „vaenu“ pärast kirikulaulu vastu, korraldada koguduste ühisel algatusel ülemaalse vaimuliku laulupeo, millise eeltöödega ka algust tehti. Kuid Tartu mehed olid agaramad konsistoriumist. Tasapisi peeti nõu ning kuulutati välja esimene vaimulik laulupäev, ilma et konsistorium sest midagi oleks teadnud. Olgu kuidis on, eesti muusikale ei jää sellest kasu tulemata ja kirikukooridele samuti. Sellest küljest võib Tartu vaimulikkude agarust aina tervitada.

Laulupäeva algus on määratud 15. juuni kella 1 päele, mil toimub kirikukooride kogumine laululavale. Samas järgneb ühendatud kooride proov. Öhtul on peoplatsil vabaöhu jumalateenistus kõigi kooride osavõtte ja veel hiljem kontsert Peetri kirikus.

Teine päev — pühapäev, 16. juuni — algab pasunakooride tervitusmänguga kirikutornidest ja kell 10 homm. piduliku jumalateenistusega kõigis kirikuis. Kell 2 p. kogunevad koorid rongikäiguks laulupeoplatsile, kus kell 5 p. l. on ühendatud kooride vaimulik kontsert. Öhtul on Peetri kirikus kontsert lauljaille.

—ng.

Harjumaa õpilaste laulupäev 9. juunil.

Laul teeb rinna rõõmsaks! Kurbust ja hiljuti lõppenud talv küllaldaselt järele jätnud. Oli teine pikk, eriliselt käre ja haigusterikas. Suur osa kooli on tükati seisnud, mille tasuks nüüd kevad-päevil „ületunde“ tehakse. Mõõdunud ikaldund lõikus jättis mõnegi lapse kooli ukse taha, paljudele andis kannatada karedal talvel külm ja kehva kehatoidust.

Laul teeb rinna jälle rõõmsaks! Harjumaa õpilased tulevad 9. juunil ennenägemata hulkadena meie kodumaa päälinna. Nad tulevad — ühendavad endi värsked hääled teraselt taktikepile ja laulavad laiali lõppenud kareda talve valitsuse laanest ja — südamest!

Laulule saab vist edendav tõuge antud, kui 120-st Harjumaa koolist üle saja kooli 5.000 lauljaga vabatahtlikult osa võtavad laulupäevast ja ühiselt laulavad 15—20 laulu, olgugi need pisikesed ja tillukesed. Laulu edendamise motiiv oligi neist suuremaist, millistest välja kasvas I Harjumaa koolide laulupäev. Harjumaa koolitegelased on juba aastaid ähvardanud laulupäeva korraldada. See on ikka nurjunud küll „kehvade aastate“ ja teistel põhjustel. Ja millal on siis meil „sabast hoidjaid“, kahtlejaid vähe. Mis võimalik tegemata jätta, see jäetakse meeleldi. Ja kui siis tegijal midagi kõige paremini ei õnnestu, vaata siis, kus „eks ma ütelnud!“ tulevad. Olgu see siis kas või ainult kaks eksinud laulupeolist last, nagu see oli viimasel Tallinna koolide laulupäeval. Harjumaa „julged päähakkajad“ loodavad, et kui Taevataat vähegi armuline, saab päälinn näha ja kuulda enneolematut. Üle 5000 maaõpilase marsivad vana Kalevite linna. Tulevad kuni saja kilomeetri tagant küll hobusega, paadiga, ommibussiga, raudruunaga ja ka jala. Tulevad muuseas selleks, et lähendada maad linnale, seltskonda meie koolile ja noorusele, meie tulevikuks. Küllap on mõndagi raskust sellel tulekul, mõnedki jäävad raskuste kiuste tulemata; paljudki tulevad nii, nagu meie pühapäevane päälinn vast pidulisi ei ole harjunud nägema, tulevad kulunud rüüsi ja pastlais, kuid tulevad tüsedalt ja uhkelt. Juba sellepärast uhkelt, et nad on noored ja neid on palju. Ega see küll olegi üsna uudis. Igal kevadel on Harjumaa õpilased suuremateks pidudeks ühinenud, pääasjalikult küll kihelkondade viisi. Esimene kord on see aga siiski sarnasel suurel arvul. Kõik tunde-märgid näitavad, et väikestel pidulistel vastuvõtu üle nuriseda ei tule. Lauljate alatine pääperemees — Lauljate Liit — on oma avara ja ilusa lava ja platsi lahkesti kasutada lubanud, linnaisad kõik „margimaksud“ peolt ära jäänud, korterid on leitud, isegi öled on küllie alla lahkesti annetatud. Küllap veel ja veel on „vastutulekut“ vaja, kõige päält politsei kaasabi meie autode ettevaatuscle manitsemisel, häid kinofilme, teatrit jne. Kuid mis pääasi — vaja palju vaatajaid ja kuulajaid! Loodame, et neid tuleb. Eeskava ei ole tuim! Laulavad küll väikesed (8—9 aastased), siis keskmised ja „suuredki“, ja kõik seltsis midugi ka. Osa võtavad ka keskkoolid nagu Paldiski, Kehtna, Tallinna Seminar jne. Rongikäik, orkestrid, rahvatantsud ja lipud nagu sarnasel juhul ikka, on enesest mõistatavalt kõik olemas. Kui orkestrite poolest Tallinna koolid pisut aitavad, siis ega see ülekohus ole. On ju Tallinnas koole, kus pea pooled õpilased Harjumaaalt ja neist pääasjalikult toetust on lubatudki. Orkestreid on üle kümne.

Eesti rahvas on oma laulupidudest ammutanud jõudu ja usku raskeil päevil. Harjumaa koolide laulupäev tahab tabada sama eesmärgi. — Laulu ja laste sõbrad püüavad 9. juuniks endid midugi kõik Tallinna koondada. Päälinna kodanikud ühinevad nendega ja Tallinna koolilõpere tuleb enesest mõistatavalt terveni välja — Lauljate Liidu peoplatn on suur ja mahutab kõiki. Nägemiseni peol!

J. Depman.

Võru laulupäev.

Võrumaalane on ikka ja alati laulu armastanud. Laul on ta südamest peletanud tusa ja kurbuse, laul on valmistanud tegudele ja võitlustele. Laul on olnud eestlasele suur osa ta südametundest, ta vaimu väljendusest, seda ka märgise ja järwise võrumaalasele.

Ja ei saagi ette kujutada Võrumaad lauluta. Laul ja Võrumaa — see on nagu sõsar ja vend. Tahes tahtmata avatlevad avarad Võrumaa vaated kõrgeilt mägedelt järvede, orgude ja väljade lausele inimese südame laulma. Seda niiviisi müüd, seda niiviisi ka varem. Midagi lihtsat, pastoraalset ja hingestatud kõlab kodustest helidest, mis räägivad, et

„Haanja miis läks Tiganiku puidi...“

Nii et: laul on võrumaalastele paratamatu osa tast enesest. Ja seda arvesse võttes ongi Võrumaa alati soojalt suhtunud igasugusesse laululatuslikkusesse ja ka kitsamatesse lauluväljendusesse. Võrumaa koorid pole kunagi eemale jäänud ülemaalistest laulupidudest. Võrumaa koorid on juba aastakümneid korraldanud ka omavahelisi väiksemaid laulupäevi ja laulupidusid.

Juba mitmendat aastat on suuremaks maakondlikuks laulu-tunnete väljendajaks olnud Võru laulupäev, mida on korraldanud ja korraldab ka tänava „Kandle“ Seltsi juhatus Võrumaa südames, Võru linnas.

Kauaaegne „Kandle“ Seltsi esimees J. Jaason leidis mõne aasta eest, et laulupäeval, mida Võrus korraldatakse maakonna kooride kaasabil, on suur muu-

sikakultuuriline tähendus. Sellelt laulukultuuri arenemise seisukohalt vaadatuna asutigi paari aasta eest traditsiooniliste laulupidude korraldamisele. Neid on korraldatud igal suvel, nad on alati õnnestunud, mitte ainult arvuka osavõtjatega, vaid ka muusikaliselt. Seda kõike võib loota ka tänava suvel korraldatavast laulupäevast.

Esialgsete kavatsuste järele peetakse tänavune Võru laulupäev juuli teisel poolel, arvatavasti 21. kuupäeval. Seni on end üles annud 18 maakonna laulukoori umbes 600—650 lauljaga. Pääle selle veel linna koorid. Lauupeo osavõtjate suurt arvu arvesse võttes näib, et tänavune laulupäev kujuneb suurejoonelisemaks kui nii mõnegi eelmise aasta laulupäevad. Laulupäeva kava sisaldab segakoorile 11 laulu ja meeskoorile 3 laulu. Esimeses tuleb ettekandele M. Hermann'i „Looja kiitus“, Mart Saar'e „Põhjavaim“, M. Hermann'i „Nooruse unenägu“, K. A. Hermann'i „Väikelele isamaale“, M. Hermann'i „Laul põllule“, A. Lätte „Laul rõõmule“, K. Türrpu „Priiuse hommikul“, eesti rahvaviisi „Kus on?“, M. Lüdig'i „Säl kord kasvab kaunis kodu“, „Laevnik“ ja „Koit“. Meeskooride kavas on: K. A. Hermann'i „Ootus“, J. Kappeli „Suve õhtul“ ja M. Hermann'i „Meeste laul“.

Võru laulupäeva üldkooride juhatajaks on ettenähtud helikunstnik Peeter Laja, kes juba kauemat aega ka „Kandle“ segakoori juhatab. Teine üldkooride juht on praegu veel määramata.

Elmiste aastate eeskujul korraldatakse ka tänava kohalikus kirikus vaimulik kontsert, kus esinevad väljastpoolt palutud solistid. Sellega on maalauljatele võimalus antud ka meie paremaid soliste kuulda.

Laulupäeva eelõhtul korraldatakse „Kandle“ Seltsi teatritegelaste poolt teatritendus; tänava tahetakse sellele koguni vabaõhuetenduse kuju anda.

Võru laulupäeva üldkorraldajaks on „Kandle“ Seltsi eestseisus, seltsi esimehe J. Jaason'iga eesotsas, muusikaliseks juhiks aga Peeter Laja. Laulupäev korraldatakse Võru linnas, „Kandle“ Seltsi väikeses, kuid kenas ja koduses aias.

—II.

Türi II muusikapäev.

Türi Muusika Selts; korraldades käesoleval suvel, 7. juulil, Türi II muusikapäeva, on selle juures juhitud olnud kahest sihist — 1) anda Türi ümbruskonna rohkearvulisele lauljateperele pääle suurt IX üldlaulupidu uue eesmärgi, mille juures koorid üle talve kuni suveni kooskäia ja töötada võiksid, ja 2) loodetavat ülejääki muusikapäeva sissetulekust tarvitada Türil nii hädavajaliku uue ajakohase rahvamaja ehituskapitali moodustamiseks.

Muusikapäeva kava kokkuseadmisel mindi välja põhimõttest, et kava olgu lauljatele muusikaliselt huvitav, kusjuures vanemate helitööde kõrval ka uuemad helitööd esitatud olgu, missugused laulutehnika suhtes vastaksid meie maakooride võimetele ja ühtlasi kuulajaskonnas suudaksid tarviliselt mõjule pääseda. Niisama ka muusikapalade juures.

Türi II muusikapäeva üldjuhiks on siin ümbruskonnas kõrgesti hinnatud muusikategelane — Viljandi „Koidu“ Seltsi koorijuht, härra J o o s e p S a a r, kelle energilisel juhatusel ka 1925. a. Türi I muusikapäev väga edukalt läbi viidi. Muusikakoore juhutamise on härra J. V a k s, Tallinna konservatooriumist, lahkesti lubanud oma pääle võtta.

Muusikapäevast võtavad osa 21 laulukoori ja 8 muusikakoori ligi 900 tegelesega. Muusikapäev peetakse looduslikult väga ilusas Türi kirikumõisa pargis, Türi jõe ääres, kuhu laululava juba ehitamisel.

I eelproov Türi lähema ümbruskonna kooridele peeti 24. märtsil Türil, millest osa võtsid 8 koori üle 200 lauljaga; see eelproov jättis väga häa mulje kooride ettevalmistusest ja tööst. Muusikapäeva üldeelproov kõigile kooridele on laulpäeval 6. juulil.

Muusikapäeva õhtul on laululaval ettenähtud vabaõhu etendus. T. A.

Kanepi laulupäev.

1869. a. korraldati esimene eesti laulupidu, millest osa võttis ka Kanepi laulukoor. Sellest on möödunud nüüd 60 a. Eesti laul on vahepeäl kasvanud, muutudes aina kaunimaks ja võimsamaks. Tänapäev tuleme kokku sootu teistsugustes oludes, teistsuguste viisidega keelel ja, võib olla ka, juhitud osalt teistsugustest põhimõtetest.

ETTEKAVATSEJA INIMENE ENNE OSTU TUTVUB KAUBAGA.

Meie kaupleme juba üle 30 aasta alamal-
nimetatud asjadega ja võime seega Teile
pakkuda vaid kõige paremat kaupa.

Büroomasinad

Kirjutusmasin „CONTINENTAL“ on ainus
kõige moodsam masin maailmaturul. Arve-
masinad, kartoteek „ACME“ ja teised bü-
roomasinad. „OPALOGRAF“ on kahtle-
mata kõige odavam ja otstarbekohasem
paljundusaparaat. Väga kohane nootide
paljundamiseks.

Jaigrattad

nagu „WANDERER“, „SWIFT“, „HOPPER“,
„DIAMANT“ kõnelevad enese eest. Need
on üldiselt parimad maailmas, mida tõen-
dada võib igaüks kes vähegi ratast tunneb.

Õmblusmasinad

kõige kuulsamast vabrikust „MUNDLOS“.
Need masinad on kohased kõikide mõel-
davate tööde jaoks perenaisele ja amet-
meestele.

Auto-osi

ja -tarbeld ostab iga autoomanik esimesest
allikast. Erlosadest „CHEVROLETT“ile“
ja teiste ameerika autodele täielik valik.
Kuullaagrid Inglismaa „HOFFMANN“i“ te-
hasest on populaarsemad ja tugevamad
maailmas.

Nõudke katalooge ja maksutingimusi.

K/m. LIER & ROSSBAUM

TALLINN, VIRU T. 7. TELEFON 27-34.

Kanepi Laulu Selts korraldab sel puhul Kanepis laulupäeva, et ühises võimsas laulus mäletada möödunud aegu. Laulupäev töötab kujuneda kaunis laiaulatuslikuks nii kavalt kui ka osavõtult. Laulupäeva kavas on ette nähtud segakoorid, lastekoorid, orkester jne.

Segakooridelt on kavas: M. Hermann — „Looja kiitus“, K. Tüürpu — „Priiuse hommikul“, M. Lüdigi — „Laevnik“, R. Tobias — „Varas“, M. Saar — „Põhjaviim“, J. Aavik — „Üles, üles, hüüab ööpik“, A. Kapp — „Pühendan sind looks ja lauluks“, E. Võrk — „Helise, helise ilma“, K. A. Hermann — „Pulma laul“, A. Läte — „Ärka üles isamaa“.

Lastekooridelt: M. Saar — „Leelo“, A. Läte — „Palve tapluse ajal“, K. A. Hermann — „Minge üles mägedele“.

EELOLEVATE LAULUPÄEVADE JUHATAJAJAID

E. ROSENBERG
V.-Maarja laulupäeva
üldjuht

P. LAJA
Kanepi laulupäeva
üldjuht

A. KRIPSON
Kanepi laulupäeva
üldjuht

A. KASEMETS
ÜENÜ suvepidustuste
kontsertide üldjuht

Pääle selle on kavas ühendatud orkestrid järgmiste paladega: J. Tagk — Ouverture „Suve ööl“, Kappel — Öhtu laul, J. Aavik — Marss „Kungla rahvas“.

Orkestrite kavva võtmine on eriti tervitatav, sest Võrumaal ei ole enam kauemat aega orkestri mängu kuulud. Ka ülevõrumaalistel laulupäevadel on pilli-muusikaline külg alati tähelepanemata jätud.

Laulupäeva puhul korraldatakse ka kirikukontsert, mille kavas on sega-koorid, lastekoorid, orkester, orel, soolod jne. Laulupäeva öhtul lavastatakse vaba-õhuetendusena Jakob Liiv'i lugulaul „Ordumeister“.

Laulupäevale on üles annud 22 segakoori 636 lauljaga, 10 lastekoori 300 lauljaga ja 6 pasunakoori 100 mängijaga. Laulupäevast võtab osa ka lauluisa Hans Kann abikaasaga. Hans Kann laulis kaasa Kanepi laulukooris juba esimesel laulupeol ja öieti võlgnebki Kanepi oma muusikalise õitseaja eest tänu just Kann'idele, eriti aga lauluisa Hans Kann'ile.

Laulupäeva üldjuhtideks on hra Peeter Laja ja Aksel Kripson. Ühendatud pasunakoore juhatab hra Eduard Tamm.

R. Abel.

Väike-Maarja laulupäevast.

Kuna Väike-Maarjas varemgi laulupäevi on korraldatud, liikus mõnda aega kohalikus laulusöbralises ringkonnas mõte käesoleva aasta suvel, laulupidude 60. a. juubeli puhul, kohaliku laulupäeva korraldada.

Mõtte teostamise algatas Väike-Maarja Ühisgümnaasiumi Toetamise Seltsi juhatus oma 3. jaanuari s. a. koosolekul, kus kokku seati kavatsetava laulupäeva esialgne kava järgmistest nr.-test: 1) Rongikäik; 2) Peakõne; 3) Segakooride laulud; 4) Meeskooride laulud; 5) Mängukooride esinemine; 6) Öhtul — näidend. Samal koosolekul seati kokku laulu- ja mängukooride nimestik, kelle poole otsekohe üleskutsega pöörduiti. Ka moodustati samal koosolekul muusikalise osa ettevalmistamiseks toimikond kohalikkudest koorijuhtidest ja lauluharrastajatest, millisesse kuuluvad: J. Elken, K. Elken, V. Neumann, M. Meos, J. Tiilikas, J. Tammer ja J. Einblau.

Laulukooride üldjuhiks valiti hra E. Rosenberg. Mängukooride üldjuhiks — hra J. Tammar (Tapalt, Imastu invaliidide kodu orkestri juhataja).

Muusikatoimkonna poolt seati 7. jaanuari s. a. koosolekul kokku sega- ja meeskooride laulude nimestik. Esinevad eesti heliloojate vanem kui ka noorem põlv. Vaimulikke laule kavasse otsustati mitte võtta. Hiljem määrati kindlaks ka muusikakooride kava, kuhu paigutati palad nii eesti kui ka välismaade kompositsioonidelt.

Toetamise Seltsi aasta-pääkoosolekul 20. veebruaril s. a. kiideti hääls seltsi juhatusel algatus laulupäeva korraldamises.

Eesti Lauljate Liidu juhatus võimaldas laulupäevast osavõtjatele kooridele nootide muretsemise alandatud hinnaga.

Laulupäevast loodetak puhast ülejääk on määratud kohaliku keskkooli maja ehitusvõlgade kustutamiseks.

Seni on registreeritud üldse 20 segakoori, 2 meeskoori ja 7 mängukoori, kokku 730 liikmega, kes soovivad laulupäevast osa võtta.

Neist kooridest on oma kihelkonnast 8 segakoori, 1 meeskoor ja 2 mängukoori, kuna 12 segakoori, 1 meeskoor ja 5 mängukoori naaberkihelkondadest on.

Laulupäev on otsustatud pidada 16. juunil s. a.

Et laulupäev muusikaliselt oleks hästi ettevalmistatud, selleks korraldatakse mai lõpul ja juuni algul rida eelproove üldjuhi E. Rosenberg'i juhatusel.

E. R.

Rõuge vaimulik laulupäev 7. juulil.

Rõuge koguduse juhatusel korraldusel on Rõuges esimene vaimulik laulupäev 7. juulil, mida tahetakse ära pidada kirikus. Eeskavasse on võetud 11 laulu Tartumaa vaimuliku laulupäeva laulude kavast. Osavõtjaid on üheksa koori. Laulupäeva puhast sissetulek läheb uue orel ehitamise kulude katteks, missugune töö on ven. Kriisa'de kätte antud 1.200.000 s. eest.

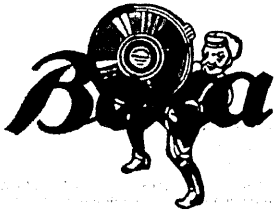
Väljaandja: Eesti Lauljate Liit. — Vastutav toimetaja: Mart Saar.
Tellimishind aastas L. L. liigetele 1 kr., teistele 1 kr. 20 senti.
Toimetuse ja talituse aadress: Tallinn, Rataskaevu 22, telef. 1-82.
Kirjastuse o.-ü. „Täht“ trükk, Tallinnas, Väike Pärnu mnt. 31.

TALLINN, HARJU T. 37, „KULD LÕVI“ VASTAS.

UUDISPLAATIDE NIMESTIK

Uudiseid

Parlophon ja Beka

repertuaarist:

Barnabas v. Géczy, moodsa tantsumuusika meister:

B. 12054	Chiquita — Wann schenkst Du dein Herz mir. Rajah — Foxtrot.	
B. 12055	Flower of Love (Blumen der Liebe) — Foxtrot. Invocacion — Tango.	
B. 12036 55	Nächte in Kairo — Tango. Rosen u. Frauen — Tango.	
B. 12043 7	Dass zwei wie wir sich schnell verstehen — Tango. Schöne Frau kannst du mir treu sein — Tango.	
B. 12063	Annemarie (Wie wundervoll, wie wundervoll küsst Anne- marie) — Foxtrot. Ohne Tränen giebt's keine Liebe — Foxtrot.	

Saxophon-Orchester Dobbri.

B. 6751	Ich hol dir vom Himmel das Blaue — Foxtrot. Du bist die Frau, von der ich träume — Tango.
B. 6717 96	Casanova, ich lieb' dich — Tango, lauluga. Vier Worte möcht' ich dir jetzt sagen — Slow-fox, lauluga.
B. 6718 182	Das blonde Fräulein Berger — Foxtrot, lauluga. Du hast mir meine Frau gestohlen — Foxtrot, lauluga.
B. 6699 147	Sei lieb zu mir, sei nett zu mir — Fox, lauluga. Im Schönbrunner Park.

- B. 12039 Barbarasong — Foxtrot aus „d. 3 Groschen Oper“.
18 Moritat — Slow-Fox aus „d. 3 Groschen Oper“.
- B. 6733 Fräulein Pardon! — Tango.
52/106 In einer kleinen Konditorei — Tango.
- B. 6734 Wenn du einmal dein Herz verschenkst, dann schenk' es
 mir! — Tango.
 In Surabaya — Foxtrot, lauluga.

□ □ □

His Masters Voice

tantsuplaadid

- X. 2954 Dejo, Dejo (Ciganiette) — Foxtrot. Marek Weber oma orkestr.
41 Wann schenkst du dein Herz mir Chiquita — Vals.
- A. M. 1613 Eine kleine Liebelei — Vals. Marek Weber oma orkestriga.
38
- E. G. 1088 Sündig u. süß — Tango. Marek Weber oma orkestriga.
68 Noche en la Volga — Tango.
- E. G. 821 Cecilia — Tango. Marek Weber oma orkestriga.
56 Vidilta — Tango.
- M. M. 1554 Casanova, ich lieb dich! — Tango, lauluga. Eduardo Stubbs.
68
- B. 5551 Kiddie Kapers — Foxtrot. Victor Ander-Philip Ohman oma ork.
33 Rag Doll — Foxtrot.
- B. 5510 My angel — Foxtrot. Paul Whiteman oma ork.
33 In my bouquet of memories — Foxtrot.
- B. 5577 Whiteman Stomp. Paul Whiteman oma ork.
48 Sensation Stomp.
- X. 2938 Olga, Tochter der Wolga — Foxtrot. Jack Harris oma ork.
33 Mein Herz ist ein Jazzband — Foxtrot.
- B. 5542 Forty-seven Ginger-Headed Sailors —
47 Foxtrot. Jack Hylton oma ork.
 I think of what you used to think of me
 — Foxtrot.

B. 5573
36

The song I love — Foxtrot.
If you want the rainbow — Foxtrot.

Jack Hylton oma ork.

B. 5574
36

Laughing Marionette — Foxtrot.
A hundred years from now — Foxtrot.

Jack Hylton oma ork.

□ □ □

Parlophoni uudisplaadid:

Arthur Bodanzky

(Metropolitan Opera, New-York). Suure sümfoonia orkestriga.

P. 9830
285

Die Fledermaus (Joh. Strauss). Ouvertüre
I ja II jagu.

P. 9844

Die lustigen Weiber von Windsor (O. Nicolai)
Ouvertüre I ja II jagu.

Suur sümfoonia orkester.

P. 9834

Gotterdämmerung — „Brünhildes Tod“.

P. 9117
244

Gotterdämmerung — „Siegfrieds Rheinfahrt“.

P. 9102
235

Aida — „Triumphmarsch“ II aktis. „Heil dir Aegypten“ kooriga.

P. 9101
235

Cavalleria rusticana — Mascagni.
„Kirchenchor“ — Riigiooperi koor.

P. 9095
187

Rheingold — Rich. Wagner.
„Einzug der Götter in Walhall“. I ja II jagu.

P. 9801/02
11

Unvollendete Symphonie — Schubert.

P. 2240/40
11

Symphonie Es-dur — Mozart.

P. 9838/39
11

Symphonie Nr. 1 C-moll — Brahms.

Edith Lorand — Orchester.

- P. 9376
261 Sérénade Nr. 1. (Franz Drdla).
- P. 9351
228 Quartett D-dur — Andante — Mozart.
Quartett D-dur — Menuett — Mozart.
- P. 9325
201 Liebesfeier — Fête d'amour — Weingarten.
Träume — Wagner.
- B. 6414
258 Sonja — Russische Ballade.
Ritorna — Lied u. Serenade.
- P. 9253
251 Toréador et Andalouse — aus der Suite „Bal costumé“.
Luxemburg — Valss.

□ □ □

His Masters Voice.

Philadelphia sümfoonia orkester Leopold Stokovski juhatusel.

- D. 1428
4 Toccata and fugue. (Bach).
- D. 1121
7 Danse Macabre. Op. 40. I ja II jagu (Saint-Saëns).
- D. 1214/16
12 Casse-Noisette — Tchaikowsky.
- D. 1463
14 Lohengrin-Prelude (Wagner). I ja II jagu.
- D. 1296
6 Hungarian Rhapsody Nr. 2 — Liszt. I ja II jagu.

Orkester.

- E. H. 57
101 Czardas — Grossmann, „Der Geist der Wojewoden“. Fredy
Kauffman oma orkestriga.
- C. 1572
99 Peer Gynt Suite Nr. 2. Op. 55 — Grieg, „Solveigs Lied“. New
Light Symphony Orchestra by Eugene Goossens.
- E. H. 96
107 Wien bei Nacht — Komzák. I ja II jagu. Marek Weber oma ork.

- E. H. 51 / 106 Prélude Op. 3 — Rachmaninoif.
- C. 1397 / 106 Romance — Tchaikowsky. New Light Symphony Orchestra.
- E. H. 45 / 106 Blumengeflüster — Blom. Fredy Kauffman oma orkestriga.
- C. 1352 / 106 Liebesträume — Liszt. }
 C. 1352 / 106 Kamennoi-Ostrov. Op. 10 } New Light Symphony Orchestra.
 Nr. 22 — Rubinstein. }
- X 2822 (R. 35.) / X 2822 { Suomen laulu. } Helsingin kaupungin orkesteri by Pr. R.
 { Vaasan marssi. } Kajanus.
- X 2823 / R. 35 { Porilaisten marssi. } Helsingin kaupungin orkesteri by
 { Suomen Ratsuväen marssi. } Pr. R. Kajanus.
- X 2939 Wenn die Puszta schweigt (Kalman). Valss. } Jack Harris &
 Et Kjaertegn — Valss-(Molto). } Hans orkester.

Ataman Platova nimeline Doni kasakate koor

H. Kostrjukov'i juhatusel.

- P 9246 „Стенька Разин и Княжна“ — А. Добровского.
 (30 см) „Эй ухнем“ песня волжских бурлаков Н. Архангельского.
- P 9247 „Канавка“ Чеснокова.
 (30 см) „Вниз по матушке по Волге“ (русская народная песня).
- P 9262 „Не из-за тучки“ (казачья)
 С. А. Трайлина.
 (30 см) „Однозвучно гремит колокольчик“ С. А. Трайлина.
- P 9263 „Серенада“ Абта.
 (30 см) „Вечерний звоп“ С. А. Трайлина.
- P 9264 „Кудияр“ (легенда о 12 разбойниках) С.А. Трайлина.
 (30 см) а) Слава Платову, герою...“ С. А. Трайлина.
 б) „Хмелек“ (казачья песня).

Klimenti Andrienko, tenor

orkestriga, Valter Siber'i juhatusel.

- P 53000 „Евгений Онегин“ (П. Чайковского) II акт — ария Ленского:
(30 см) „Куда, куда, вы удалились златые дни весны моей“.
„Евгений Онегин“ (П. Чайковского) I акт — ария Ленского:
„Я люблю Вас Ольга“.

klaveri saatel

- P 53002 „Добрыня Никитич“ (Гречанинова) II песнь Алеши: „Пестро цвели
(30 см) полевые цветы“. Издания: А. Гутхейл, Москва.
„Добрыня Никитич“ (Гречанинова) I песнь Алеши: „Не тоскуй,
чудные дни опять придут!...“

Aleksander Vertinski.

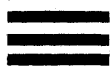
Klaveril A. Bloh.

- V 23002 Моя звезда 79005 W
(25 см) Полукровка 79014 W
- V 23003 Я сегодня смеюсь над собой 79006 W
(25 см) Песенка о моей жене 79011 W
- V 23004 У высокого берега 79007 W
(25 см) Бразильский крейсер 79013 W
- V 23005 Сероглазый король 79008 W
(25 см) Ты успокой меня 79012 W
- V 23006 Пани Ирена 79009 W
(25 см) Femme raffinée 79010 W

Viktor Henkin.

Klaveril A. Bloh.

- V 23007 Сердце матери 79015 W
(25 см) На горе стоит духан (из кавказских песен Кинто) . . . 79024 W
- V 23008 Ратаплян (из песен Шута) 79016 W
(25 см) Признание в любви кавказца (из кавказских песен Кинто) 79023 W
- V 23009 „Женевьева“ — из песен Шута муз. А. Архангельского.
(25 см) „Хороший товар“ (из кавказских песен Кинто) муз. Н. Рахманова.
- V 23010 Мальбрук (из песен Шута) муз. Н. Рахманова.
(25 см) Ослик мой (из кавказских песен Кинто) муз. Фишермана.

 TORMOLEN **KG**

CARL ZEISS
JENA

FOTO- SÕBRAD!

Meie äri foto-
osakonnast
ostate kauba
kõige sood-
samail mak-
sutingimusil.

Soovitame fotokaameraid, tarbeesemeid,
plaate, filme, pabereid, postkaarte ja ke-
mikaale nimekamaist tehaseist.

PRANTSUSE FOTO-SUURTEHASTE
„LUMIÈRE“ A.-S. AINUESIND. EESTIS

Müük suurel ja väiksel arvul

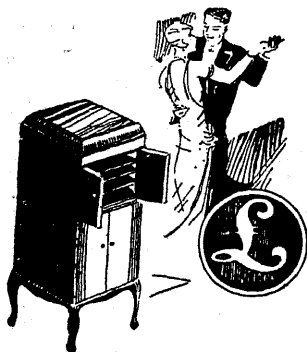
TALLINN, HARJU TN. 37, „KULD LÕVI“ VASTAS.

BEKA ja PARLOPHON

Parimaid orkestreid,
laulukoore ja soliste
kuulete neilt plaatidelt

Grammofonid ja elektri
plaadid suures valikus.

Hää plaadi juure kuulub ka
hinnalt igauhele kättesaa-
dav grammofon.

Tutvunege lähemalt meie äri kaubaga ja maksutingimustega.

Uudisplaatide nimestik eelpool.

HIS MASTERS VOICE

ILMAKUULSAD GRAMMO-
FONID JA PLAADID

Suvel rohelises
on hää gram-
mofon Teile pa-
rimaks sõbraks

Müük järelmaksuga

Astuge sisse meie ärisse:

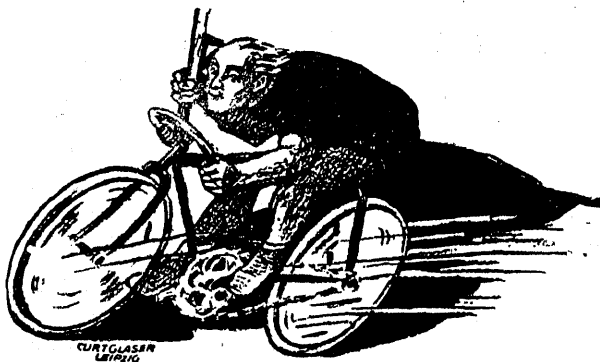
A S TORMOLEN & K O TOKO

TALLINN, HARJU TÄN- 37

:-:

„KULD LÖVI“ VASTAS

Hooajaks kohale jõudnud
JALGRATTAD suures valikus:

CURTGLASER
LEIPZIG

Meie rattad on kiltust esile kutsunud tuhandete ostjate juures. Müük soodsall tingimusil. Kõik tagavara- ja üksikosad alati saadaval. Palume tutvuda äsja kohale jõudnud uudistega.

PHÖNIX

HUMBER
STARLEI
FALCON
PHÄNOMEN
TOKO
CORVETTE
BARBA-
ROSSA
HUS-
QUARNA
N. S. U.

== A.-S. TORMOLEN & Ko. ==

EESTI
RAHVUSRAAMATUKOGU
AR

122 247

Postkaart

5-e
sendiline
postmark

Eesti Lauljate Liit

TALLINNA
RATASKAEVU 22.

Raha tellimise eest saadetud „.....“ 1929. a. raha-
kaardiga või postmarkides siinjuures.

Tellija nimi

Adress

„.....“ 1929. a.

(Allkiri)

Tellimiskaart.

		Tellimise hind:
eks.	Muusikaleht 1929. a.	à 120 s. (100 s.)
„	Rahvakoorid Nr.	à 8 „ (5 „)
„	Eesti Lauluvara	à 250 „ (200 „)
„	Eesti Lauluvara poogen .	à 20 „ (15 „)
„	VIII üldlaulupeo laulud	à 50 „ (30 „)
„	IX üldlaulupeo laulud	à 60 „ (50 „)
„	Muusikalehe noodilisa 1924. a. .	à 150 „ (100 „)
„	Muusikalehe noodilisa pgn.	à 20 „ (15 „)
„	Virumaa laulupeo laulud 1927. a.	à 35 „ (30 „)
„	T. Vettik'u — 4 segakoori laulu	à 35 „ (30 „)
„	R. Päts'u — 3 rahvalaulu sk. .	à 35 „ (30 „)
„	E. Võrgu koorilaulud (broshüür.)	à 125 „ (115 „)
„	E. Võrgu koorilaulud anne	à 12 „ (12 „)
„	J. Jürgenson'i vaimulikud sk. l.	à 65 „ (60 „)
„	K. Tüرنpu 2 laulu segakoorile .	à 8 „ (5 „)
„	Muusikaleht I-aastak. — 1924.	à 325 „ (225 „)
„	Muusikaleht II-aastak. — 1925.	à 325 „ (275 „)
„	Muusikaleht III-aastak. — 1926.	à 325 „ (275 „)
„	Muusikaleht V-aastak. — 1928.	à 150 „ (140 „)
„	Laulupeo album.	à 150 „ (140 „)
„	Muusikalehe IX laulupeo number	à 25 „ (25 „)
„	Muusikalehe 1928. a. sisukord .	à 10 „ (10 „)
„	Lauljate Liidu põhikiri	à 10 „ (10 „)

- Märkused: 1. Klambreis hind Lauljate Liidu liigetele.
 2. Rahvakooride hinnaks 8 s. (5 s.) on kui tellitakse korraga vähemalt 10 eks., kui vähem, siis eks. hinnaks 10 senti.

Soodustus laulupeolistele

Laulupeo album

laulupeolistele suure hinnaalandusega

Iga laulupeo ja -päeva kül-
taja muretseb endale laulu
ja muusika pidupäevade mä-
lestuseks tüseda nii kaustalt
kui sisult

Laulupeo albumi.

Lauljate Liidu juhatuse otsusel müüakse lau-
lupeo albumit peoplatsil laulupidude ja -päe-
vade puhul Tallinnas, Pärnus, Türil, Kanepis
j. m.

hinnaga 1 kroon 10 senti.

Hiljem on albumi hind endine, s. o. 1 kr. 50 s.

Kasutage juhust, muretsege endile
Laulupeo album alandatud hinnaga

MUUSIKALEHT

sisukuse ja meeldiva välmusega on igale muusikaharrastajale hääks sõbraks

LUGEJATE TÄHELEPANU

juhime sellele, et Muusikalehte on võimalik tellida mitte ainult aasta algusest, vaid alates igast soovivast numbrist.

TELLIMINE ON ODAVAM KUI ÜKSIKNUMBRID.

Tellides saadetakse Muusikaleht koju kätte. Üksiknumbreid peate ostma kauplusest või üksiknumbrite müüjalt.

TELLIMISE HINNA VÕIB SAATA POSTMARKIDES.

On Tell juhulikult nr. 1 ja 2 ostetud, siis tellige Muusikaleht aasta lõpuni, alates nr. 3 või 4-dast arvestes iga numbrist eest 10 s. Muusikaleht ilmub kord kuus.

TELLIMISEKS ON VEEL PARAS AEG.

sest esimesel numbril on talituses veel tagavaraks.

Mõelge järgi ja esimesel võimalusel tellige

MUUSIKALEHT